

T.C.
SIIRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**FUTBOL ENDÜSTRİSİ İLE BÖLGESEL KALKINMANIN SAĞLANMASI:
SIIRT İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şahin AY
133202003

İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Semih Serkant AKTUĞ

SIIRT - 2016

T.C.
SIİRT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Siirt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Futbol Endüstrisi ile Bölgesel Kalkınmanın Sağlanması: Siirt İli Örneği" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

28.09.2016
Şahin AY

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Şahin AY', written over the typed name.

T.C.
SIIRT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yrd.Doç.Dr. Semih Serkant AKTUĞ danışmanlığında, Şahin AY tarafından hazırlanan bu çalışma 28/09/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Tez Yöneticisi) : Yrd.Doç.Dr. Semih Serkant AKTUĞ İmza:
Jüri Üyesi : Prof.Dr. Yüksel BİRİNCİ İmza:
Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Halil İbrahim AYDIN İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

12/10/2016

İmza

Adı ve Soyadı

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Okbey KESİCİ

ÖZET
YÜSKEK LİSANS TEZİ

FUTBOL ENDÜSTRİSİ İLE BÖLGESEL KALKINMANIN SAĞLANMASI:
SIIRT İLİ ÖRNEĞİ

Şahin AY

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Semih Serkant AKTUĞ

2016, 94 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Yüksel BİRİNCİ

Yrd. Doç. Dr. Semih Serkant AKTUĞ

Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN

Futbolun endüstrileşmesiyle beraber futbol kaynaklı üretimlerde artışlar olmuştur. Üretimdeki artışın gelirler üzerinde de bir artışa yol açtığı günümüz futbol piyasası, futbolun diğer sektörlerle ortak paydalarda buluşarak, diğer sektörleri ve diğer spor branşlarının da doğru bir temelde ilerlemesine katkı sağlamaktadır.

Az gelişmiş bölgelerin, gelişme sürecinde bölgesel kalkınmayı doğru bir biçimde sağlamaları için bölgelerin dinamikleri dâhilinde hareket etmeleri gerekir. Potansiyel barındıran bölgelerin, potansiyelleri doğrultusunda yapılması gereken yatırımlar ile bölgesel kalkınma sağlanabilir. Siirt ili, içerisinde bulunduğu bölge ile beraber kalkınma konusunda uygulanan politikaların olumlu sonuçlar doğurmadığı bir şehirdir. Endüstriyel futbolun gücü ile Siirt ili merkezli bölgesel kalkınma politikalarının uygulanması hem Siirt'in ekonomik ve sosyal anlamda kalkınmasını sağlayacak hem de bölgedeki diğer şehirler bu temelde olumlu etkilenecektir.

Çalışmada Siirt'in futbol potansiyeli, kentin ekonomik verileri arasında bağlantılar değerlendirilerek futbol endüstrisi ve bölgesel kalkınma ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın Türkiye Futbol Federasyonu, Gençlik ve Spor Bakanlığı, üniversiteler ve bazı kamu kuruluşlarının futbol planlamaları konusunda yardımcı kaynak oluşturması da amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Endüstriyel Futbol, Bölgesel Kalkınma, Gelir.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****ENSURING REGIONAL DEVELOPMENT THROUGH FOOTBALL
INDUSTRY: SİİRT EXAMPLE****Şahin AY****Advisor: Assistant Professor Doctor Semih Serkant AKTUĞ
2016, Page: 94****Jury: Professor Doctor Yüksel BİRİNCİ
Assistant Professor Doctor Semih Serkant AKTUĞ
Assistant Professor Doctor Halil İbrahim AYDIN**

Since football became an industrial sector, production of items related with football raised. Nowadays football marked has created a rise of income and it created common denominator with the other sectors, however it is a reason for other sport related branches to go further in a fundamentally right direction.

Lees developed regions for moving forward, they have to acknowledge the lead of dynamics in the region to finalize development process. Regions with the potential can contribute to regional development if they conduct correct interventions in the area. City of Siirt, could not provide positive results during the process of the regional development. With the power of the Industrial Football, Siirt centered development interventions will help Siirt to develop in both socio-economic life and other cities in the region will have favorable impact.

Study explains; the assessment of the place of “Siirt’s football potential” in the city’s economy, with lead of the connection between industrial football and regional development. The aim of the study is to be an example for; Turkish Football Federation, Youth and Sports Ministry, universities and some governmental offices’ future football plans.

Key Words: Industrial Football, Regional Development, Income.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
KISALTMALAR	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	5
FUTBOLUN TANIMI VE FUTBOLUN	5
DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DEKİ TARİHİ	5
1.1 GENEL OLARAK	5
1.2 FUTBOLUN DÜNYA'DA TARİHSEL GELİŞİMİ	5
1.3 FUTBOLUN TÜRKİYE'DE TARİHSEL GELİŞİMİ	7
1.4 FUTBOL ENDÜSTRİSİ VE ENDÜSTRİYEL FUTBOL KAVRAMI.....	12
1.5 FUTBOL GELİRLERİ.....	14
1.5.1 Televizyon Gelirleri	15
1.5.1.1 Türkiye'de Televizyon Gelirleri ve Naklen Yayın	16
1.5.2 Sponsorluk Gelirleri	17
1.5.2.1 Türkiye'de Futbol Sponsorluğu	19
1.5.3 Ticari Ürünler	21
1.5.3.1 Lisanslı Ürün Satışı	21
1.5.4 Stadyum Gelirleri	22
1.5.5 Bahis Gelirleri	24
1.5.6 Şirketleşme ve Halka Arz.....	25
1.5.7 Transfer Gelirleri.....	27
1.5.7.1 Bosman Kararlarının Tarihi	27
1.5.7.2 Transfer Gelirleri Fazla Olan Kulüpler	28
1.5.8 Sportif Başarı Neticesinde Elde Edilen Gelirler	30
1.5.8.1 UEFA Şampiyonlar Ligi	30
1.5.8.2 UEFA Avrupa Ligi	31
1.5.8.3 Ziraat Türkiye Kupası	31
2.BÖLÜM.....	33
SİİRT İLİNDE BÖLGESEL KALKINMANIN SAĞLANMASI TEMELİNDE FUTBOL	33
2.1 GENEL OLARAK	33
2.2BÖLGESEL KALKINMA SÜRECİ.....	33
2.2.1 Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Sonuçları.....	36
2.2.1.1 Kalkınma Planları	37

2.2.1.2 Bölgesel Kalkınma Projeleri Kapsamında GAP	40
2.2.1.3 Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Teşvikler	41
2.3 SİİRT İLİ TEMEL BİLGİLERİ VE GÖSTERGELERİ	44
2.3.1 Siirt İli ile Genel Bilgiler	44
2.3.2.Siirt İlinin Potansiyelini Belirten Göstergeler	45
2.3.2.1 Siirt'in Nüfus Bilgileri	45
2.3.2.2 Siirt İthalat - İhracat Değerleri.....	45
2.3.2.3 Siirt'te Bitkisel Üretim ve Hayvansal Üretim	46
2.3.2.4 Siirt'te İşsizlik ve İstihdam	46
2.3.2.5 Siirt İli ve Turizm	47
2.3.3 Siirt İlinde Spor Bazlı Değerler	48
2.4. SİİRT VE FUTBOL.....	52
2.4.1 Siirtspor	52
2.4.1.1 Siirt Jetpa Spor	52
2.4.2 Siirt ve Futbol Potansiyeli	54
2.4.2.1 Siirt'te Bulunan Futbol Kulüpleri	54
2.4.2.2 Siirt'te Bulunan Aktif Futbolcular	55
2.4.2.3 Siirt'te Futbolun Gelişimine Katkı Sunabilecek Eski Futbolcular	56
2.4.2.3.1 Genel Olarak	56
2.4.2.3.2 Benhur Babaoğlu	56
2.4.2.3.3 Hasan Özer	56
2.4.2.3.4 Mustafa Özer	57
2.4.2.3.5 Yaşar Erten	57
2.4.2.3.6 Ahmet Kurt	57
2.4.2.4 Hakemler ve Gözlemciler	57
2.4.2.5 Özel Futbol Okulları	58
2.5 DEMOGRAFİK YAPISI SİİRT'E BENZER YERLERDE FUTBOLUN GELİŞİMİ.....	59
2.5.1 Villareal	59
2.5.2 Fiorentina	59
2.5.3 BorussiaMönchengladbach.....	60
2.5.4 Udinese.....	60
SİİRT İLİNDE FUTBOL ENDÜSTRİSİNİN OLUŞTURABİLECEĞİ ETKİLER	62
3.1 GENEL OLARAK	62
3.2 OLUMLU ETKİLER	62
3.2.1 Futbol ve Turizm İlişkisi.....	62

3.2.2 Futbol Ulaşım Sektörü İlişkisi	65
3.2.3 Futbol İnşaat Sektörü İlişkisi	66
3.2.4 Futbol ile İletişim-Sosyal Medya İlişkisi.....	68
3.2.5 Futbol ve Eğlence Sektörü İlişkisi	69
3.2.6 Futbol ile Kalkınmanın Sosyal Boyutu	69
3.3 OLUMSUZ ETKİLER	71
3.3.1 Futbol Siyaset İlişkisi.....	71
3.3.2 Şiddet ve Holiganlık.....	73
3.3.2.1 Siirt'te Futbol Şiddeti.....	75
3.3.3 Yasa Dışı Bahis ve Mafya Yapılanmaları.....	76
3.3.4 Şike ve Kayıt Dışılık.....	77
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	79
KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ.....	95

KISALTMALAR

A.Ş: Anonim Şirketi

AB: Avrupa Birliği

BAL: Bölgesel Amatör Lig

BİST: Borsa İstanbul

DSİ: Devlet Su İşleri

ECA: Avrupa Kulüpler Birliği

FA: Football Association

FC: Football Club

FED: Federasyon

FGM: Futbol Gelişim Direktörlüğü

FIFA: Fédération Internationale de Football Association

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

GS: Galatasaray

İBBS: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

JET-PA: Jet Otomobil Pazarlama

KDV: Katma Değer Vergisi

KM: Kilometre

KÖY: Kalkınmada Öncelikli Yerler

OSB: Organize Sanayi Bölgesi

PTT: Posta Telefon Telgraf

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TFF: Türkiye Futbol Federasyonu

TL: Türk Lirası

TS: Trabzonspor

TTK: Türk Ticaret Kanunu

UEFA: Union of European Football Associations

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Türkiye Futbol Ligi 2012-2013 Futbol Sezonu Dört Büyüklerin Stadyum Hasılatı	23
Tablo 1.2: Spor Toto Teşkilat Başkanlığı'nın İddaa Oyun Listesinde Yer Alan Kulüpler İle Ulusal ve Uluslararası Müsabakalarda Yarışan Ferdi Sporculara Aktarılan İsim Hakkı Bedelleri'nin Yıllara Göre Dağılımı.....	24
Tablo 1.3: Spor Toto Teşkilatının "İddaa" Bünyesinde Kulüplere Ödediği Paralar	25
Tablo 1.4: Spor Kulüplerinin Halka Arz Aşamaları.....	26
Tablo 1.5: Porto Kulübünün Transferden Elde Ettiği Bonservis Gelirleri.....	29
Tablo 1.6: Gençlerbirliği Kulübünden Transfer Olan Oyuncular ve Kulüpleri	29
Tablo 1.7: Şampiyonlar Ligi Ödül Değişimi.....	30
Tablo 2.1: TRC3 Bölgesi İllerinin 2013 Yılı İthalat, İhracat ve Yatırım Verileri Sıralaması.....	43
Tablo 2.2: TRC3 Bölgesi Spor Kulübü Sayıları ve GAPve Türkiye Geneli İle Kıyaslanması	48
Tablo 2.3: TRC3 Bölgesinde Yüz Bin Kişiye Düşen Spor Kulübü Sayıları.....	49
Tablo 2.4: TRC3 Bölgesinde Yüz Bin Kişiye Düşen Spor Tesisi Sayıları	49
Tablo 2.5: Siirt'te Federasyonlara Göre Sporcu Sayıları	50
Tablo 2.6: Siirt İli Sporcu Sayıları ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı	51
Tablo 2.7: Siirtspor 1999-2000 Sezonu 2. Lig Kademe Grubu.....	53
Tablo 2.8: Siirtspor 1999-2000 Sezonu 2. Lig Klasman Grubu.....	53
Tablo 2.9: 2014-2015 Siirt 1. Amatör Küme Puan Durumu	55
Tablo 2.10: Siirt Ulusal - Bölgesel - İl Hakemleri Listesi.....	57
Tablo 2.11: Siirt Bölgesel - İl Gözlemcileri Listesi	58
Tablo 3.1: Türkiye'de Yeni Yapılan Stadyumlar ve Kapasiteleri	67

ÖNSÖZ

Bu çalışma, bölgesel kalkınma açısından geri kalmış TRC3 bölgesi şehirlerinden biri olan Siirt ilinin ekonomik ve sosyal anlamda kalkınabilmesinin, çağımızın en fazla ilgi duyulan spor branşı olan ve son yıllarda büyük bir endüstri haline gelen, beraberinde birçok sektörü de tetikleyen "*Futbol*" ile olabileceğini ele almıştır.

Çalışmada; bilgi ve tecrübeleri ile katkıda bulunan, tezin şekillenmesinde yardımını esirgemeyen ve tezin her aşamasında bilgi ve birikimlerinden yararlandığım danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Semih Serkant AKTUĞ'a, teşekkürlerimi arz ederim.

Ayrıca ders döneminde vermiş oldukları emeklerden ve desteklerinden dolayı Prof. Dr. Yüksel BİRİNCİ ve Doç. Dr. Arzdar KİRACI'ya teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca danıştığım ve bilgilerini büyük bir samimiyetle benimle paylaşan Siirt Amatör Kulüpler Federasyonu Başkanı Ahmet Muhtar AKINCI ile manevi açıdan her türlü desteğini sunan eşim Esra Nur AY'a teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Bölgelerarası gelişmişlik farkları dünyanın hemen hemen her ülkesinde rastlanılan ve üzerine çalışmalar yapılan bir durumdur. Ülkelerin bazı bölgeleri, ekonomik, siyasi ve sosyal yönlerin birinden dolayı bazen de ikisi veya üçünden dolayı diğer bölgeler kadar gelişmemektedirler. Böyle bir durum ortaya çıktığı zaman ülkeler bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmayı amaçlarlar. Türkiye de bölgelerarası gelişmişlik farklarının olduğu ülkelerden birisidir. Sanayileşmenin yoğun olduğu yerlere doğru yaşanan göç, köy nüfusunun Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren azalmasına kent nüfuslarının ise artmasına neden olmuştur. Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi bölgelerarası gelişmişliğin en az olduğu coğrafi bölgelerden biridir. Bölgede, sanayi bakımından gelişmiş Gaziantep ve büyük tarım alanlarına sahip Şanlıurfa diğer bölge illerine göre daha iyi bir konumda bulunmaktadır. İstatistiki bölge birimleri sınıflandırılmasında Siirt, Batman, Şırnak ve Mardin'den oluşan TRC3 bölgesi gelişmemiş bölgeler arasında yer alır. Bu iller işsizliğin çok olduğu, yeni istihdam olanaklarının sağlanamadığı, sanayinin yeterince gelişmediği; illerin gelişmişlik durumlarını gösteren sıralamalarda genel itibariyle son sıralarda yer alan şehirlerdir. Bu şehirlerin kalkınabilmeleri ve diğer şehirler ile aralarındaki farkı kapatabilmeleri için planlı döneme geçilen yıllardan itibaren bu tür dengesizliklerin ortadan kaldırılması amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Planlı dönemde yapılan çalışmaların yanında bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla bir takım projeler de uygulanmıştır. Güneydoğu Anadolu Projesi ile tarım ve enerji odaklı bölge ekonomisini daha olumlu yerlere taşıma arzusu güdülmüştür. Bunlarla beraber bölgesel kalkınmada birçok ülkede uygulanan, diğer bölgelere kıyasla daha az gelişmiş bölgelerin kalkınabilmesi için, o bölgeye teşvik verilmesi, yatırımların sağlanması, altyapı çalışmalarının artırılması gibi çalışmalar da yapılmaktadır.

TRC3 Bölgesi illerinden biri olan Siirt ili istenilen kalkınma düzeyine ulaşamamıştır. Bölgesel kalkınma politikalarının uygulamaya konulduğu ülkelerde genel itibariyle sanayi odaklı kalkınma planları uygulanmamıştır. Dünyanın birçok yerinde teknolojinin gelişmesi ile beraber ortaya konulan kümelenme politikaları üreticilere birçok alanda kolaylık ve işbirliği imkânı sağlarken, Siirt ilinde herhangi bir kümelenme çalışması yapılmamakla birlikte şehirde var olan Organize Sanayi

Bölgesi'nde faaliyetlerini sürdüren firma sayısı da çok azdır. Siirt'in coğrafi olarak bir bölümünün engebeli araziden oluşması da o alanlarda tarım faaliyetlerini engellemektedir. Geriye kalan tarım arazilerinde ise şehrin simgelerinden olan Siirt fıstığı, Zivzik narı gibi ürünler üretilmesine rağmen tarım sektöründe de istenilen düzeyde yeterlilik sağlanmamaktadır. Siirt ilinde genç nüfusun yeterince iş olanakları ile karşılaşamaması ve bunun neticesinde yaz aylarında turizmin geliştiği Ege ve Akdeniz bölgelerine göç etmeleri, bölgede uzun yıllardır var olan siyasi sorunların mevcudiyeti, şehrin elinde bulundurduğu kaynakları tam anlamıyla değerlendirememesi, bölgesel kalkınmanın sağlanması yönünde engeller teşkil etmektedir. Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için uygulanacak kalkınma çalışmaları ve planlamalarında, bölgenin dinamikleri devreye girmektedir. Bölgede yaşamını sürdüren bireylerin kolaylıkla uyum sağlayabilecekleri ve hem sosyal hem de ekonomik anlamda adaptasyonlarının olabileceği endüstriler önem taşımaktadır. Futbol ise tam burada devreye giren bir sektördür. Dünyada birçok insanın ilgi duyduğu, en popüler spor türü olma özelliği gösteren futbol, tüm dünyada önemli bir sektör olmayı başarmakta ve bununla beraber büyük bir ekonomiyi de bünyesinde barındırmaktadır. Futbolun gelişimi, futbola olan ilginin her geçen gün artmasına neden olmaktadır. İlginin büyüklüğü futbol ekonomisinin büyümesine ve futbola yapılan yatırımların bir karşılığı olmasına yol açmıştır. Futbol sektörü, turizm, tekstil, ulaşım, inşaat ve hizmet sektörü gibi birçok sektörün gelişimine katkı sunmaktadır. Futbol kulüpleri modern tesisler ve stadyumlar inşa etmekte, başarıları neticesinde kulüplerin buldukları şehirlerde turizm faaliyetleri artmakta, futbol ürünlerinin artmasıyla beraber birçok yeni istihdam olanağı sağlanmaktadır. Kulüplerin, maçların naklen yayınlanmasından kaynaklı gelirlerinin astronomik düzeylere ulaştığı günümüzde tüm kulüpler futbol sektöründen pay almak için çabalamaktadır.

Siirt şehri uzun yıllardan beri süregelen bir futbol geleneğine sahiptir. 2015-2016 futbol sezonu itibariyle profesyonel liglerde takımı bulunmamasına rağmen futbola olan ilgi azalmamıştır. Amatör liglerde mücadele eden ve üst liglere çıkma mücadelesi veren kulüpler, kadın futbol takımı, işitme engelli futbol takımının yanı sıra Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray gibi kulüplerin futbol okullarının faaliyet sürdürdüğü şehirde futbol ile etkileşim sürmektedir. Siirt Jet-Pa Spor döneminde takımın sportif anlamda başarı yakalaması, Siirt şehrini temsil eden bir futbol kulübünün şimdiki adıyla Süper

Lig'de mücadele etmesi Siirt'te futbol ile ilgili bir dönüm noktası olmuştur. Bölgesel kalkınmanın iki temel unsurunu oluşturan ekonomik kalkınma ve sosyal kalkınma kavramlarının, futbolun daha çok pozitif dışsallıkları neticesinde şehre bir kazanç sağlayacağı, futbolun birleştirici ve bütünleştirici gücünün, yapılacak spor tesisi sayılarının artırılmasıyla beraber genelde spor yapacak özelde futbol ile olan ilgisi artacak genç bireylerin daha sağlıklı bir nesli oluşturması olanaklıdır.

Çalışmanın amacı futbol endüstrisi yardımı ile istenilen düzeyde gelişmemiş ve kalkınmamış olan Siirt ili özelinde bölgesel kalkınmanın istenilen düzeyde sağlanabileceğini ifade etmektir. Futbol ekonomisi içerisinde yer alan naklen yayın gelirleri, sponsorluk gelirleri, stadyum gelirleri, ürün gelirleri, turnuvalardan başarı ölçütünde elde edilen gelirlerin futbol yatırımcılarını motive ettiği düşünülmektedir. Bu durumun neticesinde futbola yapılan yatırımın, sanayinin hemen hemen hiç olmadığı tarım sektörünün istenilen düzeyde olmadığı, yeterince yatırım yapılmayan Siirt ilinde futbol kaynaklı olarak yapılacak çalışmalar ile diğer sektörleri canlandıracağı öne sürülebilir. Futbol ile beraber sektörler arası ilişkilerin olumlu biçimde artacağı, kentin en büyük sorunlarından biri olan işsizliğe, yeni istihdam olanakları ile çözüm bulunabileceği düşünülmektedir. Futbolun içerisinde yer alan yasa dışı bahis, mafya yapılanması, şiddet, şike, toplum yerine siyasetçilerin çıkarlarına hizmet edecek futbol siyaset ilişkisi gibi durumların futbolun gelişimi yönünde engel teşkil ettiği ve Siirt'te planlanması amaçlanan yapılanmalarda bu tür yanlışlıklara düşülmeden çalışmaların sürdürülmesi gerekliliğine değinilecektir. Bölgesel kalkınmanın bir diğer boyutu olan sosyal kalkınmanın, futbolun ayırıştırıcı değil birleştirici gücü ile beraber huzuru da beraberinde getireceği ve futbolda başarının sadece büyük metropollerde değil nüfusu daha az olan kentlerin hatta bazı durumlarda kasabaların takımları ile bile sağlanabileceği ifade edilecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde, futbolun dünyada ve Türkiye'de ki gelişimi, futbol endüstrisi kavramı, futboldan elde edilecek gelirler arasında bulunan televizyon gelirleri, sponsorluk gelirleri, ticari ürünler, lisanslı ürünler, stadyum gelirleri, bahis gelirleri, futbol kulüplerinin şirketleşme süreçleri ve halka arzları, Türkiye'de ki futbol kulüplerinin transfer gelirleri ve sportif başarıları ile elde edecekleri gelirler konuları ifade edilecektir. İkinci bölümde bölgesel kalkınma kavramı, Türkiye'de uygulanan

bölgesel kalkınma politikalarından olan kalkınma planları, Güneydoğu Anadolu Projesi, kalkınma ajansları, bölgeye uygulanan teşvikler, Siirt ile ilgili temel göstergeler, Siirt'in spor potansiyelini gösteren veriler, Siirt ilinin futbol geçmişi ve futbol ile ilgili diğer bilgiler ile demografik yapısı Siirt'e benzeyen yerleşim yerlerinde mücadele eden kulüpler ele alınacaktır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise Siirt'te futbol endüstrisi sayesinde oluşabilecek durumlardan ve bunların olumlu ve olası olumsuz etkilerinden olan diğer sektörlerle ilişkisi, futbol medya ilişkisi, futbolun sosyal kalkınma üzerindeki boyutu ve futbolun içerisinde bulunan şike, yasadışı bahis, mafya yapılanması gibi konular hakkında bilgi verilecektir.

Çalışma yapılırken konu ile ilgili kitaplardan, yüksek lisans ve doktora tezlerinden, makalelerden, futbol ile ilgili güvenilir kaynakların verilerinden ve aktardıkları bilgilerin doğruluğuna inanılan internet kaynakları tercih edilmiştir.

1. BÖLÜM

FUTBOLUN TANIMI VE FUTBOLUN DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DEKİ TARİHİ

1.1 GENEL OLARAK

Futbol; iki takım arasında oynanan takımların sahada on birer oyuncu ile temsil edildikleri her bir oyuncunun karşı tarafın kalesine ayakla, kafayla veya vücutlarının başka bir bölümü ile (eller ve kollar haricinde) şekil olarak küre benzer bir topu rakip takımın kalesine sokmalarına dayanan bir spor dalıdır. Futbol müsabakaları kırk beşer dakikadan iki devreden oluşur. Diğer takıma skor üstünlüğü kuran takım maçı kazanır. Elemeli sistemde (genellikle kupa maçlarında), doksan dakikası beraberlikle biten maçlar neticesinde on beşer dakikadan oluşan iki uzatma devresi oynanır. Beraberliğin bozulmadığı maçlarda kazanan takım penaltı atışları sonucunda belirlenir. Müsabakalarda her takımın on bir oyuncusu vardır. Ellerini kullanma hakkına sahip yegâne futbolcu olan bir kaleci, çoğunlukla 3 veya 4 savunma, 3, 4 veya 5 orta saha, 1, 2 veya 3 ileri uç oyuncusu vardır (Büyük Larousse, 1994).

1.2 FUTBOLUN DÜNYA'DA TARİHSEL GELİŞİMİ

Topa benzeyen bir cisim ile belli bir amaç doğrultusunda oynayan insanların ilk başlangıçları Milattan Önce 2000'li yıllarda Çin'de bulunan Han Hanedanı zamanına kadar uzansa bile, Milattan Önce 6. yüzyılda topla oynanan ilk oyunun antik Yunan tarihinde "çok sert ve vahşi" anlamlarında kullanılan bir oyunu ifade eden "Harpaston" olduğu varsayılır. Eski Yunan dilinde "El Topu" anlamına gelen ve bu yönden halen Hentbol, Rugby ve Amerikan Futbolu gibi sporların kökeninin buradan geldiğine inanılan Harpaston oyununda basit tek bir kuralı mevcuttur. Oyunculardan bir tanesinin gol çizgisi olarak belirlenen sınırı top elinde olarak veya gol çizgisini aşacak bir biçimde kendi takımındaki bir oyuncuya pas vermesi ile puan alınmakta, rakip takımın amacı ise bu durumu engelleyebilmektir. Romalılar, döneminde bu kurallara bir takım ilaveler olmuştur. Oyunun kurallarına topa ayakla vurabilme kuralı eklenerek oyunun ismine "Harpastum" denilmiştir (İkiz, 2010). Bu oyun kısa süre içerisinde ilgi çekmeyi başarmış ve bunun neticesinde belirli bir formata uydurulmuştur.

Milattan Önce 1500'lü yıllarda kauçuk top Meksika ve Amerika'da kullanılmaktaydı. Fakat Amerika kıtasında futbolun ne zamandan beri oynandığı konusunda net bilgiler yoktur. Bolivya'nın Amazon bölgelerinde iki sopa ile ellerini kullanmadan top ile oynanan bir oyundan bahsedilmektedir. Teotihuacan ve Chichen'in resimlerinde topa ayakla vurulduğu belirlenmiş olsa da Orta Amerika ve Meksikalıların topa daha çok kalçalarıyla ve kollarıyla vurdukları belirlenmiştir. Bin yıldan daha eski bir takım resimlerde ise insanların topa ayakla vurduğu görülmektedir. Aztekler'de ise yenilenleri kurban etme gelenekleri mevcuttur. Bununla beraber kafalarını kesmeden önce yenilen kişilerin bedenlerinin kırmızı çizgilerle boyanmakta olduğu söylenmektedir (Galeano, 2011).

Milattan Sonra yapılan bir takım çalışmalarda Çinlilere bağlı bazı hanedanlardan kalma örneklerde dünyanın en önemli spor markaları arasında yer alan Adidas firmasının üretimini yaptığı toplara benzeyen toplar ile oynadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Sert, 2000).

Romalıların isim babası olduğu Harpastum adlı oyunun daha büyük bir kitleye hitap ederek milyonlarca insanı peşinden sürüklediği ve adını "Football" olarak aldığı ülke İngiltere olmuştur. İlk kayıtlı belgelere 1170'li yıllarda ulaşılan futbol o dönemde domuz derisinden yapılan bir çeşit top ile oynanmaktaydı. 14. yüzyılın başında İskoçya'ya karşı fetih amacı taşıyan dönemin kralı, Kral II. Edward İngiltere toplumunun özellikle de gençlerin futbola olan ilgilerinin askeri açıdan olumsuzluklar barındırdığını ve orduya kayıt olma üzerinde negatif sonuçlar doğurduğu fikriyle 1314 yılında ülkede ilk defa bu oyuna yasaklama getirmiştir. Konulan yasağın ardından 1331 yılında III. Edward, 1388'de ise IV. Henry futbol ile ilgili yasaklamaları devam ettirmişlerdir. Futbol kelimesi ilk defa 1409 senesinde İngiliz literatürüne eklenmiş ve futbol oynarken yakalananlara hem maddi cezalar hem de hapis cezaları verilmeye başlanmıştır. IV. Edward, V., VI., VII. ve VIII. Henry gibi tahtı devralan diğer yöneticilerin uyguladığı bu tür yasaklamalar sürmüş olmasına rağmen halkın futbola karşı olan ilgisi de artmıştır. Uzun yıllar boyunca devam eden savaş süreçlerinin ülke üzerindeki büyük sorunlara neden olmuştur. Ülkenin yönetim biçimini değiştirerek krallık yerine Cumhuriyeti getiren Oliver Cromwell'in döneminde de hayvan dövüşleri,

güreş, at yarışları gibi halk tarafından rağbet gören spor türleri gibi futbol da, bir süre eski ilgisini yitirmiş olmasına rağmen 1660 senesinde Cromwell'in ölümünün ardından tekrar popülaritesini arttırmış ve İngilizlerin günlük hayatlarının içerisindeki yerini almıştır (İkiz, 2010).

Futbol, günümüzdeki haline en benzer şeklini, 17. yüzyılda İngiltere'de almıştır. 1857 senesinde kurulan ilk futbol takımı Sheffield FC'dir. İlk profesyonel kulübün kurulmasından otuz bir yıl sonra İngiltere'de ilk defa profesyonel lig kurulmuştur. Bu zaman dilimi arasında 1861 senesinde, Kral II. Charles'in hizmetkârlardan meydana gelen takımın, Albemarle Kontu'nun hizmetkârlarından oluşan takıma karşı galip gelmesi üzerine, maça büyük ilgi gösteren İngiltere Kralı, kendi arması ile mücadele eden hizmetkârlarına ödülleri kendisi takdim etmiştir (Erdoğan, 2008).

21 Mayıs 1904 tarihinde Paris'te kurulan FIFA futbolun ön büyük yönetim organizasyon yapısıdır. Kurucu üyeliklerini yapan ülkeler Avrupa ülkeleri olup Danimarka, Fransa, Belçika, Hollanda, İsveç, İsviçre ve İspanya şeklindedir. Bünyesinde farklı yaş gruplarından birçok organizasyon barındıran FIFA'nın en önemli organizasyonu Dünya Kupası'dır (<http://www.fifa.com>).

1.3 FUTBOLUN TÜRKİYE'DE TARİHSEL GELİŞİMİ

Modern futbol, 19. yüzyılın son dönemlerinde Osmanlı Devleti'nde oynanmaya başlanmıştır. Dönemin anlayışından kaynaklı olarak futbol, İslam gelenekleriyle bağdaşmadığı için bu spor dalının önde gelenleri gayrimüslim azınlıklardan oluşmuştur. Özellikle İzmir ve Selanik'teki Rum, Ermeni, İngiliz ve İtalyan asıllıların, oluşturdukları kulüpler ve takımlarda futbol oynanmaya başlanmıştır. 1875 yılında Selanik'te, 1877 yılında ise İzmir'de futbol, azınlıkların dâhil olduğu, Müslüman vatandaşların ise seyrederek dâhil oldukları bir oyun olmuştur. İzmir'de Giraud, Chernaud ve Whital aileleri futbolun önde gelenleri arasında yer almışlardır (Milliyet Spor Ansiklopedisi, 1991).

Kurulan ilk kulüp İzmir'de İngilizlerin kurduğu bir kulüptür. Futbol İzmir'in ardından İstanbul'a yayılan, Kadıköy ile Moda çayırlarında icra edilmiş ve tüm şehrin ilgi odağı olmuştur. 1897 senesinde İzmir'den gelen futbol karmanın, İstanbul

karmasıyla müsabakası, Türkiye topraklarında oynanan ilk futbol maçı olarak kayıtlara geçmiştir. İlk Türk futbol takımı ise Fuad Hüsnü Bey ile Reşat Danyal Bey tarafından devrin dedektiflerinden kaçabilmek için İngilizce bir ad ile kurulmuş olan 'Black Stocking' takımıdır. Black Stocking'in, Rumlarla Papazın çayırında 1901 yılında oynadığı maç ise bir Türk takımının ilk futbol müsabakası olarak tarihe geçmiştir. Daha çok İstanbul'da ikamet eden İngilizlerin öncülüğünde, ayrıca Rumların da katılımıyla büyüyen futbola karşı ilgi, peşi sıra futbol kulüplerinin kurulmasına neden olmuştur. İngilizlerin ve Rumların beraber kurduğu Kadıköy Futbol Kulübü ise İstanbul'un ilk futbol kulübüdür. Bir müddet sonra ortaya çıkan sorunlar neticesinde İngilizler; Moda Futbol Kulübü'nü kurmuşlardır. Bunun ertesinde Kadıköylü Rumlar ise, Elpis ve Imogene adlı kulüplerini kurmuşlardır. Bu kulüplerin kurulmasının ardından adı geçen takımlarla 1903 senesinde İstanbul Futbol Ligi kurulmuştur. Bu ligin kurulmasıyla birlikte, futbolun daha büyük kitlelere hitap edeceğinin ilk adımları gözlenmiştir. 1905 yılında Mekteb-i Sultani'nin (şimdiki adıyla Galatasaray Lisesi) 10. sınıfında okuyan öğrenciler, Ali Sami Yen'in öncülüğünde Galatasaray Futbol Kulübünü kurmuştur. Galatasaray Futbol Kulübü, 1905-1906 sezonunda İstanbul Ligi'ne katılmış, 1907-1908'de ise şampiyon olup Türk futbol tarihi için bir ilke imza atmıştır. Ardından Fenerbahçe ve Beşiktaş kulüpleriyle beraber Türk futbolu yeni bir boyut kazanmıştır. (<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293>). O dönem bu üç takımın mücadelesi başlamış olup aralarındaki rekabet yüz yılı aşkın bir süredir artarak devam etmektedir.

Türkiye'de futbolun tam olarak belirli bir noktaya ulaştığı dönem 1908-1923 yılları arasındadır. II. Meşrutiyet'in ardından yeni kulüpler kurulmuştur. İstanbul, İzmir, Ankara, Eskişehir, Bursa, Adana ve Trabzon gibi şehirler de futbola olan ilgi artmış ve bu ilgi yayılmaya başlamıştır. Bu dönemdeki önemli futbol organizasyonları içerisinde Pazar Ligi, Cuma Ligi, İstanbul Türk İdman Birliği Ligi ve İstanbul Şampiyonluğu Ligi gibi ligler yer almıştır. Ardından yaşanan savaşlarla birlikte futbolda, yaklaşık 11 senelik bir boşluk olmuştur (<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293>).

Cumhuriyet dönemine bakıldığında ise, Türkiye'de futbolun ülke çapında bulunan kulüp sayısının ciddi artış katettiği bir dönem olduğu görülmektedir. 1923 yılında Cumhuriyet henüz ilan edilmeden önce kurulan Türkiye Futbol Federasyonu, o yıl 21 Mayıs tarihinde FIFA (Fédération Internationale de Football Association)

üyeliğine kabul edilmiştir. 26 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Milli Futbol Takımının Romanya ile İstanbul'da oynadığı ve 2-2'lik sonuç ile biten müsabaka Türkiye'nin ilk milli maçı olarak kayıtlara geçmiştir (Milliyet Spor Ansiklopedisi, 1991).

Sonraki dönemde 1924 yılında düzenlenen Paris Olimpiyat Oyunlarına Türk Milli takımını hazırlaması için İskoç teknik direktör Billy Hunter takımın başına getirilmiştir. O yıl olimpiyatlar kapsamında oynanan ve Türkiye'nin Çekoslovakya'ya 5-2 kaybettiği maç yurtdışında Türkiye Milli Futbol Takımının oynadığı ilk maç olmuştur. 1936 senesine kadar süren bu süreç içerisinde ilk defa Türkiye Şampiyonası düzenlenmiş ve kazanan Harbiye olmuştur.

1924 senesinde FIFA'nın isteği doğrultusunda Sovyetler Birliği-Türkiye maçını yöneten hakem Hamdi Emin Çap ilk defa bir uluslararası maç yöneten hakem olmuştur. Bu dönem içerisinde ilk defa hakem ve antrenör kursları açılmış, milli küme maçları oynatılmıştır. 1938 senesinde ise Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kaldırılan Türk Spor Kurumu'nun yerine getirilmesi futbolun devlet yönetimine geçtiğini göstermektedir(<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=294>).

1950'li yıllarda futbolda bir takım başarılar elde edilmiştir. 1952 yılında profesyonelliğin kabulü, 1954'te Türkiye Milli Futbol Takımı'nın İsviçre'de düzenlenen Dünya Kupası organizasyonuna ilk defa katılması, yine bu dönemde bazı oyuncuların yurtdışında transfer olmaları ve aktif futbol yaşantılarına burada devam etmeleri önemli gelişmelerdir. Türkiye Futbol Milli Takımı ilk olarak 1950 yılında, tarihinde ilk defa Dünya Kupası finallerine katılma hakkını elde etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, tam 12 yılın ardından Dünya Kupası'nın yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Organizasyonun, savaş sonrası ağır tahribatın yaşandığı Avrupa'da değil, Amerika kıtasında oynanması yönünde karar alınmıştır. FIFA organizasyona Brezilya'nın ev sahipliği yapması kararını almıştır. Alınan bu karar Türkiye tarafından iyi karşılanmamıştır. Elemelerde Suriye Milli Futbol Takımı'nı mağlup ederek finallere katılmaya hak kazanan Türkiye maddi sıkıntılardan kaynaklı olarak Brezilya'da düzenlenen turnuvaya katılamamıştır. 1954 yılında İsviçre'de yapılacak olan Dünya Kupası öncesi İspanya ile eleme maçı oynayacak olan Türkiye, otoriteler tarafından favori gösterilmemiş ve ilk maçta İspanya 4-1'lik bir skorla kazanan takım olmuştur.

Rövanş müsabakasında ise kazanan taraf 1-0'lık sonuçla Türkiye olmuştur. O dönemlerde şimdi var olan averaj kuralı uygulandığından finallere katılacak son takımı belirlemek için tarafsız bir sahada üçüncü bir maç oynanmıştır. İtalya'nın Roma kentinde oynanan bu maçın sonucunda karşılaşma 2-2 bitmiştir. Averaj kuralı olmadığı gibi uzatmalar ve penaltı vuruşları uygulanmaz ve kazanan takıma kura ile karar verilir. Maçta top toplayıcı olarak görev yapan Franco isimli bir çocuğun yaptığı yazı tura atışı neticesinde İsviçre'de yapılan organizasyona Türkiye katılma hakkı elde etmiştir (<https://www.tff.org/default.aspx?pageID=295>).

1960'lı yıllarda ise Türkiye'de milli futbol takımı başarısız, kulüp takımları ise başarılı sonuçlar almışlardır. 1954 yılında Avrupa'da futbolu yönetmeye başlayan ve çeşitli şekilde denetleme mekanizması geliştirerek kurulan UEFA'ya (Tezcan, 2013) Türkiye 1963 yılında üye olmuştur (<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=296>). 55 farklı ülke federasyonunu kapsayan bir şemsiye durumunda olan UEFA ülke federasyonları üzerinde yaptırım gücüne sahip bir kurum konumundadır.

1970'li yıllarda futbolda gözle görülür bir duraklama olmuştur. Türkiye Milli Futbol Takımı bazı galibiyetler olsa da daha çok başarısız sonuçlar almıştır. Bu yıllarda Avrupa Kupalarında Bursaspor'un Avrupa Kupa Galipleri kupasında 3. tura yükselmesi, Trabzonspor'un ise 1976 yılında İngiltere Şampiyonu Liverpool'u 1-0 yenmesi Türk futbolu adına başarılı sonuçlar olmuştur (Büyük Larousse, 1994).

1980'li yıllarda hem Türkiye Milli Futbol Takımı hem de kulüp takımları çok fazla başarı kazanamamışlardır. 1988-1989 sezonunda Galatasaray Şampiyon Kulüpler Kupası'nda önemli bir başarı elde etmiştir. İlk turdan itibaren elde ettiği başarıların ardından yarı finale kadar yükselme başarısı göstermiş ve yarı finalde Romanya'nın Steaua Bükreş takımına elenip turnuvaya veda etmiştir. Alınan bu başarının ardından doksanlı yıllarda Avrupa Kupaları'nda Türkiye ligi takımlarının aldığı başarılı sonuçlar dikkat çekmektedir. 1990'lı yılların sonunda Galatasaray Türkiye Ligi'nde kazandığı üst üste dört şampiyonluğun ardından, Avrupa'nın en prestijli ikinci kupası olan UEFA (Union of European Football Associations) Kupası'nda mücadele etmiştir. Üçüncü turdan dahil olduğu kupada sırasıyla İtalyan ekibi Bologna, Alman ekibi Borussia Dortmund, İspanyol ekibi Real Mallorca ve İngiliz temsilcisi Leeds United takımlarını eleyen Galatasaray finale kalmış ve finalde bir İngiliz takımı olan Arsenal ile

eşleşmiştir. Penaltı atışları sonucu 4-1 kazanan Galatasaray kupanın sahibi olmuştur. Kulüpler bazında alınan en büyük başarı olarak kayda geçen bu kupanın ardından 48 yıl sonra Türkiye Milli Futbol Takımı Dünya Kupası finallerine katılmaya hak kazanmıştır. Güney Kore ve Japonya'nın ev sahipliği yaptığı kupada Türkiye grup maçlarının ardından Brezilya ile beraber bir üst tura yükselmiştir. İkinci turda ev sahibi Japonya'yı mağlup ettikten sonra Afrika temsilcisi Senegal'i eleyen Türkiye yarı finalde Brezilya ile karşılaşmıştır. Maçtan 1-0'lık mağlubiyetle ayrılan Türkiye, üçüncülük maçında bir diğer ev sahibi ülke olan Güney Kore'yi mağlup ederek turnuvayı üçüncülük ile tamamlamıştır.

2000'li yıllardaki çıkışını 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası'nda üçüncü olarak sürdüren Türkiye kulüpler bazında da bir takım başarılar elde etmiştir. Galatasaray 2001 ve 2013 yıllarında Şampiyonlar Ligi'nde çeyrek final oynama başarısı göstermiş ve her iki yılda da İspanyol temsilcisi Real Madrid'e elenmiştir. Fenerbahçe 2012-2013 sezonunda UEFA Avrupa Ligi'nde yarı finale yükselmiş, yarı final müsabakalarının ardından Portekiz temsilcisi Benfica'ya elenerek finale yükselme şansını kaybetmiştir.

2002 yılından beri milli takımlar düzeyinde yapılan uluslararası turnuvalar arasında 2008 Avrupa Şampiyonası dışında diğer turnuvalara katılma başarısı gösteremeyen, fakat yaklaşık 8 yıllık bir sürenin ardından Fransa'da düzenlenen Euro 2016'ya katılma başarısı yakalamıştır.

Tüm dünyada futbolun gelişmelerine karşılık Türkiye'nin hem Milli Takım bazında hem de kulüpler bazında belirli bir seviyeye gelmesi Türkiye'de futbola olan ilgiyi de beraberinde getirmiştir. İlginin artmasıyla beraber futbol birçok kesime hitap etmeye başlamış ve futbola ilgi duyan insanların tüketimleri üzerinde de etkili olmuştur. Futbolun önem kazandığı ülkelerde, futbola karşı duyulan ilgi zamanla futbolun bir endüstri haline gelmesini sağlamıştır. Endüstri haline gelen futbol sektörü, birçok alanda faaliyetlerini arttırmış, kulüplerin ve futbolu meslek edinen bireyler başta olmak üzere birçok kesimin bir üretim tüketim ilişkisi içerisine girmesine yol açmıştır.

1.4 FUTBOL ENDÜSTRİSİ VE ENDÜSTRİYEL FUTBOL KAVRAMI

Futbol, son yıllarda çok önemli bir iktidar temsiliyeti olmuştur. Bu sebepten dolayı futbol bahsi geçtiği her an, aynı zamanda siyaset, ekonomi, kimlik ve toplumsal yaşayıştan da bahsedilir. Futbol bir oyunun ötesindedir. Toplum içerisinde futbol son derece ilgi çeker ve yine aynı toplumda bir rol model olarak alınır. Bu sebepten ötürü futbolun 'endüstriyel futbol' olarak adlandırılması sonucunda oynanan oyunun "futbol" olarak anılmaması kayda değerdir. Çünkü hayatımızın pek çok alanı ile beraber tartışılabilen futbol aracılığı ile yeni dönemde yaratılan çeşitli kavramlar (tarafklarların ait olma ve kimlik bulma) ile bu spor dalı üzerinden gerçekleştirilen değerlerin aktarımı arasında direkt bir bağlantı vardır. Halk kitlelerinin büyük ilgi gösterdikleri ve kendi oyunları oldukları futbol zamanla kimlik değiştirmiş ve futbolun bir endüstri olması ile bir iş organizasyonuna dönüşmüştür. Futbolun 1980'li yıllarda öne çıkması dünyada meydana gelen ekonomi ile ilgili farklılaşmalar ve bu durum üzerinde pay sahibi olan ideolojik düzenler ile futbol arasındaki birliktelik etkili olmuştur. 1980'li yıllarda tüm dünya üzerinde etkili olan liberalizm rüzgârı, futbol ile ilişki kurmuş ve futbolun endüstrileşme sürecini hızlandırmıştır. Kültürel olayların ekonomik faaliyetlerle iç içe geçtiği bu dönemlerde kültür sanayileri olarak nitelendirilebilecek kitle iletişim araçları, turizm, boş zaman faaliyetleri, spor ekonomi açısından önemli faaliyetlere dönüşmüşlerdir (Talimciler, 2008).

Futbol, bugün birçok insanın hayatında önemli yer tutan, tüketici davranışlarını belirleyen özelliğiyle, diğer iş kollarından daha farklı olarak varlığını sürdürür. Çoğu zaman tutkusunun peşinde koşutan, doksan dakika boyunca izleyicileri bütünüyle içine alabilen bu sektör, nitelik ve nicelik olarak da diğer iş kollarına nazaran farklılıklar göstermektedir (Akşar, 2005).

Futbolun endüstrileşmesi kentlere sadece sosyal anlamda değil ekonomik anlamda da katkı sunmaktadır. Maç günlerinde şehirlerde yaşanan coşku ile beraber birçok iş sektöründe hareketlilik yaşanırken, futbol ile beraber önemli biçimde reklam yapılmaktadır.

Futbol endüstrisinin temel özelliklerine baktığımızda, *endüstrileşme süreci*:

- a. Seyircilerin profillerinin,

- b. Gelir kaynaklarının yapısının,
- c. Tüketici davranış kalıplarının,

değişme sürecidir. Bu süreç 1970 ve 1980'li yılların ortalama futbol izleyicisi gruplarının yerini artık gelirlerinin belirli bir miktarını "tarafat tüketici" olarak "bağlılık körlüğü" gibi unsurlarla, bağlı oldukları kulübe harcayan, gelirleri ölçüsünde kombine kart alan, seyirciler ortaya çıkmıştır. Futbolun endüstrileşmesi ile beraber ortaya çıkan değişikliklerin tamamlanabilmesi için gerekli en önemli misyonlarından biride markayı pazarlayabilme görevidir. Bu da bir futbol kulübüyle özdeşleşen somut bir ürün sayılan markanın, bir başka deyişle logonun pazarlanabilmesi en mühim görevlerin başında gelmektedir (Akşar, 2005). Örnek olarak Türkiye Süper Lig'inde 2014 yılında alınan ve ardından uygulamaya konan Passolig uygulaması kararı ile taraftarların maç alışkanlıkları üzerinde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Passolig kartı olmayanların maçlara gidememesi, kâğıt biletlerin yerini elektronik kartlara bırakması gibi durumları ortaya çıkaran bu uygulama birçok taraftarın tüketici davranışları üzerinde etkide bulunmuştur. Seyircilerin stadyumlarda futbol maçı izleme sayılarının oldukça düşmesinin başlıca sebepleri arasında gösterilmiş, güvenlik amaçlı ortaya konan bu uygulamanın futbol seyircisini olumsuz etkilediği konusunda tartışmalara yol açmıştır. Birçok futbol kulübünün en önemli gelir kalemleri arasında yer alan stadyum gelirlerinin azalması, taraftarların maçlara yeterli ilgiyi göstermemesi kulüplerin de bu uygulamayı sorgulamasına sebep olmuştur.

Futbolun endüstrileştirilmesine bağlı olarak gelir kalemlerinde de değişiklikler meydana gelmiştir. Bugün Avrupa'da mücadele eden ortalama bir futbol kulübünün gelirlerine bakıldığında, toplam gelir kalemleri arasında yayın, sponsorluk, reklam ve franchising gelirlerinin yaklaşık olarak %75 gibi bir orana sahip olduğu görülmektedir. Aynı durum Türkiye özelinde de geçerli bir durumdur. Futbol endüstrisinde, sponsorluk, reklam ve yayın gelirleri olmaksızın, profesyonel futbolun finanse edilme olasılığı yoktur. Büyük hedefleri olan dünyanın önde gelen futbol kulüplerinin maç günü bilet ve ürün satışından elde ettikleri gelirleri finansman açısından son derece yetersiz kalmaktadır. Maç biletleri ve kombine bilet satışının tek başına yetersiz olması bu ürünlerin maddi değerlerinin az olduğu anlamına gelmez. Günümüzde bu gelir kaleminin payı toplam içinde %40'lar seviyelerindedir. Fakat son yıllarda ortaya çıkan

futbol ekonomisi, yeni gelir kalemlerine ihtiyaç duymaktadır. Futbolun maddi anlamda kendisini geliştirebilmesi ve yeni futbol düzeni içinde daha etkin bir hale gelebilmesi için zirvedeki takımlar bu yeni gelir kalemleri ile ilgili çalışmalarını ve programlarını yoğunlaştırmışlardır (Akşar, 2005). Futbolun sadece yönetim kısmı bile birçok çalışma alanının doğmasına neden olmuştur. Yönetim alanında bireyler; spor kulüplerinde, spor kulüplerinin profesyonel futbol şubelerinde, Türk Spor Teşkilatı'nda ve turizm sektöründe spor uzmanı olarak görev yapmaktadırlar (Sunay, 2009).

Futbolun endüstrileşmesiyle birlikte, futbol kaynaklı bir takım gelirler ortaya çıkmış, bu gelirler neticesinde yeni yatırımlar yapılmış ve bir takım iş alanlarına kaynak sağlanmıştır.

Spor Endüstrisinin sektörel alanları içerisinde spor malzemeleri ve ekipmanları, spor hizmetleri ve spor endüstrisinin teknolojik kısmı yani televizyon, internet ve diğer teknolojik gelişmeler yer almaktadır (Samur, 2013). Spor endüstrisinin sektörel alanları, en fazla ilgi gören spor branşı olan futbol içinde tamamıyla geçerli olan endüstri alanları içerisinde yer alır.

1.5 FUTBOL GELİRLERİ

Günümüzde futbol eski amatör yapısından kurtularak, 1990'lı yıllardan itibaren sektörel bir ürün haline gelmiştir. Futbol bir iş kolu haline gelmiş olup, kurallar dâhilinde idare edilmektedir. Uluslararası futbol kurumları da futbolun marka değerini koruma görevini üstlenmişlerdir. Şampiyonlar Ligi, UEFA Avrupa Ligi, Dünya Kupaları ve Avrupa Şampiyonaları futbolun uluslararası pazardaki önemli organizasyonları içerisinde yer almaktadır. Bu organizasyonlar milyonlarca insan tarafından kitlesel olarak takip edilmektedir. Futbol küreselleşme ile beraber önemli bir ürün haline gelmiştir ve tüm büyük şirketlerin sponsorluk yolu ile markalarını dünyaya yaymaları konusunda futbolun cazibesinden ve gücünden yararlanmayı amaçlamaya başlamışlardır. Futbolun yıllık cirosu, futbolu dünyanın en büyük ekonomilerinden biri haline getirmiştir. Futbol endüstrisinin büyüklüğü medyanın ilgisini çekmekte ve yayın gelirlerinin fazlalığı birçok medya organı tarafından değerlendirilmeye çalışılmaktadır (Biçer, 2008).

1.5.1 Televizyon Gelirleri

Televizyon ve futbol arasında ciddi bir bağ bulunmaktadır. Sosyal anlamda, futbolun bir tüketim formu oluşturmasında, faktörlerin en önemlisi televizyon olmuştur. Ekonomik anlamına bakıldığında ise televizyon, yeni futbol düzeninin kendisini yeniden üretiminde oldukça mühim bir üretim faktörü olarak karşımıza gelir. Televizyonun modern futbolun ilerleyişindeki konumuyla beraber, futbolda televizyonun nitelik olarak öneminin artmasına katkıları büyüktür. Hatta bir sonraki aşama olarak futbol, doğrudan televizyon üretimini bile arttırmıştır (Akşar, 2005).

Klose (1993)'e göre televizyon ve futbol birlikteliğinin başladığı 1950'li yıllarda medya henüz gelişim olarak çok küçük olmasına rağmen televizyon futbolu içeriğine dâhil etmiştir. Bunun dışında futbol, televizyonun belirli bir eşiği aşmasına da katkı sağlamıştır. 1954 yılında, Türkiye'nin de katıldığı İsviçre'de düzenlenen Dünya Kupası'nın ardından, on iki ay içinde Batı Almanya'daki televizyon sayısında büyük bir artış olmuştur ve sayı yaklaşık 11.000'den 85.000'in üzerine çıkmıştır. Batı Almanya'nın tarihinde ilk defa kupayı müzesine götürdüğü organizasyon televizyon satışlarını arttırmıştır. O dönem Batı Almanya'da televizyon adındaki bir kitle iletişim cihazından bahsedilmeye başlanmıştır (akt. Güneş, 2006).

Futbol, son yıllarda medya kuruluşlarının güçlerini gösterebilecekleri bir alan durumuna gelmiştir. Medyada söz sahibi büyük şirketler dijital yayıncılık konusunda ciddi yatırımlar yapmaya başlamışlardır (Arık, 2008). Futbolun televizyona, televizyonunda futbola muhtaç olduğu bu günlerde futbolun televizyon kaynaklı pazarlama yöntemlerinin üzerinde durulduğu görülmektedir. Karşılaşmaların şölenleşmesi izleyicilerin ilgisini arttırmaya yönelik çalışmalar arasında yer alırken son yıllarda birçok ülkede bu konuda adımlar atılmıştır. Futbola ilgi duymayan kesimin de futbol ile ilişkisini kuvvetlendirmek için televizyon çok önemli bir faktör konumuna gelmiştir (Serarslan, 2009).

Kulüpler Birliği tarafından yapılan araştırmaya göre, Avrupa Ligleri arasında en fazla naklen yayın gelirine sahip olan Lig İngiltere Premier Ligi'dir. Premier Lig'in naklen yayın geliri 1,4 milyar Euro civarındadır. 20 takımın mücadele ettiği İngiltere

Premier Lig'de gelirin %50'si 20 takım arasında eşit bir biçimde bölüştürülürken, paranın dörtte biri lig sonundaki puan cetveline göre diğer dörtte biri ise yayınlanan maç sayısına göre kulüpler arasında paylaştırılmaktadır. Avrupa'nın diğer önemli ligleri arasında yer alan İtalya Ligi Seri A 829 milyon Euro'luk bir yayın gelirine sahiptir. İtalya Seri A'da gelirin %40'ı ligde mücadele eden 20 takım arasında bölüştürülürken, dörtte biri taraftar sayısına göre kulüplere verilirken bir taraftan da seyircilerin stada çekilmesi sağlanmıştır. Gelirin dağıtımı arasında yer alan diğer kalemler arasında son beş sezon performansı, tarihi başarılar ve bir önceki sezonki başarılar dikkate alınmaktadır. Yapılan son düzenlemeler ile Almanya Ligi Bundesliga'da yayın gelirleri 628 milyon Euro'yu bulmuştur. Fransa Ligi'nin yayın gelirleri 590 milyon Euro iken, İspanya Ligi La Liga'da ise her kulüp kendi maç yayınını satma hakkını elinde bulundurmaktadır. Bu durum bazı takımlara dünya çapında ilginin artmasına da sebep vermektedir (http://tr.eurosport.com/futbol/ingiltere-premier-ligi/2014-2015/avrupa-liglerinde-en-yuksekk-yayin-geliri-ingiltere-premier-ligde_sto4633451/story.shtml).

1.5.1.1 Türkiye'de Televizyon Gelirleri ve Naklen Yayın

Türkiye'de futbol yayın gelirlerinin bir havuzda toplanıp, kulüpler arasında belirli ölçütlerde, gelirin adaletli dağılmasını amaçlayan bölüşüm sistemine geçilmesi 1996-1997 sezonu ile başlamaktadır. Yapılan ilk ihalenin ardından Cine 5 birinci yıl için 40 milyon Dolar, ikinci yıl 45 milyon Dolar, üçüncü yıl için de 55 milyon Dolar karşılığında maçları yayınlama hakkı elde etmiştir. 1999-2000 sezonunda ise Teleon, 2 yıllığına 120 milyon Dolar karşılığında maçları naklen yayınlama hakkına ulaşmasına rağmen ikinci yılın ikinci yarısında sözleşmesi feshedilmiştir. Ardından 2000-2001 sezonunun 2. yarısı ve 2001 ile 2004 yılları arasındaki süre zarfında 465 milyon Dolar'lık bir bedel ile Çukurova Grubu firması olan Digitürk ihaleyi kazanan taraf olmuştur (Güreş, 2006).

Yıllar içerisinde değişiklik gösteren yayın geliri dağıtımı 2008-2009 sezonu itibariyle %11'i Süper Lig'de alınan şampiyonluk sayılarına göre, %35'i tüm Süper Lig kulüplerine eşit olarak, %45'i performanslar neticesinde alınan başarılar doğrultusunda, %9'u ise ilk 6 sırayı paylaşan takımlar arasında paylaştırılmıştır (<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=285&ftxtID=4827>).

1.5.2 Sponsorluk Gelirleri

"Sponsorluk faaliyetleri günümüzün rekabete dayalı piyasa koşullarında kuruluşların çeşitli avantajlar elde etmek, varlıklarını sürdürmek ve hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla yaptıkları iletişim faaliyetleri içerisinde, her geçen gün artan bir biçimde varlığını sürdürmektedir. Sponsorluk faaliyetlerinden, kuruluşların tüm iletişim politikaları içerisinde yer alan halkla ilişkiler, reklam, pazarlama ve satış geliştirme amaçlarını gerçekleştirmek ve bu amaçları desteklemek amacıyla yararlanılmaktadır" (Milli Eğitim Bakanlığı, 2011, s.3). Sponsorluk kavramı birçok alanda boy göstermekle beraber önemli bir yatırım şekli olmuştur. Sponsorların son dönemde en çok ilgi gösterdikleri alan spor olmakla beraber spor dalları arasında da futbol olmuştur.

Sponsorluk türleri arasında sayıca ve parasal olarak en büyük pay sahibi olan tür spor sponsorluğudur. Sporun var olan popülaritesi ve çok fazla insana ulaşabilmesinden kaynaklı olarak kuruluşlar ve markalar spor sponsorluğu alanına yönelmişlerdir (Sunay,2009). Kuruluşlar ulaşmak istedikleri hedef kitleye göre topluma ulaşılmasını istedikleri ürünlerini uluslararası, ulusal veya daha yerel bir sportif aktivite içerisinde sunmayı amaçlar. Seyircinin fazla olması ve sporun iletişim sektörü ile olan bağlantısı ile firmalar hedefledikleri kitleye ulaşır (Soyer, 2003).

Aydemir (2005)'e göre spor sponsorluğunun dünyada bu kadar önemsenmesinin başlıca sebebi futbolun dünyada en fazla ilgi gösterilen spor dalı olmasından kaynaklıdır. Özellikle de Avrupa spor pazarında futbolun önemi son derece büyüktür. 2001 senesinde FIFA tarafından açıklanan bir araştırmaya göre, dünyada 240 milyona yakın insanın düzenli olarak futbol oynadığı, 1,5 milyondan fazla futbol takımı olduğu ve 300.000'den fazla futbol kulübünün varlığını sürdürdüğü sonuçlarına ulaşılmıştır (akt. Açak, Karademir, Nacar, Taşmektepligil, 2010). Türkiye'de ise özellikle genç nüfusun futbola karşı aşırı bir ilgisi bulunmaktadır. Dijital spor medyası şirketi Perform, açıklamış olduğu 'Küresel Spor Medyası Tüketim Raporu 2013'te 14 ülke arasında spor medyası kullanımı ile ilgili bilgiler paylaşmıştır. Yapılan değerlendirmeler neticesinde Türkiye'de 22 milyon aktif spor ile ilgilenen insanların %64'ünün futbolu takip ettiği ve bu oranın İspanya ile birlikte Avrupa'da en fazla futbola ilgi duyulan ülke sonucunu ortaya çıkarmıştır. Spor takibinde de hem internet hem de cep telefonları ile spor

takibinde Türkiye, Avrupa ortalamasının üzerinde yer almaktadır. (<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-futbola-olan-ilgide-avrupa-birincisi-24423758>).

İlginin bu derece yüksek olması bir takım firmaların ve şirketlerin futbola büyük miktarda yatırım yapmalarına vesile olmuştur ve sponsorluk payları çok yüksek meblağlara ulaşmıştır.

Sponsorluklar; markaların imajlarına katkı sağlamanın yanı sıra, kurumların kimliklerine olan katkılardan dolayı halkla ilişkiler yönetimi olarak ele alınmıştır (Peltekoğlu, 2009). Sport Business Associates'e göre dünya çapında sponsorlukların spora ayrılan tutarı 2006 yılında yaklaşık 33,6 milyar Dolar seviyesindedir. 2002 yılında tutar 24,4 milyar Dolar civarında seyretmekte olup spor sponsorlukları pastasından futbola ayrılan pay ise 8,5 milyar Dolar düzeyindedir. Avrupa kıtasının da futbolunun sponsorluklardan elde ettiği toplam para Deloitte'un yıllık finansal raporlarına göre 2,6 milyar Dolar gibi ciddi bir tutardan söz edilmektedir. Bahsi geçen tutara bakıldığında Avrupa'nın önde gelen beş büyük liginin oranı yarısından fazla olarak yaklaşık %52 seviyelerine varırken, diğer 47 UEFA üyesi ülkenin payı %48 civarındadır. Dünyadaki spor organizasyonları arasında en fazla sponsorluk faaliyetlerinin olduğu en önemli iki etkinlik; Olimpiyat Oyunları ve Dünya Futbol Kupasıdır. FIFA'dan yapılan açıklamalar neticesinde 2006 Dünya Kupası'ndan elde edilen pazarlama geliri 2,4 milyar Dolardır. Tüm gelirin 896 milyon Dolarlık kısmı ise sponsorluk gelirlerinden meydana gelmiştir. 2006 Dünya Kupası'nın on beş resmi sponsoru, turnuvaya yaklaşık 896 milyon Dolar tutarında sponsorlukla destek sağlamışlardır. Sponsorluk gelirlerinden en fazla payı alan kulüplerin marka niteliğine sahip olan kulüpler olduğu karşımıza çıkmaktadır. 2006 yılı verilerinde dünya futbolunda, en yüksek sponsorluk Chelsea Kulübünündür. Chelsea'nin ardından Bayern Münich gelmektedir. Almanya ve İtalya'da sponsorluk gelirlerinin büyük kısmına sahip olan takımların ligde daha başarılı olan takımlar olduğu görülmektedir. Avrupa'da en yüksek sponsorluk sözleşmeleri futbol ekonomisi konusunda diğer liglerin önünde yer alan Premier Lig'de imzalanmaktadır. Arsenal'in Emirates ile yaptığı sponsorluk sözleşmesinin tutarı 100 milyon Sterlin'e yakın bir meblağdır. Almanya'nın önde gelen kulüplerinden Schalke 04 ise, 2006 yılında Gazprom ile 125 milyon Euro'ya karşılık 5 yıllık sponsorluk anlaşmasına imza atmıştır (akt. <http://sponsorluk.gov.tr/Home/Content/46#1>).

1.5.2.1 Türkiye'de Futbol Sponsorluğu

Spor branşlarında sponsorluk faaliyetleri çeşitli biçimlerde yapılabilmekte olup bunlar spor elemanlarının sponsorluğu ve (sporcuların sponsorluğu, antrenörlerin ve teknik direktörlerin sponsorluğu, hakemlerin sponsorluğu) spor kuruluşlarının sponsorluğu, (sporla ilgili kamu kuruluşlarının sponsorluğu, spor federasyonlarının sponsorluğu, spor kulüplerinin sponsorluğu) diye adlandırılır (Soyer, 2003). Türkiye'de hem spor elemanlarının hem de spor ile ilgili kuruluşlar çok önemli sponsorluk anlaşmaları imzalamaktadırlar.

2014-2015 futbol sezonunda formasına reklam almayan Fenerbahçe Futbol Takımı daha önceki anlaşma döneminde Avea ve Türk Telekom gibi firmalarla sponsorluk anlaşmaları yapmış ve ciddi bir gelir elde etmiştir. 2015-2016 sezonunda ise Galatasaray Kulübü forma sponsorluğu konusunda 2015-2016 sezonunda Türkiye'de pek fazla rastlanmayan bir uygulamaya imza atmıştır. Sezona üç kulvarda (Şampiyonlar Ligi, Türkiye Süper Ligi ve Türkiye Kupası) başlayan takım; Şampiyonlar Ligi için Türk Hava Yolları ile Süper Lig ve Türkiye Kupası için Huawei adlı şirketlerle anlaşmıştır.

Süper Lig ve Türkiye Kupası maçlarında forma sponsorluğu için Huawei Telekomünikasyon Dış Ticaret Ltd. Şti ile anlaşmaya varan Galatasaray Spor Kulübü futbol branşı forma logosu ile ilgili anlaşma sağlamıştır. Merkezi Çin'de bulunan bir telekomünikasyon firması olan Huawei, Galatasaray'dan önce Avrupa'da önemli kulüpler ile de sponsorluk anlaşmaları yapmıştır. Huawei firmasının anlaşma yaptığı diğer futbol kulüpleri Alman kulübü Schalke 04, Hollanda kulübü olan Ajax, Fransız Paris Saint Germain, İngiltere temsilcisi Arsenal, gibi kulüp takımları şeklindedir (<http://www.galatasaray.org/haber/gs-sportif-a-s/galatasaray-ve-huawei-dendevisbirligi/10857>).

Sponsorluk anlaşmaları konusunda Beşiktaş Jimnastik Kulübü ve Vodafone Türkiye arasında sponsorluk anlaşması imzalanmıştır. Toplam 145 milyon Dolarlık tutarıyla Türkiye'de spor tarihinin en büyük sponsorluk sözleşmesi olan bu anlaşma ile Vodafone Türkiye, İnönü Stadyumu yerine yapılacak olan stadyumun isim hakkına imza gününden geçerli olmak kaydıyla 15 yıllığına sahip olacaktır. Bunun dışında 2014-

15 futbol sezonundan geçerli olacak şekilde 5 yıl süreyle futbol takımının ana sponsorluğu da Vodafone Türkiye'nin olması konusunda anlaşılmıştır. 13 Haziran 2013 tarihinde yapılan bu anlaşma ile anlaşma kamuoyuna sunulmuştur (<http://www.vodafone.com.tr/Vodafone-Turkiye-Ile-Besiktas-Arasinda-DevSponsorluk-Imzasi.php>). Beşiktaş kulübü bunun dışında Beko, Kalde ve Adidas gibi şirketler ile sponsorluk anlaşmaları imzalamıştır.

Türkiye Liglerinde mücadele eden ve Anadolu kulüpleri olarak adlandırılan kulüplerin sponsorluk gelirlerine bakıldığında; ise forma reklamı, isim hakkı, sağlık sponsorluğu gibi çeşitli şekillerde sponsorluk anlaşmaları yapılmaktadır. Yapılan bu anlaşmalar sonucunda hem takımlar maddi kazanımlar elde ederken diğer taraftan firmaların şehirlere de bir takım katkılar sağladıkları görülmektedir.

Medicana Sağlık Grubu, 2012-2013 futbol sezonunu PTT 1. Lig'de şampiyon olarak tamamlayıp Süper Lig'e çıkmaya hak kazanan Torcu Konyaspor ile 2013-2014 sezonunda da sağlık sponsorluğu anlaşması imzalamıştır. Aynı şekilde MedicanaSamsunspor sağlık sponsorluğu 2011-2012 sezonunda başlamış olup, 2012-2013 sezonundada sürmüştür. Süper Lig'de uzun yıllardan beri mücadele eden Gençlerbirliği Futbol Kulübün resmi sağlık sponsoru olan Medicana Sağlık Grubu, en son 2014-2015 sezonunun ikinci yarısında Sivasspor takımı ile 1,5 yıllık anlaşma yapmış olup takımın isim hakkı sponsoru olmuştur (<http://www.medicana.com.tr/sponsorluklar.aspx>). Bir diğer Süper Lig ekiplerinden Konyaspor takımı Torcu firması ile sponsorluk anlaşması yapmıştır. Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından inşa edilen yeni stadyumun ismi için Torcu firması ile yapılan anlaşmanın ardından stadyumun adı Büyükşehir Torcu Arena olmuştur. Daha önceden isim ve forma sponsorluğu konusunda anlaşmaları bulunan Torcu Şeker ile Konyaspor kulüpleri arasında yapılan stadyum isim hakkı anlaşma ile birlikte Torcu firmasının Konyaspor'a yıllık ödediği sponsorluk tutarı ile kulüp önemli gelir elde etmiştir.

Bir başka sponsorluk anlaşması ile Kayseri Erciyesspor ve Suat Altın İnşaat isim hakkı konusunda anlaşmıştır. Kulübün adı Suat Altın İnşaat Kayseri Erciyesspor olmuştur. Elazığspor Süper Lig'de mücadele ederken Sanika Boru firması ile yaptığı bir diğer örnektir. Süper Lig takımları dışında alt liglerde de mücadele eden takımlarında sponsorluk gelirleri bulunmaktadır. PTT 1. Lig'de mücadele eden Alanyaspor,

Albimoadlı Mobilya markası ile isim hakkı konusunda sponsorluk anlaşması yapmış olup takımın ismi bu doğrultuda Albimo Alanyaspor olarak değişmiştir. Türkiye 2. Ligi Kırmızı Grup'ta mücadele eden Düzyurtspor Birlik Nakliyat ile Beyaz Grup'ta mücadele eden Karagümrük ise Centone firması ile isim hakkı konusunda sponsorluk anlaşmaları yapmışlardır. İsim sponsorluğu bir alt lig olan Türkiye 3. Lig'inde de mevcuttur. Fabrika Bakım Montaj firmasıyla anlaşan Balçova Yaşamspor 3. Lig'de örnek durumundadır.

1.5.3 Ticari Ürünler

Spor ürünlerinin pazarlanması, futbolun endüstrileşmesi ile beraber önemli ölçüde artmıştır. Kulüpler amblemleri veya kulüplerin renklerini taşıyan ürünler ile oluşturdukları ticari ürünlerin satışı neticesinde önemli ölçüde gelir elde etme imkânı yakalamışlardır. Kulüplerin ticari ürünleri diğer kulüpler ile sahada olan rekabetin, başka alanlarda da baş göstermesine neden olmaktadır.

1.5.3.1 Lisanslı Ürün Satışı

Futbol, markaların halka ulaşılabilirliği açısından oldukça önemli bir araçtır. Sponsorlar bir müddet sonra takımlar ile daha sonraki süreçte takımların uluslararası müsabakalarda sağladıkları başarılar ile firmaların insanlar tarafından daha çok tanınmalarına neden olurlar. Bu konuda dünyada gelişmeler daha hızlı olurken Türkiye'de süreç biraz daha farklı işlemektedir. Taraftarlar arasında takım renklerini taşıyan ürünler orijinalliğe bakılmaksızın alınabilmektedir (Akşar ve Merih, 2006).

Türkiye'de de korsan ürünler gibi olumsuzluklara rağmen gün geçtikçe büyüyen, futbol ekonomisinde futbol pastasının büyük bir kısmı Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray spor kulüpleri arasında paylaşılmaktadır. Fenerbahçe Spor Kulübü'nün Fenerium, Galatasaray Spor Kulübü'nün GS Store, Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün Kartal Yuvası, Trabzonspor'un TS Club, 2009-2010 futbol sezonunu şampiyon olarak tamamlayan Bursaspor'un ise Bursastore adlı mağazalarda, kulüplerin lisanslı ürünlerini satmakta ve bu mağazalar genellikle büyük alışveriş merkezlerini tercih etmektedirler.

Bu alanda Türkiye'de en fazla mağazaya sahip olan kulüp 92 mağaza ile Fenerbahçe kulübüdür (<http://www.fenerium.com.tr/>). Bu mağazalarda spor malzemeleri, kol saatleri, akülü arabalar ve birçok kişisel ürün satılmaktadır.

2015-2016 futbol sezonunun başında Antalyaspor'a transfer olan Samuel Eto'o lisanslı ürün satışlarının %50 artmasında büyük pay sahibi olmuştur. Transfer gerçekleşikten sonra kulüp ile bağlantıya geçen birçok Antalyasporlu futbolsever Eto'o ile ilgili ürünlerin piyasaya çıkacağı zamanı ve internet üzerinden alışveriş yapılıp yapılamayacağı gibi birçok soruyu kulüpte çalışan ilgililere iletmışlerdir (http://tr.eurosport.com/futbol/super-lig/2015-2016/antalyaspor-store-da-urun-satislari-yuzde-50-artti_sto4798352/story.shtml).

1.5.4 Stadyum Gelirleri

Futbolcular gibi taraftarlar da futbolun en önemli bileşenlerinden birisidir. Taraftarların kendilerini ait hissettikleri ve bağlandığı takımlar ile kurdukları etkileşim, son dönemlerde farklı bir noktaya doğru ilerleyerek futbol taraftarlarının aidiyet duygularını arttırmıştır (Talimciler, 2010).

Futbola ilginin yoğun olduğu Avrupa liglerinde futbol kulüplerine olan bağlılık ile stadyumlara gelen taraftarlar arasında doğru orantı bulunmaktadır. Maçlara ilgi gösteren taraftarlar stadyum gelirlerinin artmasını sağlamaktadır. 2012-2013 futbol sezonunda Borussia Dortmund'un stadı olan Wesfalenstadion'a ortalama 80.520 taraftar gelirirken, Dortmund kulübü Barcelona, Real Madrid, Bayern Münich gibi kulüpleri geride bırakmıştır. Manchester United'ın Old Trafford Stadı'na ortalama 75.529, Ajax Amsterdam Arena'ya 51.037, Newcastle United St. James Park'a 50.517, Borussia Mönchengaldbach Commerzbank Arena'ya 49.623, Eintracht Frankfurt Commerzbank Arena'ya 48.044 seyirci gitmiştir (Tezcan, 2013).

Futbol kulüplerine önemli bir gelir sağlayan stadyum gelirleri başarı ile birebir endeksli bir durum değildir. Kimi kulüp takımları başarılarından dolayı stadyumlarından gelir elde ederken kimi takımlarda ise kulüp ve taraftarlar arasında kurulan bağ sayesinde birçok maçlarında önemli bir miktarda stadyum gelirine sahip olmaktadır. Almanya Bundesliga Ligi'nde mücadele eden Borussia Dortmund kulübü

düşme hattında olduğu sezon ile şampiyon olduğu sezonda da ortalama olarak yetmiş bin civarında seyirciye oynamış ve bu sayede özellikle düşme hattında olduğu sezonda kötü giden mali yapısını bir nebze olsa düzeltmiştir. 1989-1990 yılından beri şampiyon olamayan Liverpool'un maçlarına İngiltere Premier Ligi'nde yoğun olmakla beraber dünyanın en başarılı futbolcuları arasında yer alan çok sayıda futbolcu uzun yıllar boyunca bu kulüpte forma giymişlerdir.

Delloitte.com'a göre Avrupa liglerinde 2009-2010 sezonunun sonu itibariyle futbol kulübü gelirlerinin yaklaşık 16,3 milyar Euro'ya ulaştığı, bu gelirin yaklaşık olarak yarısının Avrupa'nın beş büyük liginin olduğu ve bu liglerin yıllık 101 milyon civarında seyirci çektikleri ifade edilmektedir (akt. Kızıltepe, 2012). Bu değerlendirmeler neticesinde stadyum gelirlerinin futbol gelirleri içinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Türkiye Liglerindeki duruma bakıldığında; üç büyük kulübün bu konuda büyük mesafe kat ettiği görülmektedir. Galatasaray Ali Sami Yen Stadı'ndan Türk Telekom Arena'ya geçişteki süre zarfında Fenerbahçe kulübünün gerisinde kalmıştır. Galatasaray'ın stadının tamamlanmasının ardından kulüp, Türk Telekom firmasından 100 milyon doların üzerinde bir gelir sağlamıştır. İsim hakkı dışında tribünlerin bazı kısımlarını sponsor firmalara kiralarak gelirlerini arttırmıştır. Kuzey Tribününü bir havayolu şirketine yıllık 4 milyon Dolar karşılığında, doğu tribününü bir gıda firmasına yıllık 2 milyon Dolar karşılığında, güney tribününü bir otomotiv firmasına yıllık 4 milyon dolar karşılığında satmıştır. Bunun dışında locaların isim hakkını bir bankaya satan Galatasaray gelirlerini arttırmıştır. Bir diğer önemli kulüp olan Beşiktaş'ta İnönü Stadı'nın yerine yapılmakta olan Vodafone Arena Stadyumu ile stadyum gelirlerini önemli bir boyuta taşımayı amaçlamaktadır (<http://www.ekonomisahasi.com/>).

Tablo 1.1: Türkiye Futbol Ligi 2012-2013 Futbol Sezonu Dört Büyüklerin Stadyum Hasılatı

Hasılat/Kulüp	Fenerbahçe	Galatasaray	Beşiktaş	Trabzonspor
Stad Hasılatları	69.463.511 TL	23.596.928 TL	26.646.062 TL	5.708.697 TL

Kaynak: Fenerbahçe Futbol A.Ş 2012-2013 Sezonu Finansal Karşılaştırma Çalışması

Avrupa'da kulüplerin stadyumlara yatırım yaparak taraftar aidiyetini ve kulüp gelirlerinde artış sağlama çalışmaları Türkiye'de de benzer çalışmaları hızlandırmıştır. Son dönemlerde Anadolu kulüpleri ile belediyeler arasında yapılan işbirliği ile yeni stadyumlar yapılmaktadır. Kapasiteleri arttırılan stadyumlar ile beraber seyirci sayılarının arttırılması ve bununla beraber stadyum gelirlerinin arttırılması hedeflenmiştir. Bu işbirliğine örnek olarak Torcu Konyaspor gösterilebilir. Konyaspor Kulübü'nün taraftarları Anadolu'da kulüpleri arasında en fazla Passolig kartı alan taraftar grubu olmakla beraber kulüplerinin kombine kartlarına da yoğun biçimde ilgi göstermiştir.

1.5.5 Bahis Gelirleri

Spor ekonomisinin oluşturduğu pastanın yıllık yüz milyarca dolar seviyesine gelmesiyle, spor dışı bazı ekonomik öğelerde bu pastadan pay almayı hedeflemişlerdir. Spor müsabakaları ile oynanan şans oyunları da etkinliklerini arttırmaktadır. Spor müsabakaları temelli bahis oyunlarının yıllık ciroları 227 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'de bahis ve bunun gibi şans oyunlara yatırılan para yılda 2,5 milyar dolarken bunun 1,6 milyar dolarlık kısmı İddaa'dan gelen para konumundadır (Akşar, 2013).

Tablo 1.2:Spor Toto Teşkilat Başkanlığı'nın İddaa Oyun Listesinde Yer Alan Kulüpler ile Ulusal ve Uluslararası Müsabakalarda Yarışan Ferdi Sporculara Aktarılan İsim Hakkı Bedellerinin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	İsim Hakkı Bedeli
2005 Yılı	17.538.813 TL
2006 Yılı	96.956.830 TL
2007 Yılı	140.422.078 TL
2008 Yılı	167.088.871 TL
2009 Yılı	192.438.711 TL
2010 Yılı	164.984.876 TL
TOPLAM	917.282.040 TL

Kaynak: <http://www.sportoto.gov.tr/isim-hakkibedelleri.aspx>

Spor Toto Teşkilatı'nın resmi spor bahisleri oyununun adı İddaa'dır. İddaa; 2004 yılından beri kulüpler için naklen yayın gelirleri ve stadyum gelirleri ile beraber en önemli gelir kaynağıdır.

Bahis oyunları arasında en fazla oynanan oyun biri olan İddaa'nın 2009 yılı itibariyle yaklaşık 3 milyon kişi tarafından oynanmakta ve 60 bin civarında insana geçim kaynağı sağlamaktadır. İddaa'nın şans oyunları içerisindeki payı ilk kurulduğu yıl %1 iken bu oran 2009 yılında %36'ya yükselmiştir. İddaa'da kulüplerin aldıkları paylar isim hakkı bedelleri ve maç sonuçları ile belirlemektedir (Akşar, 2009).

Tablo 1.3: Spor Toto Teşkilatının "İddaa" Bünyesinde Kulüplere Ödediği Paralar

Spor Dalı	Galibiyet	Beraberlik	Mağlubiyet
Futbol	120.000 TL	90.000 TL	70.000 TL
Voleybol	35.000 TL	-	25.000 TL
Basketbol	45.000 TL	-	35.000 TL
Hentbol	30.000 TL	-	20.000 TL

Kaynak:<http://www.milliyet.com.tr/iddaa-da-2013-sampiyonu-besiktas-galatasaray-fen-erbahce-trabzonspor-1818425-skorerhaber/>

1.5.6 Şirketleşme ve Halka Arz

İlk olarak İngiltere'de gerçekleşen futbol takımlarının şirketleşmesi Türkiye'de 1980'lerden itibaren başlamıştır. Türkiye'de ilk olarak şirketleşen kulüpler dört büyükler olarak adlandırılan Fenerbahçe, Beşiktaş, Galatasaray ve Trabzonspor ile birlikte Siirtspor, Vanspor, İstanbulspor, Çanakkalespor, Karşıyaka ve Antalyaspor'dur (İkiz, 2007).

“Spor Kulüplerinin Şirketleşmesi kavramından anlaşılması gereken, kulüplerin bünyelerinde mevcut amatör spor dallarını, alt yapı çalışmalarını, üyelik kavramını, sosyal ilişkileri” gene kulüplerin bünyelerinde bırakarak, sadece “profesyonel futbol faaliyetlerinin” “tamamını” veya “bir kısmını” kulüplerin kendi kurdukları ve sahip oldukları Anonim Şirketlere çeşitli sözleşmelerle devredilmesidir" (İkiz, 2007, s.2).

Kocaoğlu'na (2011) göre futbol takımlarının halka arz aşamaları aşağıdaki tabloda gösterildiği aşamalar şeklindedir.

Tablo 1.4: Spor Kulüplerinin Halka Arz Aşamaları

AŞAMALAR
I. DERNEK OLARAK KURULMA
<i>En az yedi gerçek kişinin bir araya gelmesi</i>
<i>Dernek tüzüğüünün oluşturulması</i>
<i>Derneğin tüzel kişilik kazanması</i>
II. SPOR KULÜBÜNE DÖNÜŞÜM
<i>Tescil</i>
III. PROFESYONELLİK
<i>TFF Lisanslama</i>
IV. PROFESYONEL TAKIMIN ŞİRKETE DEVRİ
V.HALKA AÇILMA
<i>Sermaye Piyasası Kurulu Kotasyonu</i>
<i>Halka arz</i>
VI. BORSADA İŞLEM GÖRME
<i>İlk kotasyon</i>

Kaynak: Kocaoğlu, 2011.

Hukuken, "Şirketleşme, 3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Kanunu'nun 24. maddesi ile 3813 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 27. maddesi ve TFF Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Ana Statü Madde 67 uyarınca dernek konumunda iken gerçekleştirilemeyen ticari faaliyetler için profesyonel futbol takımlarının faaliyetlerinin 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) hükümlerine göre kurulacak olan veya kurulan anonim şirketlere devredilmesi veya kiralanması şeklinde gerçekleşmiştir." Şirketleşme süreciyle birlikte büyük şirketler futbolcu transferlerinde çok büyük paralar ile transferleri gerçekleştirmekten geri adım atmamışlardır. Şirketler; transfer ücretleri, tesisleşme, altyapı yatırımları konusunda kaynak arayışına girmişlerdir. Bundan ötürü şirketlerin hisseleri, kısa bir zamanda düşük maliyetli fon ihtiyacı için halka arz edilmeye

başlanmış ve bununla beraber piyasalarda işlem görmüşlerdir. Avrupa'nın önemli liglerinin takımlarında 1983 yılında başlamış olan halka arz, Türkiye'de ise ilk defa Beşiktaş tarafından 2002 yılında başlanmıştır. Türkiye'de birçok kulüp şirketleşmiş olsa da sadece dört büyük kulüp Borsa İstanbul'da (BİST) işlem görmektedir. Önceki yıllarda dernekler gibi faaliyetlerini sürdüren kulüpler bütçesi yüksek şirketlere dönüşmüşler ve böylece birçok konuda ilgi çekmeye başlamışlardır. Böylelikle, kulüplerin kurdukları şirketler o kulübü destekleyen taraftar, yatırımcılar, medya ve kulübe yatırım yapan veya yapmayı düşünen sponsorlar için önem arz etmiştir (Sultanoğlu, 2008, s.2).

Halka arz ile futbol kulüpleri futbol ile münasebeti bulunmayan kurumlar ile benzer faydalar sağlamaktadırlar. Yani herhangi bir şirket halka açıldığında nasıl avantajlara sahip olursa futbol kulüpleri şirketleşme ile beraber aynı faydaları sağlayabilmektedirler. Bu konuda önemli olan durum, halka açılan şirketlerin sağlayacağı faydalar ile sonraki aşamada katlanmak durumunda olduğu maliyetleri karşılaştırıp bunun ardından kulübün faydası gözetilerek karar verilmesidir (Kocaoğlu, 2011).

1.5.7 Transfer Gelirleri

Futbol piyasasının en büyük gelir ve gider kalemlerinin en önemlilerinden biri de futbolcu transferlerinden elde edilen gelirlerdir. Bosman kuralları ile değişen transfer kurallarına rağmen bazı kulüpler altyapıdan yetiştirdikleri birçok futbolcuyu dünyanın önemli kulüplerine satarak gelirlerini önemli ölçüde arttırabilmektedirler.

1.5.7.1 Bosman Kararlarının Tarihi

Belçika futbol liginde oynayan Jean-Marc Bosman, Royal FC Liege Kulübü ve Dunkerque kulübü arasında meydana çıkan transfer sorunu üzerine futbolcuların transferleri üzerine yapılan bir takım köklü değişiklikler genel olarak Bosman kararları olarak ifade edilmektedir. Bosman'ın mağduriyeti ile sonuçlanan transfer görüşmelerinin ardından herhangi bir geliri ve işsizlik sigortası bulunmayan ve var olan yönetmelikler neticesinde hiçbir kulüpte forma giyemeyecek olan Bosman; serbest

dolaşım hakkına sahip bir Avrupa Birliği vatandaşı olarak bu duruma karşı hukuki m¼cadele başlatmıştır. T¼m futbol d¼nyasındaki transfer d¼zenini değiştirecek m¼cadelesinde; öncelikle Liege 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde dava açmıştır. Bosman; Royal FC Liege, UEFA ve Belçika Futbol Federasyonu'na dava açmıştır. Davada var olan transfer sisteminin hukuksallığı sorgulanmıştır. Liege 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin lehte karar vermesinin ardından dava Avrupa Adalet Divanı'na sevk edilmiştir (Aksar, 2005).

Belçikalı futbolcu Jean-Marc Bosman'ın hukuk m¼cadelesinin başarılı olması ile alınan kararlar Bosman'ın adı ile anılmaya başlanmış ve o günden bu yana transferler alınan bu kararlar doğrultusunda yür¼t¼lm¼řtür.

1.5.7.2 Transfer Gelirleri Fazla Olan Kul¼pler

Futbolun bir diğer önemli gelir kaynağı olan transfer gelirleri altyapı faaliyetlerine önem veren, doğru bir izleme komitesi oluşturarak d¼nyadaki genç yıldızları keşfeden takımlar için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Avrupa futboluna oyuncu ihraç eden Güney Amerika kul¼pleriyle beraber uyguladıkları doğru transfer politikaları ile Portekiz temsilcisi Porto önemli gelirler elde etmektedir. Türkiye'de ise İlhan Cavcav'ın başkanlığını yaptığı Gençlerbirliği kul¼b¼ bu alanda son derece başarılıdır.

Porto Kul¼b¼ Portekiz'in kökl¼ bir kul¼b¼dür. Avrupa'da çeşitli başarılar elde eden kul¼p en büyük başarısını 2003-2004 yılında UEFA şampiyonlar Ligi'ni kazanarak elde etmiştir. O dönem kul¼b¼n teknik direktörü olan ve otoriteler tarafından d¼nyanın en iyi teknik direktörleri arasında gösterilen Jose Mourinho'dur. Genç oyuncular ile beraber başarılı geçen sezonun ardından Avrupa'nın dev takımları Porto Kul¼b¼ ile transfer gör¼řmeleri yapmıştır. Transferler konusunda oldukça başarılı olan kul¼p bazen alt yapıdan yetiştirdiği bir oyuncuyu çok yüksek bir fiyata satarken kimi zamanda çok ucuza aldığı bir oyuncuyu Avrupa'nın önde gelen ekiplerine satmıştır.

Tablo 1.5: Porto Kulübünün Transferden Elde Ettiği Bonservis Gelirleri

Futbolcu	Bonservis	Transfer Eden Kulüp
MarioJardel	17 milyon Euro	Galatasaray
JorgeAndrade	13 milyon Euro	Deportivo
Quaresma	25 milyon Euro	Inter
Anderson	31.5 milyon Euro	Manchester United
Lisandro Lopez	24 milyon Euro	Lyon
Pepe	30 milyon Euro	Real Madrid
Ferreria	20 milyon Euro	Chelsea
Hulk	55 milyon Euro	Zenit
AlvaroPereira	10 milyon Euro	Inter
FreddyGuarin	10 milyon Euro	Inter
HalderPostiga	9 milyon Euro	Tottenham
LuisFabiano	10 milyon Euro	Sevilla
Moutinho	25 milyon Euro	Monaco
James Rodriges	45 milyon Euro	Monaco
RadamelFalcao	47 milyon Euro	Atletico Madrid

Kaynak: Tezcan, 2014

Avrupa'da Porto'nun gösterdiği başarının daha mütevazı bir versiyonu Türkiye'de Gençlerbirliği kulübü için söz konusudur. Birçok oyuncusunu altyapıdan yetiştiren veya ucuz fiyatlarla satın alıp daha sonra yüksek bonservisler karşılığında satan kulüp uzun yıllardır başarılı bir transfer politikası izlemektedir.

Tablo 1.6: Gençlerbirliği Kulübünden Transfer Olan Oyuncular ve Kulüpleri

Transfer Olunan Kulüp	Futbolcu
Beşiktaş	Souleymane Youla, Ahmet Hassan, Baki Mercimek, Ali Tandoğan, Okan Koç,
Fenerbahçe	Tarık Daşgün, Kemalettin Şentürk, Ümit Özat, Uğur Boral, Serkan Balcı, Deniz Barış, Metin Diyadin, Gökhan Gönül, Orhan Şam
Galatasaray	Ümit Karan, Ergün Penbe,
Trabzonspor	Giray Kaçar, Fredrik Risp, Isaac Promise
Real Madrid	Geremi Njitap
WiganAthletic	Josip Skoko

1.5.8 Sportif Başarı Neticesinde Elde Edilen Gelirler

Futbol gelirleri, yapılan organizasyonlar ve turnuvalardan elde edilen başarılar oranında elde edilebilir. Türkiye Ligi'nde mücadele eden kulüpler Türkiye Ligi dışında sıralamaları ölçütünde Avrupa kupalarında temsiliyete ulaşır, ayrıca Türkiye Kupasında mücadele ederler.

1.5.8.1 UEFA Şampiyonlar Ligi

24 Mart 2015 tarihinde düzenlenen UEFA İcra Kurulu toplantısı sonucunda, 2015-2016, 2016-2017 ve 2017-2018 futbol sezonlarında Avrupa kupalarında mücadele eden takımlara ödenecek ücretler ile ilgili olarak Avrupa Kulüpler Birliği (ECA) ile UEFA anlaşma varmışlardır. Yeni "Finansal dağıtım sistemi" neticesinde, 1,257 milyar Euro UEFA Şampiyonlar Ligi'ne katılmaya hak kazanan takımlar arasında başarıları ile doğru orantılı olacak şekilde bölüştürüleceği şeklinde karar alınmıştır. UEFA Şampiyonlar Ligi'nde mücadele etmeye hak kazanan takımlara ödenen para 8.6 milyon Euro'dan 2015-2016 sezonundan itibaren geçerli olmak koşulu ile 12 Milyon Euro'ya yükseltilmiştir. Şampiyonlar Ligi'nde şampiyonluk kupasını elde eden takımın kazanacağı toplam para katılımda alınan para haricinde 15 milyon Euro civarındadır. Daha önce alınan her bir galibiyet için 1 milyon Euro verilirken bu meblağ 1,5 milyon Euro'ya yükseltilmiştir. Beraberliklerde alınan 500 bin Euro ise yine 500 bin Euro olarak aynı seviyede kalmıştır (<http://www.uefa.com>).

Tablo 1.7: Şampiyonlar Ligi Ödül Değişimi

	Eski Ücret	2015-2016 Sezonundan İtibaren Yeni Ücretler
Gruplara Kalan Takımlar	8.6 milyon Euro	12milyon Euro
Grup Maçlarında Galibiyet Ücreti	1 milyon Euro	1.5 milyon Euro
Grup Maçlarında Beraberlik Ücreti	500 bin Euro	500 bin Euro
Son 16'ya Kalma	3.5 milyon Euro	5.5 milyon Euro
Çeyrek Final	3.9 milyon Euro	6 Milyon Euro
Yarı Final	4.9 milyon Euro	7 milyon Euro

Finali Kaybeden	6.5 milyon Euro	10.5 milyon Euro
Finali Kazanan	10.5 milyon Euro	15 milyon Euro

Kaynak:<http://www.uefa.com>

1.5.8.2 UEFA Avrupa Ligi

UEFA Avrupa Ligi'nde mücadele etmeye hak kazanan takımların arasında paylaştırılacak olan 381 milyon Euro'nun 228,6 milyonluk kısmı sabit ödüllerden oluşmaktayken, 152,4 milyon Euro'luk pay ise yayın hakkı gelirlerinden oluşmaktadır. Bu şekilde UEFA Avrupa Ligi'nde mücadele eden ve tüm maçlarını kazanarak finale ulaşabilecek bir takımın kazanacağı maksimum tutar yayın geliri haricinde 15,31 milyon Euro'dur. Grup aşamalarına kalmayı başaran her kulüp 2,4 milyon Euro'luk paranın sahibi olur. Bunun dışında grup maçlarında kazanılan maçlar için 360 bin Euro, beraberlikler için 120 bin Euro, 2. tura kalan takımlara 500 bin Euro, 3. tura kalan takımlara 750 bin Euro, çeyrek finale kalan takımlara 1 milyon Euro, yarı finale kalan takımlara 1,5 milyon Euro, finalist takıma 3,5 milyon Euro, kupayı kazanan takıma ise 3,5 milyon Euro ödenmesi şeklinde kuralları uygulanmaktadır (<http://www.uefa.com>).

1.5.8.3 Ziraat Türkiye Kupası

Futbol kulüplerinin başarıları neticesinde elde ettikleri gelirler arasında yer alan Şampiyonlar Ligi ve UEFA Avrupa Ligi dışında ülke federasyonlarının düzenlemiş oldukları bir takım turnuvalar da mevcuttur. Türkiye'de var olan uygulama ise Türkiye Kupası'dır. 1962 yılından beri düzenlenen Türkiye Kupası 2009-2010 sezonundan beri Ziraat Türkiye Kupası olarak adlandırılmaktadır. Farklı isimler ve statülerle elli yılı aşkın bir süredir devam eden organizasyonda son değişiklikler ile beraber Bölgesel Amatör Ligi, Türkiye 3. Ligi, Türkiye 2. Ligi, PTT 1. Lig ve Spor Toto Süper Lig ekipleri organizasyonda mücadele etmektedirler ve bir takım maddi gelirlerin sahibi olmaktadır.

2014-2015 sezonunda Ziraat Türkiye Kupası'nda mücadele eden takımlara verilecek olan ödül dağılım kriterleri TFF tarafından belirlenmiştir. Ön eleme, birinci tur ve ikinci turu geçip 3. turda mücadele etmeye hak kazanan 54 takıma, 26.200 Dolar

katılım bedeli ödenmesine karar verilmiştir. Üçüncü turu geçip gruplara kalan takımlara 40 bin Dolar, grup maçlarında alınan galibiyet başına 40 bin Dolar, beraberliklerde 20 bin Dolar, son 16 takım arasına kalmayı başaranlara kulüp başı 50 bin Dolar, burada galibiyet başı 100 bin Dolar, çeyrek finale kalan kulüplere 100 bin Dolar, çeyrek finallerde galibiyet başı 150 bin Dolar beraberliklerde 75 bin Dolar, yarı finalde mücadele edecek kulüplere kulüp başı 150 bin Dolar, galip takımlara 200 bin Dolar, beraberlik elde edenlere 150 bin Dolar ödenmesi karara bağlanmıştır. Finalde ise kupayı kazanan takıma 2.520 bin Dolar, finali kaybeden takıma ise 1.135 bin Dolar verilmesi kararlaştırılmıştır (<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=267&ftxtID=21571>).

Türkiye kupasını kazanan takımlar bir sonraki sene UEFA Avrupa Ligi'nde mücadele etme hakkı kazanmaktadırlar. Finalde karşılaştıkları takım lig derecesi neticesinde Avrupa'ya katılmayı başarmış ise Türkiye Kupası'nda finalde mücadele etmek Avrupa Kupalarında mücadele etmek için yeterlidir. Bunun dışında Türkiye Kupası'nı kazanan takım lig şampiyonu ile Süper Kupa mücadelesinde oynama hakkı elde etmektedir.

2.BÖLÜM

SİİRT İLİNDE BÖLGESEL KALKINMANIN SAĞLANMASI TEMELİNDE FUTBOL

2.1 GENEL OLARAK

Bir ülkenin değişik coğrafi bölgeleri arasında, ekonomik olarak gelişmişlik farkları bazı durumlarda zorluklara neden olmaktadır. Örnek olarak İtalya'nın kuzey ve güney bölgeleri arasında böyle bir durum söz konusudur. İtalya'nın kuzeyinde sanayi gelişmiştir, işsizlik azdır ve insanların gelir düzeyleri yüksektir. Ülkenin güneyinde ise bu durumun tam tersi söz konusudur. İşsizlik fazla, gelir düzeyleri düşük ve sanayi gelişmemiştir. Bu tarz farklılıkları giderebilmek adına devletler planlar hazırlamaktadırlar. Hazırlanan planlar bölgesel kalkınma planı olarak adlandırılır. Bu planlarda devlet yatırımlar konusunda yapılacak düzenlemelerde daha az gelişen yerlere yatırım yapar veya yatırım yapılması için teşvikte bulunur vergi indirimleri yaparlar. Bunlarla beraber bölgelerin özel durumlarından kaynaklı başka tedbirlerinde alınması söz konusu olabilir (Milliyet Ekonomi Ansiklopedisi, 1991). Yapılan kalkınma planları birçok ülkede farklılıklar göstermiştir. Türkiye'de de kalkınma planları başta olmak üzere bölgeler arasında var olan gelişmişlik farklılıklarının azaltılması amacıyla bir takım çalışmalar uzun yıllardan bu yana uygulanmaktadır.

2.2BÖLGESEL KALKINMA SÜRECİ

İktisat, ekonomik olayların birkaç belirleyicisini soyutlayarak, ilkeler ve çözümler geliştirmeyi amaçlar. Amaç olarak ise çağımızın en önemli sorunları arasında yer alan işsizlik, yüksek enflasyon ve toplumda var olan savurganlıkları önleyecek ve çözüm bulabilecek politikalar geliştirmeyi seçer (Salvatore, Diulio, 1988). 1930'lu yıllarda Klasik iktisadın savunduğu bir takım düşüncelerin neticesinde Almanya ve İtalya'da ortaya çıkan faşizm süreci ekonomik sistem olarak kapitalizmi tehdit eder hale geldiğinde Keynesyen makroekonomik düşünceler bu konuda kapitalizmin kurtarıcısı rolünü üstlenmiştir (Parasız, 2005).İkinci Dünya Savaşımın hemen ertesinde az gelişmiş ülkelerin gösterdiği ekonomik performans ile Kalkınma İktisadının yükselişi arasında benzerlikler mevcuttur. Kalkınma İktisadı dünyada ticaretin hızlı bir artış

içerisine girdiği ve savaşın bitiminden beş yıllık bir zaman diliminin ardından 1950 ve 1975 arasını kapsamaktadır (Berber, 2011).

Bir ülkede nicel gelişmelerle beraber, nitel gelişmelerde yaşanmaktadır. Ekonomik kalkınma bu tip gelişmelere verilen addır. Ekonomik kalkınma var olan malların ve hizmetlerin kalitesinin artmasını ve üretimin organize bir şekilde ilerlemesini kapsamaktadır. Dünyada var olan ülkelerin gelişmiş ve az gelişmiş olma durumları Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) referansıyla açıklanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin az gelişmişlik nedenleri ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Kültürel yapıları, ekonomi sistemleri ve politik durumları ülkeler arasında farklılaşmanın ortaya çıkmasına neden olur (Parasız, Özer, 2005). Ülkeler ekonomik olarak büyümek ve bununla beraber kalkınmak isterler. Büyümeyi ve kalkınmayı isteyen ülkeler ellerinde bulunan kaynakları verimli bir şekilde kullanarak bu amaca ulaşmak isterler. Birçok ülkede bazı merkezlerin etrafında oluşan ekonomik ve sosyal imkânların neticesinde, etrafında imkânları toplamayı başaran bölgeler gelişmişlerdir. Bu duruma sahip olmayan bölgeler ise ekonomik ve sosyal yönden büyümeyi ve kalkınmayı tam manasıyla yakalayamamaktadırlar. Böylece bölgeler arasında gelişme farkları ortaya çıkmaktadır. Az gelişmiş bölgelerin, gelişmiş bölgeler ile aralarındaki farkı azaltma veya kapatma, az gelişmiş bölgelerde sosyal refahın sağlanması amaçlanmaktadır. Bu durum bölge ile kalkınma kavramlarının beraber ele alınması durumunu ortaya çıkarmıştır (Arslan, 2005). Bölge ve kalkınma kavramlarının beraber ele alınması ile beraber başlayan bölgesel kalkınma süreci var olan aksaklıkların giderilmesi için bir takım çalışmalar yapılması ihtiyacından doğmuştur.

Tüm ülkelerde var olan bölgeler arası kalkınma seviyeleri arasındaki farklar, az gelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelere nazaran daha belirgin bir biçimde görünmektedir. Bu sorunun farkına ilk olarak I. Dünya Savaşı'nın ertesinde ortaya çıkan yoğun işsizlik ve istihdam sorunları karşısında gelişmiş ülkeler varmıştır. Bu durum bilimsel tartışmaların konusu olmamışken gelişmiş ülkeler bu dengesizliklerin ortadan kaldırılması için devlet müdahalesi olması gerektiğini savunmuşlardır. Bir takım ülkeler hükümet programlarında bu duruma yer vermiş ve bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmanın yollarını aramaya başlamışlardır (Dinler, 2012). I. Dünya Savaşı'ndan

mağlup ayrıldıktan sonra Kurtuluş Savaşı veren Türkiye'de ise bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması için yapılan çalışmalar zaman almıştır.

Dünya'daki ülkelerin arasında dengesizlikler bir süre sonra mevcut ülkelerin kendi bölgelerinde de artış göstermeye başlamıştır. Türkiye'de bu durum kendi dinamikleri çerçevesinde etkili olmuştur. Avrupa Birliği'nin bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltma çabaları da çok başarılı olamamıştır. Türkiye'de Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan itibaren uygulanan politikalar tümenden kalkınmayı ve gelişmeyi oluşturacak biçimde şekillendirilmiş fakat belirli mekânlar için olumlu sonuçlar doğurmamıştır. Uygulanmaya çalışılan bölgesel kalkınma programları çerçevesinde kalkınma ajansları gibi bir takım çalışmalar yapılmakla beraber eksiklikler sürmektedir (Sinemillioğlu, 2009).

Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için gelirin artması istihdam imkânlarının sağlanmasıyla beraber sosyal ve teknik anlamda altyapı çalışmalarının sağlanması gerekmektedir. Bölgesel kalkınmanın sağlanamadığı yerlerde iki durum mevcuttur. Bunlardan birincisi ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerdir. Bunun en önemli nedeni bölgede geçerli geçim kaynağının tarım kaynaklı olması ve bu durumdan ortaya çıkan gelirin az olmasıdır. Diğer bir durum ise sanayileşmesine rağmen, sanayi alanında kullandığı ekipmanların ve makinelerin zamana ayak uyduramaması ve eskimesinden kaynaklı olarak rekabette geriye düşerek oluşan durumdur. Buralarda bir süre sonra durgunluk ortaya çıkar ardından yoksullaşma sürecine girilmektedir (Arslan,2005).

Ülkelerde uygulanan bölgesel kalkınma politikalarına bakıldığı zaman kimi kuramların o dönemki konjonktür ile uygulandığı görülmektedir. 1960'larda ve 1970'lerde dönemin popüler yaklaşımının Keynesyen yaklaşım olduğu ve bölgesel kalkınmada etkin olarak bu politikaların kullanıldığı görülmektedir. Fazlalaşan talep ve üretimin devamlılığı arasındaki dengede devletin müdahalesi savunulmuştur. II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'nın batısında istikrarlı süreçte korumacı politikalar uygulanmıştır. Bir süre Avrupa ülkelerinde uygulanan bu yöntemler az gelişmiş ülkelerde de uygulanmaya başlanmıştır. Birçok ülke fiziksel altyapılara büyük yatırımlar yapmaya başlamış ve teşvikler vermeye başlamışlardır. O dönem planlamalar yapılırken "karşılaştırmalı üstünlükler" temelinde uygulamalar yapılmakta ve bölgeler bu yönde destek almaktaydılar. 70'li yılların ortalarında ise ekonomik olarak ülkelerin

büyüme oranları azalmaya başlamış, 1980'lerde uluslararası ticaretin artması ile sermayenin serbest dolaşımının daha rahat sağlanması için planlamalar yavaş yavaş ortadan kaldırılmaya başlanmıştır. Son yıllara gelindiğinde ise teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması neticesinde, bu doğrultuda programlamalar yapılmaktadır (Filiztekin, 2008).

2.2.1 Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Sonuçları

17.yüzyıldan bu yana Türkiye coğrafyasında gelişmiş ülkelere hammadde sağlamak için kısmi ticari bütünleşme faktörü ile Türkiye'nin bazı batı ve güney illerine yönelim olmuştur. Bu durum Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri için olumsuzlukların oluşmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet kurulduktan sonra bir takım sosyo-politik durumlar Doğu bölgelerinin gelişme süreçlerinin aksamasına neden olmuştur. 1950'li yıllardaki liberal ekonomi ve daha sonraki süreçteki planlı dönemde Batı illeri daha fazla gelişme gösterirken Doğu illerinde gelişim tam anlamıyla sağlanamamıştır. 1980'li yıllarda yatırımcılara prim tahsisi ile özel yatırımcılık teşvik edilmiş ve bir takım gelişmeler yaşanmıştır. 2000'li yıllarda meydana gelen finansal krizler ülke ekonomisine zarar vermiştir, bu dönemde ekonomik istikrar ve bir takım reform programları bölgesel politikaların uygulanabilirliği için uygun şartların sağlanabilmesi adına atılan ilk adım kabul edilmektedir. Yine bu süreç içerisinde Avrupa Birliği'ne üye olmak adına uygulamaya konulan uyum süreci Türkiye'yi bölgesel politikalar anlamında bir takım yükümlülüklerin altına sokmuştur (Arslan, 2005).

Türkiye'de bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması ve az gelişmiş bölgelerin kalkınmasının sağlanması için bir takım çalışmalar yapılmıştır. Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda geçiş sürecinden dolayı daha çok sanayi temelli çalışmalar yapılmıştır. Sonraki yıllarda hazırlanan kalkınma planları çerçevesinde eksiklikler giderilmeye ve uygulanan politikalar bir plan çerçevesinde yapılmaya başlanmıştır. Elde edilen birçok sonuç neticesinde birçok gelişmişlik endeksi sıralamasında son sıralarda yer alan Güneydoğu Anadolu Bölgesi bölgesel kalkınmaya en çok ihtiyaç duyan bölgedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınması temelinde çabalar kalkınma planları, Güneydoğu Anadolu Projesi, Türkiye İstatistik Bölge Birimleri

Sınıflandırması kapsamında TRC2 ve TRC3 bölgelerinin kalkınması yönünde uygulanan yeni politikalar çerçevesinde değerlendirilebilir.

2.2.1.1 Kalkınma Planları

Türkiye’de, Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) kurulmasından önce İmar ve İskân Bakanlığı tarafından bölgesel planlamalar yapılmaktaydı. Bu bakanlık ekonomik kalkınma ve bölgeler arasında var olan gelişmişlik farklarına yönelmek yerine nüfusun bölgelerde dengeli olması yönünde bir takım çalışmalar yapmıştır. Sonra yapılan çalışmalar DPT'nin 1960 yılında kurulmasıyla beraber iki kurum tarafından ortaklaşa yürütülmeye başlanmıştır (Dinler, 2012).

Kalkınma planlarının ortak amaçları arasında bölgesel gelişmişlik farklarını azaltma, sürdürülebilir bir büyümenin yaratılması, çağa ayak uydurabilme adına teknoloji alanında çalışmalar yapılması, yoksulluğun en alt düzeye indirilmesi gibi bir takım temel şeyler olmasıyla beraber ilk olarak 1963 yılında planlı döneme girilmiştir.

1963-1967 yılları arasını kapsayan ve 525 sayfadan oluşan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ekonominin genel itibariyle kalkınması, sektörlerdeki gelişmelerin gözlenebilmesi, insan gücü gibi bir takım temel başlıklardan oluşmakla birlikte Bölge Planlaması ve Kalkınmaya yer verilmiştir. Bugün halen uygulanan bir takım politikalar ile beraber az gelişmiş bölgelere yapılan yatırımların teşvikini sağlamak için yapılan bir takım çalışmaların temelini o dönemde kalkınmada öncelikli bölgelere yapılacak olan yatırımlarda vergi iadesi durumunun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu plan doğrultusunda ortaya konulan net büyüme hızı %4 yerine %3,6 olmuştur. Sanayi sektöründe bir büyüme olurken tarım sektöründe bunun aksine bir küçülme olmuştur (DPT, 1963).

1968-1972 yılları arasındaki süreyi kapsayan ve 656 sayfadan oluşan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Türkiye'nin nüfusu ve toplumun yapısı, ekonomik gelişmelerdeki insan faktörü ve Türkiye Ekonomisinin gelişmesinde ortaya çıkan engeller ile ilgili bir takım çalışmaların yapılması amaçlanmıştır. Bununla beraber büyüme hızının daha da arttırılması, sanayi sektörüne karşı düşüşe geçen tarım sektörünün yeniden büyümesi, yatırım harcamalarının 1972 yılı sonuna dek Gayri Safi

Milli Hasılanın yaklaşık dörtte biri oranında yükseltilmesi konularında amaçlar belirlenmiştir. Bu kalkınma planında ortaya atılan önemli çalışmalardan biri de Organize Sanayi Bölgelerinin kurulmasıdır (DPT, 1968).

1973-1977 yılları arasındaki süreyi kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda sektörlerdeki gelişmeler, uygulanan politikalar, planlı dönemde ortaya çıkan gelişmeler konuları ele alınmış, plan döneminde yapılacak yatırımlar için 291 milyon TL'lik bir üst sınır belirlenmiş, ülkenin nüfusunun 65 milyonu aşmaması, yapılacak yatırımların sektörler arası yüzdelik dağılımı ile ilgili çalışmalar yapılmıştır (DPT, 1973).

1979-1983 yılları arasındaki süreyi kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ekonomik ve toplumsal hedefler, imalat sanayi gibi konuları temel almış olup, bölgesel kalkınma ve gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkı azaltmaya dönük planlamalar sunmamaktadır. Geçmiş kalkınma planları ile ilgili değerlendirmelerin yer aldığı bu kalkınma planında kalkınmada öncelikli yörelerde istenilen neticelerin alınmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin kalkınmada öncelikli yörelerin 1963 senesinde imalat sanayi katma değer payı %13,3 iken, 11 yıl sonra bu oran %7,3'e düşmüştür. Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde imalat sanayi katma değerinin 1963 yılı itibariyle %34,3, 1974 yılı itibari ile ise %42,3'ü sadece Batman Rafinerisi tarafından üretilmiştir. Öte yandan bu iki bölge dışındaki bölgeler gelirden nüfusları oranında pay alırken bu iki bölge yaklaşık olarak %5 oranında daha az almışlardır (DPT, 1979).

1985-1989 yılları arasındaki süreyi kapsayan Beşinci Beş Yıllık Planı'nda Kalkınmada Öncelikli Yerlerin (KÖY) diğer bölgeler ile aralarında oluşan gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik planlamalar yapılmıştır. Burada sanayilerden bölgelerin ellerinde bulundurdukları potansiyeller doğrultusunda yapılanması, bölgeye yapılacak yatırımlar ile beraber bu yatırımların alt yapı çalışmalarının birlikte desteklenmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Ortadoğu pazarı için hayvancılık ile ilgili mamuller gibi üretilecek yatırımların teşvik edileceği yönünde karar alınmıştır. Bununla beraber bölge planlaması ilk kalkınma planının ardından yeniden ele alınmıştır (DPT, 1985).

1990-1994 yılları arası süreyi kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında kalkınmada öncelikli yerler ile ilgili bir takım hedefler belirlenmiştir. Bu kalkınma planında da öncelikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi olmak üzere KÖY'lerin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak kalkınabilmesi ve böylelikle gelişmişlik farklarını azaltma yönünde politika ve planlama çalışmaları yapılması hedeflenmiştir. Kamu kaynakları tahsisi konusunda da bu yerlere öncelik verilmesi kararlaştırılmıştır. Bölge için önemli bir proje olan Güneydoğu Anadolu Projesi ile birlikte sosyal amaçlı yeni çalışmalar yapılması, proje kapsamında hayvancılık, bitkisel üretim gibi potansiyellerin en etkin şekilde kullanılması hedeflenmiştir (DPT, 1989).

1996-2000 yılları arası süreyi kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı da Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi'nde işsizlik sorununa vurgu yapılmış, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde besicilik projeleri ile hayvancılığın gelişmesi yönünde amaçlar belirlenmiş, bu iki bölgede işgücünün ve sermayenin diğer bölgelere göre eksik olduğu ve Irak pazarının kapalı olmasının bölgeyi kötü etkilediği dile getirilmiş, Güneydoğu Anadolu Projesi'nin ulaştığı yapım çalışmalarının boyutları belirtilmiş, bunlarla beraber Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine öncelik verilmek kaydıyla yeni bölgesel gelişme programlarının hazırlanması amaçlanmıştır (DPT, 1995).

2001-2005 yılları arası süreyi kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları ana başlık olarak ele almakla beraber Avrupa Birliği ile ilişkiler ve dış politika konularına yer vermiştir. Ülke genelinde bölgesel gelişme konusunda ilerlemeler görülmesine rağmen gelişmişlik farkları sorununun sürdüğü aktarılmıştır. Sosyoekonomik gelişmişlik endeksleri sonuçlarında Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Karadeniz Bölgesi'nin ülke ortalamasının altında olduğu, sanayi ve hizmetler katma değerleri payının yine bu üç bölgede son derece düşük olduğu aktarılmıştır. Geri kalmış bölgelerde altyapı yatırımlarının ödeneklerin azlığından dolayı düşük bir seviyede olduğu belirtilmiştir (DPT, 2000).

2007-2013 yılları arası süreyi kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda ise bölgeler arası farklılıkların aynı biçimde devam ettiği, büyük göç hareketleri ile istihdam sorununun ortaya çıktığı, yatırım ve istihdamda ortaya çıkan sorunların

aşılabilmesi için özel sektörün desteğini arttırabilmek adına yeni teşviklerin ortaya konduğu belirtilmiştir. 2004 yılı itibariyle başlayan yeni teşvik uygulamasının bir yıl sonra daha da arttırıldığı, 2001 yılında kişi başına düşen milli geliri 1500 doların altında olan şehirlerde istihdamı arttırmak adına gelir vergisi ve SSK primi ödemelerinde indirim sağlandığı aktarılmıştır. Bununla beraber bu işletmelere enerji ve bir bedel ödmeden arazi desteği de sağlandığı aktarılmıştır (01.07.2006 tarih ve 26215 sayılı Resmi Gazete).

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma planının ise belirlenen hedefler doğrultusunda çalışmaları sürmektedir. Turizmde nitelikli işgücü ve hizmet ile turizmde kalitenin arttırılması ile bölgesel kalkınmada turizmin önemli bir sektör haline getirilmesi amaçlanmıştır. Avrupa Birliği ile yürütülmekte olan çalışmalarda yoğunlaşılacak konulardan bir tanesi de bölgesel politikalar üzerinedir. 2007-2013 yılları arasında Katılım Öncesi Mali İşbirliği aracıyla bölgesel kalkınmanın geliştirilmesi amacıyla 2,2 milyon Euro'luk kaynak verilmiştir ve Onuncu Kalkınma Planında bir takım projelerde bu kaynakların kullanıldığı belirtilmiştir. Sivil Toplum Kuruluşlarının bölgesel kalkınma üzerinde etkili olabilmeleri için mali ve teknik konularda desteklenmesi ve kamu ile STK'ların işbirliği içinde olması da bu planda yer alan konular arasında bulunmaktadır. Spor ile ilgili ise tesisleşme, sporcu sayıları, antrenör sayılarının arttırıldığı federasyonların güçlendirildiği, spor tesislerinin ülke geneline yayılmasına devam edildiği ve sporda etğin öneminin kavratılması ile ilgili çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir (06.07.2013 tarih ve 28699 sayılı Resmi Gazete).

2.2.1.2 Bölgesel Kalkınma Projeleri Kapsamında GAP

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni oluşturan Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan Dicle ve Fırat Havzasında yer alan bölge GAP bölgesidir. Türkiye'de sulanabilir arazinin yaklaşık olarak beşte biri bu bölge içinde yer almaktadır. Anadolu ve Mezopotamya'yı tarih boyunca birbirine bağlayan GAP bölgesi büyük potansiyel barındıran su kaynakları ile enerji üretimi ve sulama amacıyla ortaya çıkarılmış bir planlamadır. 1930'lu yıllarda Mustafa Kemal Atatürk tarafından ortaya konulan su kaynaklarından yararlanma fikri, ardından 1936 yılında Keban Projesi keşif etütleri, 1954 yılında kurulan DSİ (Devlet Su

İşleri) tarafından yapılan etüt çalışmaları, 1968 yılında Fırat'ta depolama tesisleri ve kurulması planlanan santraller ve 1969 yılında Dicle havzası içinde aynı doğrultuda yapılan çalışmalar sonucunda projeler birleştirilmiş ve 1977 yılında bu projeler Güneydoğu Anadolu Projesi olarak adlandırılmaya başlanmıştır (http://www.gap.gov.tr/site-icerik/gap_in_tarihcesi.aspx).

Bölgede var olan kötü gelir düzeylerini iyileştirmek, kırsal kesimde verimliliği arttırarak yeni iş imkânları yaratmak, ekonomik olarak büyüme, ihracatın arttırılması gibi temel hedefler ortaya koyan GAP, bunlarla beraber tarımsal kalkınmayı, döviz geliri elde etmeyi, toplumsal refahı arttırmayı kendisine hedef etmiştir. İstihdamdan, kız çocukları ve kadınlar lehine karar almaya, bebek ve çocuk ölüm oranlarını azaltıcı tedbirler almaktan, okuma-yazma oranının bölge genelinde yükseltilmesine kadar birçok sosyal hedef de belirlenmiştir (http://www.gap.gov.tr/site-icerik/gap_in_hedefleri.aspx).

2.2.1.3 Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Teşvikler

Kalkınma olgusunun son dönemde yönetim ile bağlantıları artmış ve bu durumda kalkınma olgusu üzerinde bir takım değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Değişiklikler ile beraber yeni arayışlar içerisine girilmiş ve bunu neticesinde yeni örgütlenme türlerine ihtiyaç duyulmuştur. Kalkınma ajansları da bu konuda yeni arayışların ve kalkınma faaliyetlerinin yönetim ile ilişkileri bağlamında son derece büyük önem arz etmektedir (Eraydın, 2010).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının en önemli amacı bölgelerde var olan potansiyeller ile mevcut sorunlar arasında ilişki geliştirerek var olan bölgeyi ve o bölgede yaşayan halkı gelişmeye katarak sonuca ulaşmaktır. Bununla beraber bölgesel kalkınma ajansları ekonomik kalkınmaya uzun dönemde doğru koşulların yaratılması için, bölgelerin bir çekim merkezi haline gelmeleri ve sosyokültürel açıdan gelişmeleri için çaba sarf ederler (Berber, Çelepçi, 2005).

Kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasındaki ilişkileri ileriye taşımak, kaynakların verimli kullanılmasını sağlamak, yerelde var olan potansiyellerin değerlendirilmesine yardımcı olmak, uygulanmakta olan kalkınma planları çerçevesinde

gelişmişlik farklarını azaltmak, bölgesel kalkınmayı hızlandırmak amacıyla kurulmuş, kendine ait bütçe mekanizması olan kar amaçsız, karar alma mekanizması hızlı işleyen, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) esas alınarak Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan, destekleme konusunda etkin olan kalkınma birimlerine Kalkınma Ajansı adı verilir (<http://ahika.gov.tr/kalkinma-ajansi-nedir/>). Siirt, Batman, Mardin ve Şırnak illerinden oluşan TRC3 bölgesinde kurulan ve faaliyetlerini sürdüren kalkınma ajansı Dicle Kalkınma Ajansıdır.

Devletin öngörmüş olduğu yatırım amaçları doğrultusunda bazı sektörlerle ve bazı kesimlere kaynakların net transferlerine teşvik adı verilmektedir. Ülkede refahın artması adına karar vericiler tarafından uygulanan stratejiler öncülüğünde kaynakların verimli yerlere aktarılması için uygulanmaktadır (Demir, Yayar,2012).

Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, az gelişen bölgelere yatırım desteğinin artırılması, kümelenme faaliyetlerinin artması için desteklerin artırılması, teknolojik dönüşümü sağlayacak yatırımların desteklenmesi gibi hedefler doğrultusunda uygulamaya konulan yeni teşvik sisteminde, altı bölge belirlenmiş ve TRC3 bölgesinde yer alan Siirt ili de 6. bölgede yer almıştır. Siirt ili bu teşvik sistemiyle beraber, uygulanacak olan yatırımlarda KDV İstisnası, yatırım yeri tahsis, Gümrük Vergisi Muafiyeti, Organize Sanayi Bölgesi dışında yatırıma katkı oranı %50, Organize Sanayi Bölgesi içinde yatırıma katkı oranı %55, sigorta primi işveren hissesi desteği Organize Sanayi Bölgesi dışında 10 yıl, sigorta primi işveren hissesi desteği Organize Sanayi Bölgesi İçinde 12 yıl, faiz desteği iç kredide 7 puan, dövizde ve dövize endeksli olan kredi de 2 puan olacak şekilde bir takım avantajlara sahip olmuştur (http://www.ito.org.tr/2014/sunum/Yatirim_Tesvikleri.pdf).

Dicle Kalkınma Ajansı'nın verileri doğrultusunda 2013 yılı itibariyle TRC3 bölgesinde enerji dışında 213 tane yatırım teşvik belgesi bulunmaktadır. 2012 yılında ise bu sayı 102'dir. Firmaların istihdam etmek istedikleri kişi sayısı 2013 yılında, 2012 yılının bir buçuk katından daha fazla olmuştur. Sabit yatırım miktarında ise 2013 yılında bir önceki yıla göre %7'lik bir artış gerçekleşmiştir. TRC3 bölgesinde ihracatta artışlar olmuştur ve bu artışların en büyük sebebi Şırnak ilinde bulunan Habur Sınır Kapısı'ndan kaynaklanmaktadır. Bölgenin bir diğer kenti olan Mardin de, ihracatta mesafe kat etmiştir. Türkiye'de genel itibariyle yapılan toplam ithalatın, toplam ihracattan fazla

olması durumu TRC3 bölgesi için geçerli olmamıştır. 2013 yılında ihracat, ithalatın yedi katı olmuştur. 2013 yılında TRC3 bölgesinde dış ticaret hacmi yaklaşık olarak 2,5 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bölgede bulunan iller ile ilgili verilere bakıldığında; toplam ihracat sıralamasında 81 il arasında Şırnak ili 16. sırada, Mardin 18. sırada, Batman ili 57. sırada, Siirt ili ise 72 sırada olduğu, toplam ithalat miktarı sıralamasında ise Şırnak 35. sırada, Mardin 32. sırada, Batman 58. sırada ve Siirt'in ise 71. sırada yer aldığı sonuçlarına ulaşılmaktadır (<http://www.dika.org.tr/5098-haberler>).

Tablo2.1: TRC3 Bölgesi İllerinin 2013 Yılı İthalat, İhracat ve Yatırım Verileri Sıralaması

	Siirt	Batman	Mardin	Şırnak
Toplam İthalat Sıralaması İl Nüfusu Yoğunluğuna Göre Sıralaması	70	59	40	33
Toplam İhracat Miktarının İl Nüfusu Yoğunluğuna Göre Sıralaması	73	52	18	16
Yatırım Belgesinin İl Nüfusuna Göre Sıralaması	46	14	19	68
Yatırım Belgesinin Nüfus Yoğunluğu Sıralaması	8	1	10	57
Sabit Yatırım Miktarının İl Nüfusuna Göre Sıralaması	55	37	43	78
Nüfus Yoğunluğuna Göre Sabit Yatırım Miktarı Sıralaması	49	29	55	81
Kurulan Toplam Yeni Firma Sayısının İl Nüfusuna Göre Sıralaması	67	40	31	63
Nüfus Yoğunluğuna Göre Kurulan Yeni Firma Sayısı Sıralaması	75	48	59	79
Kapanan Firma Sayısının İl Nüfusuna Göre Sıralaması	67	40	31	63
Nüfus Yoğunluğuna Göre Kapanan Firma Sayısı Sıralaması	79	78	77	81

Kaynak: <http://www.dika.org.tr/5098-haberler>

Yukarıda ki veriler değerlendirildiğinde planlı dönemin başından itibaren bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan dengesizliklerin giderilmesi hususunda uzun yıllardan beri çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi gibi bölgelerin

ekonomik ve sosyal boyuttan kalkınmaları için hazırlanan programların çeşitli sebeplerden ötürü tam anlamıyla başarılı sonuçlar vermediği görülmektedir. Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından, planlı döneme geçilen 1963 yılına kadarki 40 yıllık süreç içerisinde de, 2016 yılı itibariyle içerisinde bulunduğumuz 10 farklı kalkınma planının uygulandığı süreç içerisinde de genelde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin özelde ise Siirt ilinin istenilen kalkınma hedeflerine ulaşılmadığı söylenebilir.

Siirt'te bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli bir yer tutan kümelenme faaliyetlerinin olmaması, kentte kurulan OSB'nde (Organize Sanayi Bölgesi) açılan işyerlerinin gün geçtikçe kapanması ve çalışanların işsiz kalması, diğer sektörleri olumsuz etkileyecektir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Siirt ili, Cumhuriyet tarihinden bu yana uygulanan politikalar, kalkınma planları, son yıllarda uygulanan istatistiki bölge birimleri sınıflandırması ile TRC3 bölgesinde yer alıp geri kalmış bölge kabul edilmesi ile genelde bölgeye özelde Siirt iline uygulanan bazı programlara rağmen istenilen düzeyde bir gelişmişlik ve kalkınma örneği gösterememiştir.

2.3 SİİRT İLİ TEMEL BİLGİLERİ VE GÖSTERGELERİ

Siirt ili ile ilgili fikir sahibi olmamızı sağlayacak olan bir takım göstergeler, şehrin demografik yapısı, şehrin potansiyeli ve şehrin genç nüfusu ile ilgili bir takım veriler neticesinde Siirt ile ilgili değerlendirmelerde bulunulabilir. Şehrin barındırdığı ekonomik ve beşeri potansiyel, bölgesel kalkınma konusunda hangi alanlara yoğunlaşılması gerektiği konusunda doğru değerlendirme yapılmasını sağlamaktadır.

2.3.1 Siirt İli ile Genel Bilgiler

Kuruluş tarihi tam olarak bilinmeyen Siirt kenti Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ildir. Siirt 20. yüzyılın ilk yıllarında Bitlis iline bağlı bir sancağın, yöre ile ilgili ticari faaliyetlerin bir araya geldiği bir merkez durumundaydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusu 15.000-17.000 civarında olan kent 1944 senesinde demiryolu ulaşımının Kurtalan ilçesine ulaşması, karayolu ulaşımında bir takım

gelişmelerin olması ve bununla birlikte yörede üretilen petrol ile birlikte şehrin nüfusunda büyük artışlar olmuştur (Büyük Larousse, 1994).

Matematik konum itibariyle 41° 57" doğu boylamı ve 37° 55" kuzey enlemi üzerinde bulunan şehrin komşuları doğuda Şırnak ile Van, batıda Batman, güneyde Mardin ile Şırnak ve kuzeyde Bitlis ve Van illeridir. Batman ve Şırnak'ın 1990 yılında Siirt'ten ayrılması ile ilin yüzölçümü azalmış ve 6.186 km²'ye düşmüştür. Etkin olarak görülen yeryüzü şekilleri yüksek dağ ve platolardır. Siirt'in kuzeyi ve doğusu yüksek ve sarp kayalıklardan oluşmaktadır ve yer yer engebeli araziler söz konusudur (<http://www.siirt.gov.tr/kategoritekli.asp?kategori=CO%D0RAFYA>).

2.3.2.Siirt İlinin Potansiyelini Belirten Göstergeler

İller bazında yapılan birçok değerlendirmede Siirt'in son sıralarda yer aldığı görülmektedir. Siirt'in son sıralarda yer almasının sebepleri arasında var olan potansiyeli ile ilgili yapılan tespitlerde eksikliklerin bulunması ve sektörler arasındaki işbirliklerinin verimli bir biçimde etkileşime geçememesi gösterilebilir. Siirt'in ekonomik ve beşeri potansiyeli konusunda bilgi sahibi olabilmek için Siirt'in nüfusu, ithalat ve ihracat ilişkisi, istihdam, işsizlik, sektörlerin durumu gibi olguların incelenmesi gerekmektedir.

2.3.2.1 Siirt'in Nüfus Bilgileri

Her yılın başında bir yıl öncenin nüfus sonuçlarının açıklandığı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonucunda 2014 yılında Siirt nüfusu 318.366'dır. Nüfusun 164.098'ini erkekler 154.268'ini ise kadınlar oluşturmaktadırlar. Nüfusun 198.815'i Siirt il merkezi ve ilçe merkezlerinde yaşayanlardan oluşurken, köy ve beldelerde yaşayanların sayısı 119.551'dir (<http://rapory.tuik.gov.tr/07-07-2015-09:34:49-178778654674311268256643428.html>).

2.3.2.2 Siirt İthalat - İhracat Değerleri

2013 yılı verileri doğrultusunda; ithalatta Türkiye geneli sıralamanın zirvesinde 12,4 milyar Dolar ile İstanbul bulunurken, Kocaeli 10,6 milyar Dolar ile ikinci sırada Ankara ise 10,6 milyar dolar ile 3. sırada yer almaktadır. 8,3 milyon Dolarlık ithalat ile

Siirt 72. sırada yer almaktadır. İhracat verilerine bakıldığında da ortaya çıkan tablo ithalat verileri ile benzerdir. İlk sırada 12,2 milyar Dolar ile İstanbul gelirken, Bursa ve Kocaeli illeri İstanbul'u takip etmektedirler. 9.6 milyon Dolarlık ihracata sahip olan Siirt Türkiye'de mevcut bulunan 81 il içerisinde 73. sıradadır (Seçilmiş Göstergelerle Siirt, 2013).

2.3.2.3 Siirt'te Bitkisel Üretim ve Hayvansal Üretim

2013 yılı verilerine göre bitkisel üretim ile ilgili gelir sıralamasına bakıldığı zaman Antalya'nın 7,4 milyar TL'lik bir üretim ile zirvede olduğu görülmektedir. Sıralamanın 51. sırasında yer alan Siirt'in ise bitkisel üretimden elde ettiği gelir 442 milyon TL'dir. Canlı hayvanların değeri sıralamasında ise Konya 3,2 milyar TL ile en büyük potansiyele sahipken Siirt ili 454 milyon TL ile 52. sırada yer almaktadır (Seçilmiş Göstergelerle Siirt, 2013).

2.3.2.4 Siirt'te İşsizlik ve İstihdam

Türkiye'de 15 yaş ve daha büyük yaşlardaki vatandaşlarda 2014 yılı itibariyle işsiz sayısı 2.853.000 kişidir. Oran olarak ise %9,9'dur. İşsizliğin cinsiyetler arası dağılımında ise erkekler %9 iken kadınların oranı %11,9'dur. 2014 yılında tarım dışı işsizlik oranı %12 seviyesindedir. Genç işsizlik olarak adlandırılan 15 yaş 24 yaş arası grubun işsizlik oranı %17,9 iken 15 yaş 64 yaş arasında bu oran %10,1 seviyesindedir. Türkiye genelinde istihdam edilenlerin sayısı 25.933.000 kişidir ve istihdam oranı %45,5'tir. İstihdamın sektörlere göre dağılımına bakıldığı zaman büyük pay sahibi %51 ile hizmetler sektörüdür. Sanayi sektöründe bu oran %27,9 iken tarım sektöründe oran %21,1'dir. 2014 senesinde işgücü sayısı 28.786.000 kişidir ve işgücüne katılma oranı %50,5'tir. Cinsiyetlere göre dağılımda ise erkekler %71,3'lük bir orana sahipken kadınlarda bu oran %30,3'tür. İşsizlik oranı bölgeler arasında kıyaslandığı zaman, işsizliğin en yüksek olduğu bölgenin %15,6 ile TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi olduğu, en düşük olan bölgenin ise %5,3 ile TRA Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi olduğu sonuçlarıyla karşılaşmaktayız. Erkek işsizliğinin en fazla olduğu bölge yine %16,4 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi iken kadın işsizliğinin en fazla olduğu bölge %15,6 ile TR1 İstanbul Bölgesidir. Türkiye İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre

işsizliğin en fazla olduğu bölge Mardin, Siirt, Batman ve Şırnak'tan oluşan TRC3 bölgesidir. Bölgede işsizlik %24 seviyesindedir. Bu bölgeyi Şanlıurfa ve Diyarbakır'dan oluşan TRC2 bölgesi izlemektedir. Bu bölgede de işsizlik oranı %17,4'tür (TUİK, 2015).

Siirt ilinde 2013 yılı verileri doğrultusunda işsizlik oranı %20,5 ile Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Siirt'in ardından işsizliğin en fazla olduğu iller %20,6 ile Mardin ve %23,4 ile Batman'dır. Aynı yılın verilerine göre Siirt'te istihdam edilenlerin oranı %29,8'dir ve iller sıralamasında 79. sırada yer almaktadır. İşgücüne katılımda ise %37,5 ile yine sondan üçüncü şehir konumundadır (Seçilmiş Göstergelerle Siirt, 2013).

2.3.2.5 Siirt İli ve Turizm

Türkiye'de turizm hızla gelişme göstermektedir. 2011 yılında 29.300.000 ziyaretçi sayısı ile Dünya'da en fazla turist çeken 6. ülke durumundadır. Türkiye 2023 turizm stratejisinde 6. sıradan daha üst sıralara çıkmayı hedeflemektedir. Daha çok deniz turizmine önem verilirken sürekli yeni çalışmalarla yeni tesislerin yapımı sürmektedir. Deniz turizminin yanında birçok turizm türünde potansiyel barındıran Türkiye diğer turizm türlerine de yoğunlaşma çabasıdadır. Dicle Bölgesi olarak adlandırılan bölge turizm verilerinde diğer bölgelere göre geride kalmaktadır. Yeni turizm hedefleri doğrultusunda Siirt'in de içinde yer aldığı Dicle Bölgesine kültür turizmi alanında katkı sunulduğu takdirde diğer bölgeler ile aradaki farkın kapanması olasıdır (http://www.dika.org.tr/photos/files/TRC3_20142023_B%C3%B6lgesel_Geli%C5%9Fme_Plan%C4%B1.pdf).

Siirt şehri kültür ve inanç turizmi açısından zengin bir yapıya sahiptir. Tillo ilçesinde bulunan İbrahim Hakkı ve İsmail Fakirullah'ın türbeleri ve Tillo ilçesinin başlıca sahip olduğu yapının yanı sıra Ziyaret Beldesi'nde bulunan Veysel Karani Hazretlerinin Türbesi turizm için önemli potansiyel taşıyan yerlerin başlıcalarıdır. Bunların dışında Hadervis Kilisesi ve Mir Yakup Manastırı, Derzin Kalesi, Kormas Kalesi ve şehirde bulunan kaplıcalar önemli turizm yerleri arasında sayılır (<http://www.siirtkulturturizm.gov.tr/TR,56378/eko-turizmi.html>). Bu yerlerin varlığına

rağmen kente yeterli düzeyde turist çekilememekte, sadece Tillo ve Ziyaret'te bulunan birkaç küçük işletme dışında turizm geliri elde edilememektedir. Turizm işletmeleri bakımından ise şehirde beş yıldızlı otel bulunmazken, bir tane dört yıldızlı otel ve daha küçük birkaç otel mevcuttur.

2.3.3 Siirt İlinde Spor Bazlı Değerler

Siirt, Batman, Mardin ve Şırnak'tan oluşan TRC3 Bölgesi spor kulübü sayısında GAP bölgesinin yaklaşık %41'ini bünyesinde barındırırken, spor tesisi sayısında bu oran yaklaşık olarak %31'dir. Tüm Türkiye ile kıyaslandığı zaman ise spor kulüplerinin oranı %1.21 iken tesislerin oranı %1.59'dur. Gençlik ve Spor İl Müdürlüklerine kayıtlı, kullanılabilir ve faal durumda olan tesis ve kulüp sayılarına bakıldığında ise verilerin farklılık gösterdiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi Gençlik ve Spor Bakanlığı web sitesi, İl Müdürlükleri ile Valiliklerin İl brifinglerinden derlenen verilere göre 2013 yılında TRC3 Bölgesinde İl Müdürlükleri, Kaymakamlık ve Valiliklere ait TRC3 Bölgesi'nde toplam 41 spor tesisi, 142 spor kulübü bulunmaktadır. Bölgede özellikle ekonomik durumu düşük olan gençlerin, ailelerin ücretsiz yararlanabilecekleri spor alanları çok kısıtlıdır. Maddi imkânsızlıklar ve eğitim seviyesinin düşük olması Bölge'deki halkın spora olan ilgisinin de düşük olmasına sebep olmaktadır (http://www.dika.org.tr/photos/files/TRC3_20142023_B%C3%B6lgesel_Geli%C5%9Fme_Plan%C4%B1.pdf).

Tablo2.2:TRC3 Bölgesi Spor Kulübü Sayıları ve GAP ve Türkiye Geneli ile Kıyaslanması

İl/Bölge	Mardin	Batman	Siirt	Şırnak	TRC3	GAP	TRC3/GAP %	TR
Spor Kulübü Sayısı	52	34	31	25	142	349	40.68	11.695

Kaynak:http://www.dika.org.tr/photos/files/TRC3_20142023_B%C3%B6lgesel_Geli%C5%9Fme_Plan%C4%B1.pdf

Tablo2.3: TRC3 Bölgesinde Yüz Bin Kişiyeye Düşen Spor Kulübü Sayıları (2013)

İller	Siirt	Mardin	Batman	Şırnak
Yüz Bin Kişi Başına Düşen Spor Kulübü Sayısı	9.97	6.73	6.36	5.35

Kaynak:http://www.dika.org.tr/photos/files/TRC3_20142023_B%C3%B6lgesel_Geli%C5%9Fme_Plan%C4%B1.pdf

Tablo2.4: TRC3 Bölgesinde Yüz Bin Kişiyeye Düşen Spor Tesisi Sayıları (2013)

İller	Siirt	Mardin	Batman	Şırnak
Yüz Bin Kişi Başına Düşen Spor Kulübü Sayısı	2.25	2.20	2.06	1.28

Kaynak:http://www.dika.org.tr/photos/files/TRC3_20142023_B%C3%B6lgesel_Geli%C5%9Fme_Plan%C4%B1.pdf

Türkiye genelinde her yüz bin kişiyeye 15,5 spor kulübü düşerken spor tesislerinde bu oran 3,5'tir. TRC3 bölgesinin ortalaması Türkiye ortalamasının altında kalırken bölge arasında en iyi il Siirt'tir. Batman ve Mardin Siirt'in arkasında yer alırken ortalama olarak birbirlerine yakındırlar. Bölgenin sıralamada en sonunda yer alan şehri ise Şırnak'tır. Genç nüfus sayısını Türkiye ortalamasının üstünde yer alan TRC3 bölgesinde tesislerin ve spor kulüplerinin sayısının yetersiz olduğu görülmektedir. Var olan tesislerin yetersizliği de genç nüfusun spor alanına yönelmesi yönünde engeldir (http://www.dika.org.tr/photos/files/TRC3_20142023_B%C3%B6lgesel_Geli%C5%9Fme_Plan%C4%B1.pdf). Siirt'te birçok spor branşına ilgi duyulmakta ve bu spor branşlarında hem erkek hem de kadın sporcular yer almaktadır.

Tablo2.5: Siirt'te Federasyonlara Göre Sporcu Sayıları

Federasyon	Kadın Sporcu Sayısı	Erkek Sporcu Sayısı
Dağcılık Fed.	0	28
Görme Engelliler Fed.	0	0
Judo Fed.	431	1749
Kayak Fed.	0	3
Modern Pentatlon Fed.	1	13
Kick Boks Fed.	13	59
Buz Hokeyi Fed.	0	0
Geleneksel Fed.	0	0
İzcilik Fed.	175	317
Su Topu Fed.	1	2
Tekvando Fed.	521	2084
Yelken Fed.	0	0
Bilardo Fed.	1	50
Briç Fed.	0	2
Güreş Fed.	92	983
Hentbol Fed.	185	673
İşitme Engelliler Fed.	0	42
Otomobil Sporları Fed.	0	1
Tenis Fed.	18	30
Vücut Geliştirme-Fitness Fed.	1	24
Motosiklet Fed.	0	9
Bocce-Bowling ve Dart Fed.	92	335
Oryantalin Fed.	36	36
Muay-Thai Fed.	1	5
Binicilik Fed.	0	0
Jimnastik Fed.	20	10
Herkes İçin Spor Fed.	6	42
Karate Fed.	10	31
Satranç Fed.	297	992
Triatlon Fed.	0	2
Özel Sporcular Fed.	17	37
Gelişmekte Olan Spor Branşları Fed.	6	50
Badminton Fed.	99	385
Golf Fed.	0	0
Kürek Fed.	0	0

Okçuluk Fed.	0	0
Atletizm Fed.	438	1090
Ragbi Fed.	0	2
Sualtı Fed.	0	0
Voleybol Fed.	402	652
Yüzme Fed.	396	1305
Dans Fed.	0	0
Kızak Fed.	0	0
Halter Fed.	0	0
Masa Tenisi Fed.	160	464
Wushu Fed.	0	1
Eskrim Fed.	0	0
Basketbol Fed.	24	257
Bedensel Engelliler Fed.	1	12
Bisiklet Fed.	0	7
Hokey Fed.	0	0
Kano Fed.	9	210
Halk Oyunları Fed.	397	411
Atıcılık ve Avcılık Fed.	0	126
Boks Fed.	116	986
Buz Hokeyi Fed.	0	0

Kaynak: <http://siirt.gsb.gov.tr/>

Tablo2.6: Siirt İli Sporcu Sayıları ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyet/Sporcu Sayısı	Sporcu Sayısı	Faal Sporcu Sayısı
Kadın	3967	978
Erkek	13.506	2.991
Toplam	17.473	3.969

Kaynak: <http://siirt.gsb.gov.tr/>

Futbol dışındaki diğer federasyonların sporcu sayılarını gösteren tabloya göre toplam sporcuların yaklaşık olarak beşte birini kadın sporcular oluşturmaktadır. Siirt'te takım sporlarında sporcu sayılarının fazla olmasının yanında bireysel olarak yapılan sporlara da ilgi fazladır. Toplam sporcu sayıları ile faal sporcu sayıları arasındaki farkın

fazla olması ise tesis yetersizliği ve genel itibariyle spor yapma olanaklarının tam itibariyle oluşmamasından kaynaklanmaktadır.

2.4. SİİRT VE FUTBOL

Siirt ilinde geçmişten bu yana futbol ile yakın bir ilişki kurulmuştur. Siirt Yol Su Elektrik, Siirt Köy Hizmetleri Spor ve Siirt Jet-Pa Spor ve Siirtspor olarak var olan şehrin önemli takımları şehirde bulunan birçok kulüp ile beraber futbola olan ilgide pay sahibi olmayı başaran kulüplerdir.

2.4.1 Siirtspor

1969 yılında kurulan Siirtspor, 1983-1989 yılları arasında Siirt Yol Su Elektrik, 1989-1999 yılları arasında ise Siirt Köy Hizmetleri Spor adı ile mücadele etmiştir. 1999-2002 yıllarında Siirt Jet-Pa Spor olarak mücadele eden kulüp ardından tekrar Siirtspor olarak varlığını sürdürmüştür. 1999-2000 sezonunda Türkiye Futbol Liglerinin en üst futbol klasmanı olan 1. Lige yükselen takım ardından başarısını sürdürmemiş ve bir yılın ardından tekrar küme düşmüştür.

2.4.1.1 Siirt Jetpa Spor

Siirt Köy Hizmetleri Spor'un adının yapılan sponsorluk anlaşması ile Siirt Jetpa spor olarak değiştirilmesinin ardından 1999-2000 sezonunda 2. Lig 5. Grup'ta yer alan Siirt Jet-Pa Spor oynadığı maçların 12'sini kazanmış, 3 maçta kaybetmiş ve 3 maçı da berabere tamamlayarak grubunu lider olarak tamamlamıştır. Grupları ilk iki içerisinde bitiren takımların yer aldığı on takımdan oluşan kademe grubunda ise 9 maçını kazanmış, 3 müsabakayı kaybetmiş ve 6 maçı da berabere tamamlayarak Yozgatspor'un ardından ikinci sırada yer alarak o zamanki adıyla 1. Lig şimdiki adıyla Spor Toto Süper Lig'e yükselmiştir (<http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=802&grupID=156#grp>).

Tablo2.7: Siirtspor 1999-2000 Sezonu 2. Lig Kademe Grubu

	Oynadığı Maç	Galibiyet	Beraberlik	Mağlubiyet	Attığı Gol	Yediği Gol	Averaj	Puan
1.Siirtspor	18	12	3	3	38	16	22	39
2.D.Bakırspor	18	8	7	3	20	12	8	31
3.Batman Petrolspor A.Ş	18	9	3	6	28	20	8	30
4.Ağrıspor	18	7	5	6	20	20	0	26
5.Elazığspor	18	6	8	4	16	16	0	26
6. Sivasspor	18	5	8	5	17	18	-1	23
7.Şanlıurfaspor	18	7	1	10	18	20	-2	22
8.Adiyamanspor	18	6	4	8	23	29	-6	22
9.Malatyaspor	18	5	4	9	26	24	2	19
10.Yeni Malatyaspor	18	1	5	12	7	38	-31	8

Kaynak: <http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=802&grupID=156#grp>

Tablo2.8: Siirtspor 1999-2000 Sezonu 2. Lig Klasman Grubu

	Oynadığı Maç	Galibiyet	Beraberlik	Mağlubiyet	Attığı Gol	Yediği Gol	Averaj	Puan
1.Yozgatspor Ticaret A.Ş	18	10	3	5	35	21	14	33
2. Siirtspor	18	9	6	3	36	23	13	33
3.Çaykur Rizespor A.Ş	18	10	2	6	27	23	4	32
4.D.bakırspor	18	9	3	6	27	24	3	30
5.Torku Konyaspor	18	9	3	6	27	24	3	30
6.Dardanelspor A.Ş	18	8	4	6	31	19	12	28
7.Mobellaspor A.Ş	18	3	8	7	15	27	-12	17
8.Kayseri Erciyesspor	18	4	4	10	25	37	-12	16
9.Sarıyer	18	3	7	8	21	33	-12	16
10.İzmirspor	18	3	4	11	26	39	-13	13

Kaynak: <http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=802&grupID=156#grp>

Siirt Jet-Pa spor 1. Lige çıktıktan sonra spor kamuoyunda ses getiren birçok transfer yapılmıştır. Sergen Yalçın, Alpay Özalan ve Oktay Derelioğlu gibi milli futbolcuların yanı sıra 2014-2015 futbol sezonunda Galatasaray'da teknik direktör olarak görev yapan Hamza Hamzaoğlu da transfer edilmiştir.

1. Lige çıkılan sezon ilk maçlarında Antalyaspor ve Rizespor maçlarında kendi sahasında mağlubiyet ile ayrılan takım o sezon 47 gol atmış ve 81 gol yemiş, 24 puan

toplayarak ligu 16. sırada bitirmiş ve bir senelik 1. Lig mücadelesinin hemen ardından uzun yıllar yer aldığı 2. Lige düşmüş ve mücadelesini orada sürdürmüştür (<http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=552&hafta=34#grp>). 2006 yılında kulübün adı tekrar Siirtspor olmuştur.

Siirtspor sonraki süreçlerde üst liglere yükselmeyi başaramamıştır ve toplamda 7 sezon 3. Lig'de mücadele etmiştir. Kulübü yönetmek için aday çıkmaması üzerine, kulübün maddi sorunlarına çözüm bulunamamıştır. Mehmet Nezir Erten, Orhan Danış ve Nezir Öztaş Siirt Sulh Ceza Mahkemesi tarafından kayyum olarak atanmıştır. Kayyum yönetimi de yaptığı iki genel kurulun ardından bir yönetim oluşturamamıştır (<http://www.milliyet.com.tr/siirtspor-un-amator-lige-dusme---1826658-skorerhaber/24>).

2.4.2 Siirt ve Futbol Potansiyeli

Siirt şehri profesyonel liglerde takımı bulunmamasına rağmen, aktif olarak futbol oynayan futbolcular, hakemler, gözlemciler ve antrenörler gibi futbol aktörleri konusunda oldukça zengin bir yapıdadır.

2.4.2.1 Siirt'te Bulunan Futbol Kulüpleri

Aile ve Sosyal Politikalar Gençlik ve Spor, Baykan Belediye Spor, Botan Spor, Eruh Belediye Spor, Eruh Gençlik Spor, Kurtalan Belediye Spor, Kurtalan Kültür Spor, Kurtalan Sümer Spor, Milli Eğitim Gücü, Pervari Belediye Spor, Pervari Belediyegücüspor, Siirt Belediye Spor, Siirt Botangücü Spor, Siirt Güven Spor, Siirt Hasbey Spor, Siirt İdmanyurduspor, Siirt Kartalspor, Siirt Polisgücüspor, Siirt Sağlık Spor, Siirt Sosyal Hizmetler Spor, Siirt Spor, Siirt Spor Lisesi Spor, Siirt Tarım Spor, Siirt Telekomspor, Siirt Yeni Köy Hizmetleri Spor, Siirtspor, Tek Yıldırım Spor, TilloGençlikspor, Yeni Ziyaret Belediyespor kulüpleri Siirt'te Amatör olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Bununla beraber Kurtalanspor'da Bölgesel Amatör Lig'de (BAL) mücadele etmektedir (<http://www.tff.org/>).

Tablo2.9: 2014-2015 Siirt 1. Amatör Küme Puan Durumu

	Oynadığı Maç	Galibiyet	Berberlik	Mağlubiyet	Attığı Gol	Yediği Gol	Averaj	Puan
1.Siirt Kartalspor	14	13	1	0	55	7	48	40
2. Eruh Gençlikspor	14	11	1	2	37	13	24	34
3.Yeni Siirt Köy Hizmetlerispor	14	8	2	4	49	23	26	26
4.Yeni Ziyaret Belediyespor	14	6	2	6	28	21	7	20
5.Şirvanspor	14	6	1	7	22	30	-8	19
6.Baykan Belediyespor	14	5	0	9	51	40	11	15
7.Siirt Hasbeyspor	14	2	1	11	15	44	-29	7
8.Siirt Spor Lisesi	14	1	0	13	15	94	-79	3

Kaynak:<http://www.amatorfutbol.org/askf/siirt/1-amator/puandurumu-3038.html>

Siirt'te 1. Amatör kümede 2014-2015 sezonunda 8 takım mücadele etmiştir. Siirt Kartalspor'un liderliği ile son bulan lig neticesinde uygulanan prosedür gereği BAL'da mücadele eden Kurtalanspor ile Amatör Ligi zirvede tamamlayan Siirt Kartalspor'un mücadelesi neticesinde Kurtalanspor BAL'da 2015-2016 sezonunda da mücadelesini sürdürmeye hak kazanmıştır.

Siirt, Kadınlar Futbol Ligi'nde de bir takım tarafından temsil edilmektedir. Kadınlar Futbol 3. Lig 8. grupta yer alan Siirt Hasbeyspor yedi takımdan oluşan ligi beşinci sırada tamamlamış ve bir üst lige çıkmayı başaramamıştır (<http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=1298&grupID=1112#grp>).

İşitme Engelliler Federasyonu'na başvuruda bulunarak 2013-2014 futbol sezonunda mücadele etmek istediğini talep eden Siirt İşitme Engelliler Spor Kulübü Derneği 2.Lig 12. Grup'ta mücadele ettiği 2014-2015 sezonunu Muş İşitme Engelliler Spor Kulübü'nün ardından ligi 2. sırada bitirmiştir (<http://www.sessizspor.org/#!/futbol-2-lig/cvu3>).

2.4.2.2 Siirt'te Bulunan Aktif Futbolcular

Siirt'te 2013-2014 Futbol sezonunda mücadele eden kulüplerden Siirt İşitme Engelliler Spor'un 22, Kurtalanspor bünyesinde 83, Siirt Kartalspor bünyesinde 92, Eruh Gençlikspor bünyesinde 40, Siirt Yeni Köy Hizmetlerispor bünyesinde 32, Yeni

Ziyaret Belediyespor bünyesinde 36, Şirvanspor bünyesinde 23, Baykan Belediyespor bünyesinde 55, Siirt Spor Lisesi bünyesinde 75 ve hem erkekler amatör liginde hem de kadınlar liginde mücadelesini sürdüren Siirt Hasbeyspor bünyesinde de 91 futbolcu bulunmaktadır. Toplamda 549 futbolcuyu bünyesinde barındıran kent bu konuda büyük bir potansiyel barındırmaktadır (<http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=119>).

2.4.2.3 Siirt'te Futbolun Gelişimine Katkı Sunabilecek Eski Futbolcular

2.4.2.3.1 Genel Olarak

Siirt'te futbol ile bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi konusunda yaratılabilecek futbol temelli kalkınma programlarında, futbol konusunda tecrübeli insanlara ihtiyaç duyulacaktır. 1980'li yıllardan bu yana profesyonel futbol liglerinde mücadele eden Siirt şehrinin takımlarında bu konuda deneyimli Siirtli eski futbolcular mevcuttur. Bölgenin dinamiklerini iyi bildikleri ve edindikleri deneyimler sonucunda futbolun Siirt'te büyüüp gelişmesi konusunda katkı sunabilirler. Genç oyuncuların yetiştirilmesi, teknik direktörlük, diğer kulüpler ile ilişkilerin sağlanması, geçiş aşamasında diğer kulüplerin deneyimlerinden faydalanılması konusunda katkıları gerekmektedir.

2.4.2.3.2 Benhur Babaoğlu

1970 yılında Siirt'te dünyaya gelen Benhur Babaoğlu, Malatyaspor, Siirtspor, Galatasaray, Fenerbahçe gibi kulüplerde kariyerini sürdürmüştür. Milli takıma yükselme başarısı göstermiş ve milli takım seviyesinde de mücadele etmiştir.

2.4.2.3.3 Hasan Özer

Siirt Yol Su Elektrikspor'da futbola başlayan Hasan Özer, Gaziantepspor ve Trabzonspor gibi birçok önemli kulüpte mücadele etmiştir. Türkiye Süper Ligi'nde 98 gol atma başarısı göstermiş olup Milli takımlar düzeyinde de forma giymiştir.

2.4.2.3.4 Mustafa Özer

Futbola Siirtspor'da başlayan Mustafa Özer, kariyerini Gaziantepspor, Fenerbahçe, Eskişehirspor, Diyarbakırspor gibi kulüplerde sürdürmüştür. Siirtli olup milli takım forması giymeyi başaran sporcular arasında yer almaktadır.

2.4.2.3.5 Yaşar Erten

1960 yılında Siirt'te doğan Yaşar Erten, Siirtspor'da başlayan kariyerini Anadolu'nun birçok kulübünde sürdürmüş ve başarılı sezonlar geçirmiştir. Türkiye Futbol Federasyonu A tipi lisans sahibi olarak antrenörlük görevlerinde de bulunmuştur.

2.4.2.3.6 Ahmet Kurt

1962 yılında doğan Ahmet Kurt futbola Botanspor'da başlamıştır. Siirt Köy Hizmetleri, Düzcspor, Malatyaspor gibi kulüplerde forma giymiştir. Türkiye Futbol Federasyonu A tipi lisans sahibi olan Kurt 2. Lig'de Siirtspor ve çeşitli takımları çalıştırmıştır.

2.4.2.4 Hakemler ve Gözlemciler

Siirt'te futbolun bir diğer önemli bileşeni olan futbol hakemliği ve gözlemciliği alanlarında da ulusal hakem, bölge hakemliği, il hakemliği, bölge gözlemciliği ve il gözlemciliği konusunda çalışanlar mevcuttur.

Tablo 2.10:Siirt Ulusal - Bölgesel - İl Hakemleri Listesi

	Lisans No	Adı Soyadı	Klasmanı	İl Hakemlik Süresi
1	19431	Çetin DEMİRHAN	Ulusal Yardımcı Hakemliği	5
2	25028	Çağdaş Can TOPRAK	Bölge Hakemliği	5
3	243330	Hüseyin TAŞPINAR	Bölge Hakemliği	10
4	27314	Çağlar HELVACIOĞLU	Bölge Hakemliği	6
5	25023	Veysel AŞANBOĞA	Bölgesel Yardımcı Hakem	9
6	24848	Yunus AHI	Bölgesel Yardımcı Hakem	9
7	24851	A. Faruk ULUŞIK	Bölgesel Yardımcı Hakem	9
8	27834	Erdinç DANIŞ	Bölgesel Yardımcı Hakem	9
9	27318	Aykut OKTAY	İl Hakemliği	9
10	24846	Şefik TOPRAK	İl Hakemliği	9
11	24844	Hamit AKTİ	İl Hakemliği	6

12	27302	Veysel GÜNÇ	İl Hakemliği	6
13	27316	Besim YILMAZ	İl Hakemliği	6
14	19433	V.Selçuk FAKİRULLAHOĞLU	İl Hakemliği	15
15	27305	Ramazan KAYAR	İl Hakemliği	6
16	27306	Melike TOPRAK	İl Hakemliği	6
17	27321	Abdurrahman KURT	İl Hakemliği	9
18	27308	İsrafil ÇAKIR	İl Hakemliği	9
19	27309	İlyas OĞUZ	İl Hakemliği	9
20	27310	İlyas KARS	İl Hakemliği	5
21	27311	Hamza YAŞAR	İl Hakemliği	9
22	27317	Aykut ÜNGÖR	İl Hakemliği	6
23	27319	Alican KARA	İl Hakemliği	6
24	27320	A.Ozan DANIŞ	İl Hakemliği	6
25	27832	Sabır KILIÇASLAN	İl Hakemliği	6
26	23293	Musa LORTOĞLU	İl Hakemliği	15

Kaynak:Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Siirt Şubesi

Tablo 2.11:Siirt Bölgesel - İl Gözlemcileri Listesi

	Lisans No	Adı Soyadı	Klasmanı	Hakem Olarak Geçen Süre	Gözlemci Olarak Geçen Süre
1	2090	Yılmaz BUTUR	Bölge Gözlemcisi	20	7
2	4217	Fatih BUTUR	Bölge Gözlemcisi	18	3
3	2484	M. Veysi GÖKMEN	Bölge Gözlemcisi	15	3
4	4130	Özcan TOPRAK	Bölge Gözlemcisi	14	1
5	2093	Nesim TOPRAK	İl Gözlemcisi	20	10
6	4131	Hasan BALIK	İl Gözlemcisi	18	8
7	3953	Muhittin YILMAZ	İl Gözlemcisi	18	8
8	2485	Gökmen ŞEFİKOĞLU	İl Gözlemcisi	15	5

Kaynak:Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Siirt Şubesi

2.4.2.5 Özel Futbol Okulları

Siirt'te faaliyetini sürdüren üç özel futbol okulu bulunmaktadır. 6-14 yaş grubuna eğitim verilen bu okullarda birçok genç sporcu yer almaktadır. Fenerbahçe Futbol Okulu, Galatasaray Futbol Okulu ve Beşiktaş Futbol Okulu'nda yer alan öğrenciler kulüplerin alt yapılarına yükselme başarıları göstermişlerdir.

2.5 DEMOGRAFİK YAPISI SİİRT'E BENZER YERLERDE FUTBOLUN GELİŞİMİ

Futbolda büyük şehirlerin takımları gerek sahip oldukları taraftar potansiyeli ile doğru orantılı olarak gerekse de var olan kaynak fazlalığından dolayı futbolda daha fazla ön planda olmuşlardır. Bu durum bir süre sonra büyük şehir takımlarının futbolda başarılı olmalarını sağlamıştır. Avrupa Liglerinde, ülkelerin başkent takımlarına bakıldığında birçoğunun son derece başarılı olduğu ve futbola ciddi yatırımlar yapıldığı görülmektedir. Fakat futbolun, Avrupa Liglerinde sadece büyük şehirlerin takımlarının değil demografik yapısı itibariyle daha küçük şehirlerinde, futbol yatırımları ve bunların ortaya çıkardığı pozitif dışsallıklar neticesinde şehirlerin kalkınmalarında önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Küçük diye ifade edilebilecek şehir ve kasaba takımları futbol turnuvalarında ve mücadele ettikleri liglerde önemli neticeler elde etmiş, bu durumda şehirlerine futbolun kalkınması sağlanmıştır.

2.5.1 Villareal

İspanya'nın Castellon bölgesine bağlı olan ve nüfusu 51.000 civarında olan Villareal, İspanya Ligi La Liga'da mücadele ettikten sonra ciddi başarılar yakalamıştır. 2004 yılında UEFA Kupası'nda yarı final, 2006 yılında Şampiyonlar Ligi'nde yarı final oynayan kulüp az nüfusuna rağmen Avrupa çapında önemli başarılar elde etmiştir. Başarılarının dışında Nihat Kahveci, Santi Cazorla, Diego Forlan gibi önemli oyuncular bu kulüpte mücadele eden önemli oyuncular arasında yer almıştır.

2.5.2 Fiorentina

Yaklaşık 370.000 nüfuslu Floransa şehrinin takımı Fiorentina İtalya'nın köklü futbol takımlarından biridir. Yaşadığı mali kriz ve kötü yönetimin ardından kötü günler geçirmeye başlayan kulüp, mali sorunları çözebilmek adına Arjantinli Gabriel Batistuta ve Portekizli Rui Costa gibi önemli oyuncularını satmıştır. Önemli futbolcuların satışı mali sorunların çözümünde yeterli olmayınca takım 4. kümeye düşürülmüştür. 76 yıllık iyi bir futbol geleneğine sahip olan kulüp Fiorentina Viola adlı yeni bir isim altında tekrardan mücadelesine başlamıştır. Fiorentina kulübünün yaşadığı durum Türkiye Liglerinde yer alan bazı takımlar açısından ders çıkarıcı sonuçlar doğurabilmektedir.

Seri C2'de taraftarının desteği ile beraber başarılar elde etmeyi başarmıştır. Bulunduğu ligde ortalama 3.000 seyircinin ilgi gösterdiği maçlarda ortalama 25.000 seyirci desteği ile mücadele etmişlerdir. 2002 yılında mali çöküntüye geçen kulübün ismini ve renklerini Floransalı işadamlarının yardımlarıyla tekrar kazanan kulüp elde ettiği başarılar ile üst liglere çıkmayı başarmış ve Perugia ile oynadığı play-off maçı ile Seri A'da yeniden mücadele etme hakkı kazanmıştır (Akşar, Merih 2006).

2.5.3 Borussia Mönchengladbach

Yaklaşık 250.0000 nüfusu olan Mönchengladbach şehrinin takımı olan Borussia Mönchengladbach tarihi 1899'a kadar eski olmasına rağmen resmi olarak 1933 yılında kurulmuştur. Avrupa kupalarını kazanan en küçük şehirler sıralamasında 1988 yılında Kupa Galipleri Kupası şampiyonu 80000 nüfuslu Mechelen, 1976 yılında şampiyon olan 100000 nüfuslu Anderlecht ve 1981 yılında UEFA kupasını müzesine götüren 120000 nüfuslu Ipswich Town'ın ardından dördüncü sırada yer alan Borussia Mönchengladbach'ın tarihi başarılar ile doludur.1973-1980 yılları arasında beş defa Avrupa'da final oynamayı başaran kulüp 5 defa Almanya şampiyonu 2 defada Almanya kupasını kazanmayı başarmıştır. 1999 yılında yaşadığı mali sorunlar nedeniyle bir alt lige düşen kulüp 2001 yılında tekrardan Bundesliga'da mücadele etmeyi başarmıştır. MarcoReus, Dante Costa Santos gibi önemli oyuncularını bünyesinde geçmiş yıllarda barındıran kulüp bu oyuncuları Bayern Munich, Borussia Dortmund gibi kulüplere satmayı başarmıştır (Bora, Adnan, 2013).

2.5.4 Udinese

Yaklaşık 100.000 kişilik bir nüfusa sahip olan İtalya'nın Udine kentinin takımı olan Udinese yıldız adayı oyuncuları keşfetmesi ile ün salmış ve bu konuda oldukça başarı sağlamış bir kulüptür.

1986 senesinde Gianpaola Pozzo tarafından alınan kulüp "bul-oyunat-devret" sistemini kulüp içinde oluşturmuştur. Kulübe kazandırıldıktan sonra, kulübe ciddi paralar kazandıran oyunculardan, Almanyalı Oliver Bierhoff Milan'a, bedelsiz kulübe kazandırılan Şili'li David Pizarro 12.000.000 Euro ile Inter'e satılmıştır. Bunların dışında Muntari, Jankulovski, Iaquina gibi oyuncuların satışından da ciddi paralar

kazanılmıştır. Udinese kulübü oluşturdukları sistem ile yılda 4.000 maç kaydedip, 14.000 oyuncunun bilgilerini kaydetmiştir. Scout adı verilen gözlemcilerden 20 tanesi kulüp bünyesinde çalışmaktadır. Bu 20 kişiden 5 tanesi Avrupa'da düzenlenen turnuvaları genellikle de 21 yaş altı turnuvaları takip etmektedirler. Bir scout Brezilya, bir Scout Afrika, bir diğeri Şili ve Kolombiya'ya, bir başkası Arjantin Uruguay Paraguay ülkelerinde genç yetenekleri keşfetmek için çalışmaktadırlar. Beş scout ise gelen olumlu raporlar doğrultusunda öne çıkan oyuncuları değerlendirmekle görevlendirilmişlerdir. Kulübün bünyesinde barındırdığı 100 civarı futbolcusundan birçoğunu çeşitli ülkelerdeki takımlara kiralayıp gelişimlerini takip etmektedirler. Udinese kulübü İspanya Futbol Ligi La Liga takımlarından Granada'nın büyük çoğunluğunu almış olup birçok futbolcusunun burada gelişmesi için ortam sağlamışlardır (Bora, Adnan, 2013).

3. BÖLÜM

SIİRT İLİNDE FUTBOL ENDÜSTRİSİNİN OLUŞTURABİLECEĞİ ETKİLER

3.1 GENEL OLARAK

Futbolun endüstrileşmesi ile beraber ortaya çıkan yeni futbol algısı, futbolun kendisi ile beraber başka sektörlerinde gelişmesine katkı sunduğunu göstermektedir. Siirt ilinde futbol endüstrisi ile bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi yönünde yapılacak planlamalar, Siirt'in sosyal kalkınmasına katkı sağlayabileceği gibi ekonomik olarak turizm, ulaşım, inşaat, eğlence gibi sektörlerinde gelişmesine katkı sunacaktır. Futbolun bir endüstri haline gelmesi ile beraber oluşacak pozitif durumlar olabileceği gibi, futbolun mafya ile olan ilişkisi, şike, devlet denetiminde olmayan bahis, holiganizm gibi bir takım olumsuzluklarda ortaya çıkabilir. Bölgesel gelişmenin ve kalkınmanın sağlanmasında yapılacak planlamalar ile olumsuzlukların önüne geçilerek, futbolun kentin gelişimine katkı sunacak taraflarına yoğunlaşılması Siirt için bir kazanım olacaktır.

3.2 OLUMLU ETKİLER

Futbol, içerisinde birçok dışsallığı barındıran bir spor branşıdır. Futbolun pozitif dışsallıkları, büyük holding sahiplerinden, seyyar satıcılara kadar toplumun birçok kesimini etkilemektedir. Bu etkiler belirli planlamalar ile daha fazla bireyin yarar sağlaması şeklinde düzenlenebilmelidir.

3.2.1 Futbol ve Turizm İlişkisi

Dünyada var olan önemli spor ve turizm örgütleri, tüm dünyadaki turizm gelirlerinin %32'lik kısmının spor turizminden elde edildiğini belirtmektedirler. Turizm sektörü ve sportif aktivite ilişkileri Türkiye içinde önemli bir avantaj sağlamaktadır. 2001 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan Yabancı Ziyaretçi Anketi, Türkiye'ye 150.000 kişinin sportif etkinlikler kapsamında geldiği sonucuna ulaşmıştır. 150.000 kişi 2001 yılında Türkiye'ye gelen turistlerin %1,3'lük kısmını oluşturmuştur. Genel itibariyle sürekli artış gösteren spor organizasyonları ve bu organizasyonlarda yer

alan sporcu sayılarının sürekli artışı, sporcuların antrenman ve kamp amaçlı aktivitelerinin artışı turizm pazarında sporu önemli bir yere taşımaktadır (Devecioğlu, 2010).

Türkiye'de sportif aktivitelere katılım göstermek için 2014 yılında 550.000 turist gelmiştir. Gelen turistler 900 milyon Doların üzerinde harcama yaparak ülkeye ciddi olarak döviz bırakmışlardır. Türkiye tüm turizm gelirlerinin %1,5'ini alan spor turizminde öne çıkan iki spor branşı futbol ve golftur. Sportif faaliyetlere katılım için turistik ziyaretlerde bulunan kişiler diğer turistlere göre daha fazla harcama yapmaktadırlar. Antalya ili bu alanda öne çıkan kentlerin başında yer almaktadır. Antalya'ya golf amaçlı gelenlerin sayısı yaklaşık olarak 160.000 civarında olup, sezon öncesi veya devre arasında kamp yapmaya gelen futbol takımlarının sayısı 1200 civarındadır. Tüm dünyada 2014 yılında spor turizminin elde ettiği payın değeri 180 Milyar Dolar seviyesinde yer almaktadır (http://www.tursab.org.tr/dosya/12195/tursab-spor-turizmi-raporu_12195_5670173.pdf). Bu durumun oluşmasına etki eden bir takım değerler vardır. Futbol için dünyaca ünlü futbolcuların Türkiye Ligi'nde mücadele etmeleri turistler için son derece önemlidir. Geçmiş yıllarda özellikle Uzak Doğu'dan gelen oyuncular turizm konusunda belirleyici olmuştur.

Türkiye'de Antalya ve İstanbul şehirleri dışında spor turizmi açısından öne çıkan başka şehirlerin olmamasının bir takım nedenleri vardır. Bu durumu ortadan kaldırmak ve daha fazla yere spor turizmini yayabilmek için bir takım planlamalar doğrultusunda çalışmalar yapmak gerekmektedir. Spor amaçlı Türkiye'ye gelecek olan turistler için uygun tur paketleri düzenlenmelidir. Ülke tanıtımlarında spor ve sağlık konulu çalışmalara yer verilmeli, bir takım kentler spor destinasyonu (hedefi) olarak belirlenip havayolu seyahatlerinde bu kentlere direk uçuşların sağlanması planlanmalı, sadece sportif etkinlikler konusunda değil bireysel olarak spor amaçlı gelecek turistlere yönelik çalışmalar yapılmalıdır (http://www.tursab.org.tr/dosya/12195/tursab-spor-turizmi-raporu_12195_5670173.pdf).

Futbol amaçlı spor turizmi faaliyetlerinin en fazla yapıldığı kent İspanya'nın Barcelona şehridir. Deloitte'in çalışmaları doğrultusunda; futbol kulübünün şehre yaptığı katkı 219 milyon Euro olmakla beraber, kente gelen turistlerin %6'sı Barcelona'nın maçlarını oynadığı Nou Camp Stadı'na gitmektedirler. Barcelona

kulübünden kaynaklanan futbol turizmi sayesinde 15.265 kişiye istihdam sağlanmakta olup futbol kulübünün kentteki kişi başına gelire %1,2 oranında katkı sağladığı ve futbolun şehir açısından çok önemli olduğu sonucuna varılmıştır (<http://www.sabah.com.tr/spor/futbol/2015/05/23/barcelona-turizmi-bile-costuruyor>).

Futbol turizmi için en önemli hususlardan birisi futbol kulüplerinin birinci ve ikinci yarı hazırlık kamplarını geçirecekleri yerlerdir. Kulüpler hazırlık çalışmalarını sürdürecekleri yerlerde sportif faaliyetlerini tam performans ile sürdürebilmek için tesisi olan işletmeleri tercih ederler. Bu tercihler doğrultusunda turizm işletmeleri yatırımlarını şekillendirir.

Futbolu icrasındaki büyük fiziksel aktivitelerden dolayı kulüpler sezon öncesinde ve devre arasında kamp yaparak hem fiziksel, hem psikolojik hem de teknik açıdan maçlara hazır olmaya çalışırlar. Durum böyle olunca bütçeleri elverdiğince kulüpler en iyi yerde ve en iyi şekilde kamp yapmak isterler. Futbol kulüplerinin kamp süreci hem kamp yaptıkları bölgeye hem de kamp yaptıkları turizm işletmesine katkı sağlar (Kara, 2005).

Siirt'te futbol takımlarının üst liglere çıkması ve başarı elde etmesi ile beraber, kent içinde barındırdığı turizm potansiyeli ile turizm ekonomisinden pay alabilir. Antalya örneğinde şehre birçok futbol kulübünün geldiği ve burada kamp yapmalarının sebebi uygun iklim koşullarından kaynaklanmaktadır. Siirt'in iklim özelliklerinin karasallık göstermesi bu konuda herhangi bir verim alınması yönünde engel değildir. Uygulanacak doğru ve kapsamlı bir tesisleşme süreci ile beraber ortaya çıkabilecek yeterli donanımına sahip olan yerler ve ilk aşamada Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde mücadele eden kulüplerin hazırlık kamplarını geçirebilecekleri mekânlar olarak organize edilebilir. Liglerde ilk yarının sona ermesi ve ikinci yarının başlaması arasında kalan devre arası hazırlık kampı süreçlerine bakıldığı zaman Anadolu Kulüplerinin büyük bir kısmı kamp çalışmalarını Kızılcahamam'da ve Antalya'da sürdürmektedirler. Kızılcahamam sahip olduğu kaplıcalar ve iyi organize olmuş oteller ile birlikte büyükşehirlere olan fiziki yakınlığından dolayı birçok kulübe ev sahipliği yapar. Doğal kaynaklar itibariyle önemli bir potansiyel barındıran Siirt şehri; Diyarbakır, Van, Mardin ve Şanlıurfa gibi illere olan yakınlığı ile öncelikle bu şehirler ve bölgedeki diğer şehirlerin futbol takımlarının ihtiyaçlarının karşılanması

yönünde adım atabilir. Turizm işletmelerinin sayısında oluşacak bir artış ile göz önüne alınacak durumlardan biri olan sportif faaliyet alanlarının oluşturulması, nizami futbol sahası barındırması gibi hususlar doğrultusunda çalışmalar yapabilir. Futbol ile elde edilecek başarı ve buna bağlı olarak sonraki aşamalarda bilinçli bir tesisleşme süreci şehirde var olan ama bu güne kadar hemen hemen hiç verim alınamayan turizm pazarlaması alanında başarı ve buna bağlı olarak özellikle hizmet sektöründe bu bağlamda istihdam yaratılabilir. Yerelde başlanan süreç daha sonra birçok ülkeden takımların bu doğrultuda gelmesi ile beraber daha da kapsamlı geliştirilebilir.

3.2.2 Futbol Ulaşım Sektörü İlişkisi

Marka bilinirliği adına küresel sponsorluklar neticesinde Barcelona ve Manchester United gibi dev takımlarla sponsorluk anlaşmaları yapan Türk Hava Yolları, Manchester United ile 3 yıllık sponsorluk anlaşması imzalamıştır. Anlaşma neticesinde İngiltere dışında yapılacak müsabakalara ve kamplara Manchester United'ın ulaşımını Türk Hava Yolları üstlenecektir. Dünyaca ünlü sporcular Caroline Wozniacki ve Kobe Bryant'ın marka yüzü olduğu şirket Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş, Trabzonspor ve Bursaspor ile anlaşarak Spor Toto Süper Lig'inde şampiyon olan tüm kulüplerin sponsoru olmuştur (Türk Hava Yolları Yıllık Rapor, 2010).

Siirt ilinin ulaşım verilerine bakıldığında en büyük payın otomobillerde olduğu ve yıllar itibariyle bu sayıda bir artış görüldüğü anlaşılmaktadır. Havayolu ulaşımında ise 2009 yılında toplamda 128 uçağın şehre iniş veya kalkış yaptığı, 2010 yılında 128, 2011 yılında 748, 2012 yılında 874, 2013 yılında ise bu sayının 572 olduğu görülmektedir. Havayolu ulaşımını tercih eden yolcu sayısı 2011 yılında 31420, 2012 yılında 33740, 2013 yılında ise 16.896'dır. TRC3 bölgesinin genelinde 2009 yılında toplam 233.288 kişi havayolu ile ulaşımı tercih etmişken 2013 yılında bu sayı 835.949 kişiye yükselmiştir (TUİK, 2013).

Siirt'in ulaşım kapasitesi ve ulaşım araçları ile seyahat eden yolcu sayıları diğer illere göre daha azdır. Siirt'te düzenli otobüs seferleri düzenleyen üç firma bulunmaktadır ve bu firmaların sefer düzenledikleri istikametler sınırlıdır. Hava yolu ile ulaşımında da TRC3 bölgesinde 2013 yılında 835.949 kişi taşınmışken bu sayının sadece 16.896 kişilik kısmı Siirt'e gelen veya giden yolculara aittir (TUİK, 2013). Gelişen

futbol ile beraber Siirt takımlarının üst liglerde mücadele etmesi şehrin ulaşım durumunu da değiştirecektir. Şehir takımları deplasmana gittiklerinde takımla beraber deplasmana gidecek taraftarlar hem karayolu hem de havayolu ulaşımına fayda sağlayacaklardır. Bununla beraber kulüplerin kendi sahalarında oynayacakları maçlar neticesinde şehre gelecek takımlar, bu takımların idari kadroları, maçları takip edecek basın mensupları ve deplasman takımın taraftarları yolcu taşıma kapasitesinin daha yukarı çekilmesine yardımcı olacaktır. Bu durum ulaşım sektörü içerisinde istihdam olanaklarının artmasını da beraberinde getirecektir.

3.2.3 Futbol İnşaat Sektörü İlişkisi

1980 sonrasında inşaat sektörü Türkiye'de büyüme gösteren sektörler arasında yer almaktadır. İnşaat sektörü büyümekle kalmamış diğer birçok sektörün tabanını oluşturarak bir nevi sürükleyici sektör görevini görmektedir.

Türkiye İş Kurumu'nun (İşkur) Siirt İşgücü Piyasası Raporu Siirt'te işgücüne katılım ve sektörel dağılımı konusunda bir takım bilgiler vermektedir. Yapılan anketlerde tam olarak İşkur'un işgücüne katılım sayısı hakkında veri bulunmamakla beraber, ankete katılan firmalara ve çalışanların dağılımına bakıldığında Siirt'in inşaat sektörünün büyük potansiyel taşıdığı görülmektedir (İşkur, 2011).

Yapılan ankete Siirt'te faaliyet gösteren 153 firma katılım göstermiştir. Ankete katılan firmaların 56'sı 1 ile 9 kişi arası kişiyi istihdam etmekte, 97 firma ise 10 ve üzeri kişiyi istihdam etmektedir. Firmaların ikisi tarım sektöründe, 19 tanesi sanayi, 21 tanesi inşaat ve 111 tanesi hizmetler sektöründe faaliyet sürdürmektedirler. Yapılan anketin sonucunda firmalarda çalışan erkek çalışanların en fazla yaptıkları meslekler genel beden işçiliği, inşaatlarda beden işçiliği, temizlik ile ilgili alanlarda çalışan beden işçileri ve öğretmenlerdir (İşkur, 2011).

Siirt'te de yapılacak muhtemel bir stadyum ve bununla beraber ortaya çıkacak tesisleşme ile inşaat sektöründe çalışan birçok insana yeni bir iş imkânı sağlanmış olacaktır. Siirt Jet-PaSpor'un Süper Lig'de mücadele ettiği sezon, şehirde imkânların kısıtlı olmasından dolayı hem rakip takım oyuncuları hemde Siirt Jet-PaSpor'un oyuncuları Siirt yerine çevre illerde konaklamışlardı. Maçların başlamasına kısa bir süre

kala çevre illerden Siirt'e gelip maçın hemen ardından şehirden ayrılmışlardı. Yapılacak oteller ve konaklama tesisleri hem inşaat hem de hizmetler sektöründe birçok kişiye iş imkânı yaratabilir. Futbola son yıllarda yapılan yatırımlar ile beraber Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın desteği ile Türkiye'nin birçok yerinde yeni stadyumlar inşa edilmeye başlanmıştır.

Tablo3.1: Türkiye'de Yeni Yapılan Stadyumlar ve Kapasiteleri

Stadyum (İl İsimlerine Göre)	Kapasite
Adana Stadı	33.000
Afyon Stadı	15.000
Ankara Stadı	41.923
Antalya Stadı	33.000
Batman Stadı	15.000
Diyarbakır Stadı	33.000
Edirne Stadı	15.000
Elazığ Stadı	20.000
Eskişehir Stadı	33.000
Gaziantep Stadı	33.000
Giresun Stadı	10.000
Hatay Stadı	25.000
Kocaeli Stadı	33.000
Malatya Stadı	25.000
Mersin Stadı	25.000
Sakarya Stadı	25.000
Samsun Stadı	33.000
Sivas Stadı	25.000
Trabzon Stadı	41.461
Bursa Stadı	45.000
Çorum Stadı	15.000
Konya Stadı	42.000
Manisa Stadı(Akhisar)	12.000

Kaynak: <http://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/15020/Corporate.aspx>

Yapılmakta olan bu stadyumların büyük bir maliyetleri olmakla beraber stadyumların yapım süreleri de uzunca bir zaman dilimini kapsamaktadır ve birçok insana iş imkânı sağlamaktadır. Bursaspor Kulübünün maçlarını oynayacağı Timsah Arenanın yapım süreci yaklaşık 4 yıldan fazla sürmüştü ve ardından maçlar bu statta oynanmaya başlanmıştır. Beşiktaş'ın yıkılan İnönü Stadyumu'nun yerine inşa edilen Vodafone Arena adlı stadyumunda kulüp başkanı Fikret Orman'ın açıklamaları

neticesinde 870 kişi aktif olarak görev yapmaktadır (<http://www.1903cemiyeti.com/vodafone-arenada-kac-kisi-calisiyor-baskani-acikladi/>).

3.2.4 Futbol ile İletişim-Sosyal Medya İlişkisi

Spor hem bir iletişim konusu hem de insanlar arasında çok konuşulan konulardan biridir. Spora ilgi duyan kitleler yazılı ve görsel medyanın yanında son dönemlerde internetten yayın yapan sosyal medya üzerinden de sportif faaliyetleri takip etmekte ve bununla ilgili görüşlerini dile getirmektedirler. Facebook, Twitter gibi sosyal medya kanalları aracılığı ile spor haberleri ve spor ile ilgili gelişmeler yayılmakta ve talep görmektedir (Özsoy, 2011).

Son yıllarda sosyal medya üzerinde futbol başlıklı konuların çok fazla ilgi duyduğu ve üzerine çok fazla görüş beyan edildiği görülmektedir. Futbolun gücünü yansıttığı internet ortamında, alt liglerde mücadele eden takımların maçlarının Periscope yayınları ile çok fazla izlenebildiği, en fazla takip edilen sayfalardan bazılarının futbol kulüplerinin sayfaları olması, birçok maç sonucunun twitter gündeminde ilk sıralarda yer alması gibi durumlar görülmektedir.

Günümüzde şehirlerin reklamlarının yapılmasında, bir takım ticari ürünlerin satılmasında, turizm faaliyetlerinin dünyaya aktarılması gibi durumlar için en önemli araçlardan biri internettir. Siirt'in en önemli tarımsal ürünü olan Siirt fıstığını arama motoru olan Google'da aradığımız zaman karşımıza çıkan sonuç sayısı 58.000 iken Siirtspor'u aradığımızda 159.000 sonuç ile karşılaşmaktayız (<https://www.google.com.tr/>). Sosyal medyada Siirtspor ile ilgili sayfalara olan ilginin azlığı Siirtspor'un son dönemlerde sportif anlamdaki başarısızlıkları ile doğru orantılıdır.

Spor Toto Süper Lig takımlarından Antalyaspor'un Kamerunlu oyuncu Samuel Eto'o transferinin ardından bir turizm şehri olan Antalya'nın tanınırlığının artması ve şehrin futboluna olan katkı iletişim sektörü öncülüğünde olmuştur.

Antalyaspor'un Samuel Eto'o transferi ile beraber internette geniş yer bulup hem kulübün hem de şehrin tanıtımında önemli rol oynaması, Bursaspor'un şampiyon olduğu yılın ardından başarısını tekrarlayamamasına rağmen gündemdeki yerini korumayı

başarması, sosyal medyanın hayatın birçok alanında yer alması ile beraber ve özellikle futbolun yoğun bir biçimde gündeme geldiği süreçte şehirlerin tanıtımını yapmakla beraber Siirtspor için rol model olabilecek sportif olaylardır.

3.2.5 Futbol ve Eğlence Sektörü İlişkisi

Futbol maçlarının şifreli kanallarda gösterilmeye başlamasıyla beraber, futbol seyircileri kimi zaman evlerine veya iş yerlerine şifreli yayın platformlarını alırken kimi zamanda kahvehane gibi yerlerde maçları izlerler. Buralarda maçları izlerken belirli bir ücret ödeyerek yoğun kalabalıklarla beraber maç seyretmeleri futbol izleyicisinin futbol ile bir eğlence ilişkisi kurduğunu göstermektedir.

Futbol temalı oyunlardan olan langırt, lunapark gibi yerlerde mevcut olan penaltı yarışmaları, stadyumlarda maçların devre aralarında yapılan gösteriler ve kısa konserler, taraftarları motive etmek için hazırlanan koreografiler, son dönemde futbol temalı olup içerisinde başka sohbet konularını barındıran futbol programları, maçlardan sonra takımı galip gelen taraftarların arabalar eşliğinde yaptıkları kutlamalar, havai fişek gösterileri eğlence sektörü ve futbolun birlikte düşünülmesi gerektiğini göstermektedir.

3.2.6 Futbol ile Kalkınmanın Sosyal Boyutu

Bölgelerin kalkınmaları için sadece ekonomik anlamda kalkınmaları yeterli değildir. Ekonomik kalkınmanın yanı sıra sosyal kalkınmanın da olması gerekir. Bölgelerde yaşayanlar işbirlikleri, birbirlerine duydukları güven, bölgede var olan huzur ortamı sosyal kalkınmanın sağlanabilmesi için önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Eurobarometer (2010)'a göre Avrupa Birliği'ne üye yirmi yedi ülke genelinde yapılan araştırmaya göre Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yaşayan insanlar arasında sportif faaliyetler ve fiziksel etkinliklere katılım oranı oldukça yüksektir. Araştırmaya katılanlardan %65'lik bir kısım haftada en az bir defa fiziksel etkinliklere katıldığını ve %40'lık bir kesim ise düzenli olarak spor yaptığını aktarmıştır. Araştırmada yer alanların 2/3'ü bir spor kulübüne veya bir spor merkezine üye olmadıklarını dile getirmişlerdir. Erkeklerde spor yapma oranı kadınlardan daha yüksek olmakla beraber Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yaşayan ve araştırmaya katılan 70 yaş üzerindeki

kitlenin %22'si düzenli olarak spor yaptığını söylemektedir. Kuzey Avrupa ülkelerinde spor yapanların sayısı fazla iken Yunanistan, İtalya gibi ülkelerde bu oran daha düşüktür (akt. Eylemer, Şemşit, Taş, 2013).

Ostlinning (2011)'e göre Avrupa Birliği siyasi ve ekonomik olarak istikrarlı bir birlik oluşturmayı temel almakla birlikte sağlıklı ve barışçıl bir toplumu bir arada tutmayı hedeflemektedir. Bu açıdan sporun sosyal bütünleşmede çok önemli bir rolü olduğu dile getirilmektedir. Bununla beraber spor kurumlarının diğer bileşenlerle kuracakları ilişkiler açısından da oldukça önem arz eder. Oluşturulan spor projeleri bireyler açısından fayda sağlamaktayken, toplumların istikrarlı ve doğru sosyal ilişkiler kurmaları açısından da son derece önem taşımaktadır (akt. Eylemer, Şemşit, Taş, 2013).

Bir yerde spor kültürünün gelişmiş olması toplumda istenilen ölçüde kendini ifade edemeyen engelliler, yaşlılar, çocuklar gibi kitlelerin dışlanmalarının önünde bir engel haline gelir. Toplum meydana getiren tüm bireylerin bir arada spor yapmaları ve sportif faaliyetler içerisinde yer almaları toplumları kaynaştırmaktadır. Bu kaynaşma neticesinde spor branşları ile beraber ortaya çıkacak olumsuzluklarında önlenmesine yardımcı olunmaktadır.

Futbol müsabakalarında insanlar hiç tanımadıkları insanlarla bir arada oturabilmekte, siyasi görüşü, dini inancı, hayata bakışı tamamen farklı olan başka bir insana gol anında ailesinden biriymiş gibi sarılabilmekte ve sevincini paylaşabilmektedir. Futbolun bu olağanüstü özelliği toplumların sosyal yönden kalkınabilmeleri açısından bir avantaja çevrilmelidir. Dünya genelinde var olan keskin kutuplaşmalar, halk kitleleri arasında oluşan ciddi ayrılıklar futbol sayesinde azaltılabilmelidir. Futbol takımı tutar gibi siyasi parti destekleme kavramının toplum algısında yol açtığı olumsuz durum, futbolun siyasi parti desteklemekten çok daha farklı olduğunun kavranılmamasından kaynaklanmaktadır. Birden fazla etnik unsuru bünyesinde barındıran Siirt şehri, futbolun bu özelliği sayesinde sosyal bütünleşmeyi sağlayarak, sosyal kalkınma yolunda önemli adımlar atmayı başarabilir. Oluşacak sosyal kalkınmanın, futbol ile ortaya çıkacak istihdam olanakları ve gelir düzeyinde artış gibi etkileri ile ekonomik kalkınma sağlanabilir ve böylelikle şehrin kalkınması yönünde adımlar atılabilecektir.

Sosyal hayat içerisinde yeteri kadar kadınlar, yaşlılar ve çocuklar sportif aktivitelerin Siirt'te yaygınlaşması ile beraber bu sorunu ortadan kaldıracaklardır. Bununla beraber bölgenin genel olarak içerisinde bulunduğu politik süreçle beraber yaşanabilecek olası sosyal sorunların da futbol öncülüğünde önüne geçilebilir.

3.3 OLUMSUZ ETKİLER

Futbolun pozitif dışsallıklarının yanında negatif dışsallıkları da vardır. Kimi zaman ekonomik veya sosyal anlamda kişilerin karşısına olumsuz durumlar çıkabileceği gibi bazen de bir futbol müsabakasının ardından yapılan taşkınlıklar, futbolun mafya ile anılması, yasa dışı bahis yaygınlaşması ile kayıt dışılığın artması, siyasetçilerin futbolun gelişimini seçim vaadi olarak kullanma yoluna gitmesi beraberinde bir takım rahatsızlıkları getirebilmektedir.

3.3.1 Futbol Siyaset İlişkisi

Futbol kavramı eski uygarlıklardan bu yana kamu politikasında yer almaktadır. Futbolun bireylerde görülen kişilik kurabilme, galip gelme arzusu, lider belirleyebilme gibi özellikleri vardır. Bu durum rekabet kavramını öne çıkarmaktadır. Futbolda bunlardan kaynaklı olarak siyaset ve ideolojiler ile ilişki halindedir. Futbolun endüstrileşmesiyle beraber, futbol ekonomi ile ayrı düşünülemez hale gelmiştir. Bu temelde iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi futbolun içerisinde barındırdığı otorite, ayrıcalık, kimi durumlarda adam kayırma gibi durumlardan dolayı siyaset ile ilişkisidir. Bir başka görüş ise futbolun futbol, siyasetin ise siyaset olduğunu dile getirenlerden oluşmaktadır. Siyaset kavramı sadece seçimler, meclisin yasama görevi, kurulan hükümetlerin işleyişi gibi şeylerle sınırlı olmadığı için futbolun günümüz dünyasında siyaset ile ilişki içerisinde olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2008).

Dünyanın en çok ilgi gören sporlarının başında gelen futbol, popülerleşmesi ile birlikte birçok kişinin üzerine fikir beyan ettiği bir kavram haline gelmiştir. Dünyanın birçok ülkesinde politikacıların isimleri stadyumlara verilmekte, ülkelerin önemli politikacılarının adlarına düzenlenmiş turnuvalar yapılmaktadır.

İstanbul takımlarının dışında Türkiye Liglerinde mücadele eden takımlarda siyaset ile ilişki kurmuşlardır. Başkent takımlarının Birinci Ligde mücadele etmesi gerektiği görüşü savunularak 1980-1981 sezonunda Türkiye Kupası'nın sahibi olan Ankaragücü birinci lige yükseltilmiştir. Türkiye'de 12 Eylül darbesi ile beraber 1981-1984 yılları arasında Başbakanlık Kupası karşılaşmaları oynanmamıştır. Bazı kentlerde kulüp başkanlığı ve belediye başkanlığı görevleri beraber yürütülmüştür (Aydın, 2002). Bir dönem Süper Lig'den düşmüş olan Diyarbakırspor ve Samsunspor'un, ligde kalmaları için bir takım yeni düzenlemelerin yapılması gerektiğini dile getiren milletvekillerinin söylemleri, seçim mitinglerinde, kalabalığa konuşan siyasi parti liderlerinin buldukları şehrin futbol takımının kaşkolları ile kitleye hitap etmeleri bu konuya dair örnekler arasında yer almaktadır.

Siyasetçilerin tüm dünyada futbolun günlük hayatta insanlar tarafından son derece önemsenmesi, kişilerin hayatları üzerinde derin etkisinin bulunmasından kaynaklı olduğunu gören siyasetçiler, futbol ile yakın ilişkiler kurmaya başlamışlardır. Siyasiler tarafından ortaya atılan vaatleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı isteyen futbol kulüpleri de siyasiler ile ilişkileri geliştirmişlerdir. Transfer edilecek futbolcu transferi, stadyumların inşaatlarının yapılacağı alanlar, devletin olan arsaların futbol kulüplerine bağışlanması gibi durumlar siyaset ile futbolun ilişkisini göz önüne sermektedir. Belediyelerinde bu alana girmesi ile ilişkiler oldukça sağlamlaşır bir hale gelmiştir. Belediye Kanunu bu duruma bir yasak getirmesine rağmen rant için bir takım belediye başkanları "onursal başkan" adı altında futbola müdahale etmektedirler. Bu durum futbolun kendine özgü birtakım olumlu kavramları ile uyuşmamakla birlikte bu konuda bilgi sahibi olan spor adamlarının azlığıyla siyasetin futbolda daha fazla yoğunlaşmasına vesile olmaktadır (Karataş,2014).

İspanyol diktatör Franco'nun Barnebeu Stadyumu için söylemiş olduğu “100.000 kişilik uyku tulumu” ifadesi, futbolun kitleleri uyutmak için söylenmiş sözlerden biridir. Futbol tarihi boyunca Simon Kuper'in “Futbol asla sadece futbol değildir” sözünü doğrulayacak birçok gelişme yaşanmıştır. Futbolun siyaset ile ilişkisi her dönemde son derece yaygın bir durum olmakla beraber bunun önüne geçilmesi ve futbolun sadece futbol doğruları ile sürmesi amaçlanmalıdır. Futbolun siyaset ile beraber kitleleri birleştirmek yerine kitleleri böldüğü görüşünün ortadan kaldırılabilmesi için çalışmalar

yapılması amaçlanmalı ve bu konuda kanun yapıcı siyasetçilerden destek beklemek meselenin bir kısır döngü içerisine girmesine sebep olmaktadır.

3.3.2 Şiddet ve Holiganlık

Futbolun son önemlerde mücadele ettiği kavramların başında şiddet, holiganizm ve ırkçılık gelmektedir. Dünyada birçok spor müsabakasında özellikle de futbolda ortaya çıkan bu durum bireylerin, kendi takımlarını tutmayan başka taraftar gruplarına, yanlış karar verdiğini düşündükleri hakemlere, daha önce kendi kulüplerinde forma giyip başka takımlara transfer olan futbolculara, rakip takımın futbolcularına, teknik adamlarına, yöneticilerine ve hatta bazen de kendi destekledikleri takımı destekleyen taraftarlara ve tuttıkları takımın sporcularına karşı uygulanmaktadır. Dünya'da ve Türkiye'de birçok maçın öncesinde, maç esnasında veya maçın ardından ölüm ile neticelenen olaylar olmuş ve olmaya devam etmektedir. Arjantin Ligi takımlarından Boca Juniors'un River Plate'e 2-0 kaybettiği maçın ardından mağlup olan takımı destekleyen bir taraftar, rakip takım taraftarlarından iki kişiyi vurmuş ve gazetecilere şimdi maç 2-2 oldu demiştir.

Bireylerin içerisinde yaşadıkları toplumun koşulları ve bireyin kişilik özellikleri şiddet olaylarında bir arada değerlendirilir. Yetiştikleri çevreler kötü olan kişiler bir süre sonra o çevreye uyum sağlayabilir ve sağlıklı olmayan bireysel gelişmelerin doğmasına yol açar. Şiddet kavramı “şiddet eğilimli kişiliklerin gelişiminde rol oynayan etkenlerin harekete geçmesi olarak da tanımlanabilir”. Kişilerin aileleri ve yaşadıkları çevre, eğitim durumları ve medya kavramı kişilerin şiddet ile aralarındaki ilişkide belirleyici olan unsurlardır (Ayan, 2006).

Herhangi bir takımı desteklemek, bir siyasi partiyi desteklemek arasında benzerlikler olduğunu savunanlar da mevcuttur. Taraftarlar belli bir seviyeden sonra mantık yerine duyguları ile hareket etmeye başlarlar ve destekledikleri takımlar başarısız olsa dahi desteklemekten vazgeçmezler. Taraftarlar destekledikleri takımlara karşı ilgileri kimi zaman fazlalaşabilir sevinme ve üzülmeye duygularını had safhada yaşarlar. Bu noktadan itibaren fanatizm duygusu başlayabilir (Ayan, 2006).

Futbolun içerisinde var olan rekabet duygusu ile beraber kimi taraftarların bir arada yaşadıkları bireyler ve içerisinde buldukları sosyal yapı kişilerin şiddete yönelmesine sebebiyet vermektedir. Şiddet olayları sosyal kalkınma yönünde bir engel teşkil etmektedir. Bir futbol maçını izlemeye giden bireyler beraber maça gittikleri yakınları ile güzel zaman geçirme ve eğlenme amacı güderler. Oluşan şiddet olayları taraftarların maça gitmeleri yönünde kafalarında soru işareti bırakmaktadır. Sosyal kalkınmada bireyler daha iyi yaşam standartlarına sahip olmayı, ilgi alanları ile ilgili aktivitelere katılmayı ve daha yaşanabilir şartlarda yaşamayı amaçlamaktadırlar. Oluşan şiddet olayları ise bu konuda engel teşkil eder. Şiddetin hüküm sürdüğü müsabakalara bir müddet sonra izleyiciler ilgi göstermemeye başlar ve bu durum, futbolun birçok bileşenini olumsuz olarak etkiler. Müsabakalarda mücadele eden futbolcuların, kenar yönetimlerinin, kulüp idarecilerinin kitlelerin hal ve hareketleri konusunda etkili olabileceklerini unutmadan daha duyarlı bir biçimde olaylara yaklaşabilmeleri gerekmektedir. Bununla beraber medyanın da şiddet dilini tasvip etmeyecek programlar ile bu duruma destek olması amaçlanmalıdır. Futbolun sosyal kalkınma ile beraber ekonomik kalkınmadaki rolü de oldukça önemlidir. Futbol ile beraber yeni istihdam olanaklarının sağlanması ve gelir düzeyinde olabilecek artışlar şiddet ve holiganizm ile olumsuz olarak etkilenir. Türkiye'de oynanan bazı futbol müsabakalarında maçın ilerleyişine göre kimi zaman taraftarlar birbirlerine saldırmakta kimi zamanda koltukları sökerek sahaya atma, taraftarlar için ayrılan bazı özel alanlara ekonomik yönden zarar vermektedirler.

6222 sayılı Kanun Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun ile (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110414-6.htm>) Müsabaka öncesinde, müsabaka sırasında ve müsabaka sonrasında ortaya çıkabilecek sıkıntıların önüne geçilmesi ve bunlarla ilgili yaptırımlar uygulanması amaçlanmıştır.

2004 yılında Bursaspor taraftarlarının Samsunspor müsabakasının ardından takımlarının küme düşmesini kabullenememiş ve koltukları ateşe vermişlerdir, 2004 yılında Beşiktaş İnönü Stadı'nda 16 yaşındaki bir genç bıçaklanarak hayatını kaybetmiş, 2005 yılında Fenerbahçe ile İngiliz Everton kulüpleri arasında oynanan hazırlık maçında bir taraftar nerden geldiği belli olmayan bir kurşun ile yaralanmış, 2006 yılında oynanan Fenerbahçe Galatasaray maçında Galatasaray kalecisi Mondragon'un yanında ses

bombası patlamış, 2007 yılında yine Fenerbahçe ve Galatasaray arasında oynanan maçta sahaya yaklaşık olarak 20.000 pet su atılmıştır. Birçok kez müsabakalarda sahaya taraftarlar girerek futbolculara saldırma girişiminde bulunmuşlardır (<http://www.fanatik.com.tr/>). Bunlar gibi birçok olayın yaşandığı ve şiddetin baş gösterdiği futbol müsabakaları hem insanların yaşama hakkına hem de kulüplerin ekonomik olarak sorunlar yaşaması konusunda bir tehdit oluşturmaktadır.

Coakley (2001)'e göre seyircilerin şiddet içerikli bir takım faaliyetlerde bulunmalarının sebepleri şunlardır:

- a. Taraftarların sayılarının fazlalığı ve tribünlerdeki oturma olanakları,
- b. Taraftarların yaş grupları, sosyal sınıfları,
- c. Taraftarlar açısından maçın önem derecesi,
- d. Müsabakalarda uygulanan güvenlik tedbirleri,
- e. Taraftarların alkol alıp almamaları,
- f. Destekledikleri takımın maçta ev sahibi veya misafir takım pozisyonunda oluşu,
- g. Taraftarların maça karşı motivasyonları gibi durumlar şiddet konusunda önemli tespitler sağlanmasına sebep olacak etmenler arasında yer almaktadır (akt. Talimciler, 2012).

Mevcut sebepler dünyanın birçok yerinde geçerli olmakla beraber Siirt ili için maçların önem dereceleri, destekledikleri takımların ev sahibi veya misafir takım pozisyonunda oluşları ve taraftarların sosyal statüleri ve yaş grupları şiddetin ortaya çıkma nedenleri arasında sayılabilmektedir.

3.3.2.1 Siirt'te Futbol Şiddeti

Amatör Lig'de mücadele eden Siirtspor ile Bölgesel Amatör Lig'de mücadele eden Kurtalanspor'u prosedür gereği karşı karşıya getiren ve 26 Nisan 2014 tarihinde oynanan müsabakanın normal süresi karşılıklı atılan goller neticesinde 1-1'lik sonuçla devam etmekte iken uzatmalar sonucunda skor 2-2'ye taşınmıştır ve penaltı vuruşları sonucunda maçı 6-5'lik skorla Kurtalanspor kazanmıştır. Maçın ardından çıkan olaylara, futbolcular, taraftarlar ve kulüp yöneticileri karışmıştır ve biri polis olmak üzere

toplamda dört kişi yaralanmıştır (<http://www.milliyet.com.tr/siirt-te-amator-macta-olaylar-cikti-siirt-yerelhaber-167215/>).

Yine iki takım arasında 2015 yılında oynanan bir başka müsabakada ise maç beraberlikle sonuçlanmış, uzatma devrelerinde eşitliğin bozulmamasının ardından penaltı vuruşları sonucunda maçı Kurtalanspor kazanmış ve Bölgesel Amatör Lig'de mücadelesini devam ettirmeyi başarmıştır. Maçın ardından saha içinde başlayan kavga, saha tribünlere de sıçramış ve 14 kişi çeşitli yerlerinden yaralanmış, yaralılar çevre hastanelere kaldırılırken, gözaltına alınan bazı taraftarlarda olmuştur (http://www.dha.com.tr/siirtspor-kurtalanspor-macinda-olay-14-yarali_899840.html). Daha sonra maçta olaylara karıştığı sonucuna ulaşılan birçok oyuncu ceza almıştır.

3.3.3 Yasa Dışı Bahis ve Mafya Yapılanmaları

Futbolun dünya genelinde büyümesi, büyük kitlelere hitap etmesi ve futbol endüstrisinde konuşulan paraların artması ile beraber çeşitli mafya grupları futbol yapılanmasının içerisine bir şekilde girmeye başlamıştır. Bazı sporcular ile anlaşarak maç sonuçlarına etki eden bu gruplar yasa dışı yollardan gelir elde etmektedirler. Bununla beraber futbolda ki bahis ise bazı ülkelerde legal iken bazı ülkelerde tamamen illegal olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de İddaa ile yasal şekilde spor bahisleri oynanabilmektedir, buna karşın birçok şirket yasadışı olarak daha yüksek oranlarla bahis oynatmaktadır.

İngiliz yayın kuruluşu BBC'de yayınlanan bir röportajda bahis ve spor müsabakalarının uzun zamandır bir arada var olduğu, yasa dışı olan bu endüstrinin gün geçtikçe büyüdüğü ifade edilmektedir. Yine aynı röportajda bazı tahminlere göre yasa dışı endüstrinin boyutlarının 500 milyar dolar seviyelerine ulaştığı, elde edilen bahis gelirlerinin önemli bir kısmının Asya kıtası ülkelerinden elde edildiği ifade edilmiştir. Bununla beraber yasadışı bahsin tercih edilmesinin sebepleri arasında, kumar oynamak isteyen kişinin bayiye girip çevreden birilerinin görmesini istemediği ve bunun yerine internet üzerinden veya çoğu zaman karşılıklı güvenin hüküm sürdüğü telefon üzerinden oynadıkları görülmektedir. Yasadışı bahis şebekelerinin planlama ve yönetim kısımlarında yer alanların altta çalışanlarla ilişkilerinin olmaması veya sınırlı seviyede olması bu tür faaliyetlerin çökertilmesi üzerinde engel oluşturmaktadır. Ayrıca ülkeden

ülkeye uygulanan bahis politikalarında da farklılıklar görülmektedir. Örnek olarak Singapur'da bayiden bahis oynamak legal iken internet üzerinden oynamak illegal kabul edilmektedir. Hindistan'da ise sportif faaliyetler üzerine bahis oynamak illegal kabul edilmiştir. Dünyanın birçok ülkesinde farklı uygulamaların olması çözüm önerilerinin de farklı olmasına yol açmaktadır. Avrupa Birliği Polis Teşkilatı olan Europol Avrupa'da oynanan 680 spor müsabakasında şike olabileceğini iddia etmiştir. Yasa dışı bahis faaliyetlerinde resmi olarak para akışı belgelenememekte ve bundan dolayı bu yolu tercih edenler için kazandıkları takdirde bir risk olacağı ifade edilmektedir(http://www.bbc.com/turkce/spor/2013/02/130220_illegal_bet_altipas.shtml).

3.3.4 Şike ve Kayıt Dışılık

Türk Dil Kurumu şike sözcüğünü "Bir spor karşılaşmasının sonucunu değiştirmek için maddi veya manevi bir çıkar karşılığı varılan anlaşma" şeklinde açıklamaktadır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5667f13ee06c32.86148773). Günümüzde futbolun karşılaştığı en önemli olumsuzluklardan biri olan şike durumu, mafyanın futbola müdahalesi, yasadışı bahisler ile ilişki içerisinde.

Birçok ligde futbolun karşı karşıya olduğu en büyük sorunlardan biri olan şike skandalları son yıllarda çok büyük boyutlara ulaşmış ve FIFA ve UEFA Başkanlarının görevden alınmasına yol açmıştır. Uluslararası bir turnuvanın yapılacağı yerin belirlenmesi, turnuvalardaki eşleşmelerin belirleneceği kura çekimleri ve maçların sonuçlarına direk etkide bulunmak gibi yöntemler ile futbola şike beraber anılır duruma gelmiştir. Birçok Avrupa ülkesinde şike ile mücadele edilmeye çalışılmasına rağmen; İtalya, Almanya, Portekiz, Polonya gibi ülkelerde şike yapıldığı sonucuna varılmıştır. 2006-2007 sezonunda İtalya'da yapılan temiz ayaklar operasyonu ile şikenin çok büyük boyutlarda olduğu ve futbolun birçok bileşeninin ortak hareket ettiği belirlenmiştir. İtalya'nın önemli kulüplerinden olan Juventus, Milan ve Fiorentina gibi kulüpler çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Türkiye'de 03.07.2011 tarihinde başlayan ve birçok futbolcu, idareci ile bazı kulüplerin incelendiği bir süreç yaşanmıştır.

Türkiye'nin önemli sorunlarından biri olan kayıt dışı ekonomi oldukça büyük boyutlardadır. Kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün ne kadar olduğu ile ilgili bir takım çalışmalar yapılmasına rağmen tam olarak belirlenememiştir. Yapılan araştırmalar Gayri Safi Milli Hasıla'nın %2'si ile %70'i arasında olduğuna dair sonuçlar vermiştir (Resmî Gazete, 05.02.2009- 27132, Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008– 2010).

Futbolda kayıt dışı ekonomi, futbolcuların sözleşmelerinde transfer bedellerinin eksik olarak bildirilmesi ile olmaktadır. Kulüpler bazen futbolcular ile sözlü olarak anlaşarak bunu resmiyette farklı gösterip vergi ödemekten kaçmaktadır. İlerleyen süreçte futbolcu sözlü anlaşılan ücretini alamadığı zaman bu duruma itiraz hakkını elinde bulunduramamaktadır (Ataçocuğu, 2013).

Spor kulüpleri, kurumlar vergisinden muaf tutulduklarından dolayı, kurumlar vergisi yönünden bir vergi kaçırma durumu söz konusu değildir. Kulüpler stopaja tabi olan ödemelerde ve Katma Değer Vergisinde istisna edilmeyen işlemlerden ötürü Katma Değer Vergisi mükellefiyetleri ve yapılan sözleşmelerden dolayı damga vergisinden mükelleftirler. 2009 ve 2010 yıllarında Süper Lig ve 1. Lig takımlardan 19 tanesinin yurtdışında menajerlik faaliyeti sürdüren firmalara Kurumlar Vergisi tevkiyatı ve Katma Değer Vergisi, kulüpte forma giyen oyunculara yapılan ödemelerde gelir vergisi tevkiyatı yapılmadığı, transferlerde ise damga vergisini beyan etmedikleri sonucuna varılmıştır (Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından Meclis Araştırması Komisyonuna gönderilen 05.01.2011 tarihli ve 814 sayılı yazı).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Siirt ili kalkınmanın istenilen düzeyde olmadığı, genç nüfusun yoğun olduğu ve işsizlik oranının yüksek olduğu bir şehirdir. Dünyanın neredeyse tüm ülkelerinde var olan bölgeler arası gelişmişlik farkları Türkiye’de de mevcuttur. Türkiye’de az gelişmiş bölgelerin daha fazla kalkınabilmesi için bir takım devlet politikaları uygulanmış olsa da Siirt özelinde bu durum değişmemiştir.

Türkiye’de kişi başına düşen milli gelirin iller arasında yapılan sıralamasında son otuz şehrin futbol kulüpleri arasında sadece Gaziantepspor’un Spor Toto Süper Lig’de mücadele ettiği görülmektedir. Bu durum Türkiye’de kalkınmış bölgelerin futbol ile olan ilişkisi hakkında fikir verebilir. Kökeni Milattan Önceye kadar uzanan futbol, Türkiye coğrafyasında özellikle 19. yüzyılda tanınmaya başlanmış ve Müslüman halk önce izlediği spor dalını daha sonra icra etmeye başlamıştır. Bir takım aşamaları kat eden futbol, endüstrileşme sürecine girdiğinde ise sadece sahada bulunan yirmi iki kişinin mücadelesinden çok daha büyük anlamlar taşımaya başlamıştır. Futbol zamanla belirli bir ekonomi, sosyalleşme, kimi taraftarların aidiyeti ile ilişki kurmayı başarmıştır. Futbol gelirlerinin her geçen sezon daha büyük meblağlara ulaştığı günümüzde futbola yapılan yatırımlarda artmaya başlamıştır.

Futbol gelirlerinden olan televizyon gelirleri, futbol müsabakalarının naklen yayınlanması ile önemini arttırmış ve daha da büyümüştür. Futbol maçlarının en fazla televizyon izlenen saatlerde milyon dolarlık yapımlar arasında olan sinema filmlerinden, popüler dizilerden ve popüler yarışmalardan daha fazla izlenme oranları ulaştığını görmekteyiz. Futbol sadece stadyumlarda maçları takip etmekte olan taraftarlara hitap etmek yerine televizyonları karşısında maçları izleyen insanlara da hitap etmeye başlamıştır. Kimi kulüpler stadyumlarının mevcut ışık sistemlerinde kalitelerini arttırmış, maç yayını yapılan yerlerdeki kamera açılarının daha iyi olabilmesi için düzenleme yapmışlardır. Naklen yayın gelirleri yayıncı kuruluşlara ciddi miktarda para kazandırırken, liglerde mücadele eden takımlara da katkı sağlamaktadır. Türkiye’de toplam yayın geliri çeşitli kıstaslarla dağıtılmakta ve bu gelirlerden üç büyük kulüp olarak adlandırılan Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş en büyük payı almaktadırlar. Son yapılan protokolde belirli bir yüzde bu kulüplerin yanı sıra Trabzonspor ve

tarihinde bir şampiyonluğu bulunan Bursaspor arasında bölüşülmeye başlanmıştır. Bu durum sportif başarı ile kulüplerin naklen yayın gelirlerinin arttığını göstermektedir.

Dünya'da çok sayıda futbol kulübü yer almakta ve futbola karşı ilgilinin birçok gün geçtikçe arttığı gözlemlenmektedir. Hal böyle iken birçok ticari faaliyette bulunan firmalar futbol ile yakın temas içerisine girmiştir. Futbolun belki de en önemli gelir kaynaklarından olan sponsorluk gelirleri her kulüp için son derece önemli bir hal kazanmıştır. Futbol liglerinde mücadele eden kulüpler; forma, göğüs reklamı, stadyum anlaşmaları, sağlık hizmetleri, isim hakları gibi pek çok sponsorluk anlaşması yapmışlardır, hem firmaların tanıtımı yapılırken hem de kulüpler bu durumdan gelir elde etmektedirler.

Forma, atkı, eşofman, aksesuarlar gibi ticari ürünler ve stadyum gelirleri de kulüplerin önemli gelir kapıları arasında yer almaktadır. Stadyumlara gelen ve eğlenceli vakit geçirmek isteyen futbol severlerin kimi zaman stadyumlarda bulunan localara çok yüksek miktarda para verdikleri de görülür. Futbol kulüplerinin önemli gelir kaynaklarından biri olan yasal futbol bahisi, Türkiye'de Spor Toto Teşkilatı tarafından organize edilmekte ve İddaa programlarında yer alan takımlara belirli miktarlarda ödemeler yapılmaktadır. Takımların maç kazanmadan bile gelir elde edebildikleri bir alan olan spor bahsinden listelerde yer alan ikinci ve üçüncü liglerde mücadele eden kulüplerde gelir elde ederler.

Futbol endüstrisinin olmazsa olmazları arasında yer alan ve adeta bir ithalat ihracat şekli olan transfer gelirleri dünya futbolunda bazı futbol kulüplerinin büyük gelirler elde etmelerini sağlamıştır. Çalışma içerisinde yer alan Porto kulübünün, dünyada futbol piyasası içerisinde önemli yerlerde olan futbolcuları cüzi fiyatlarla kazandıktan sonra yine dünyanın önde gelen takımlarına satması ticari başarılar için örnek teşkil eder. Bununla beraber yine çalışmada yer alan Udinese kulübünün içerisinde yer alan scoutlar vasıtası ile genç oyuncuları keşfedip önemli transfer gelirleri elde ettiklerini görmekteyiz. Türkiye Liglerinde mücadele eden takımlar kendi liglerinde başarı elde ettiklerinde, Avrupa Kupalarına katılma başarısı gösterdiklerinde ve burada ilerleyen aşamalara geçtiklerinde, bununla beraber Ziraat Türkiye Kupası'nda başarılı olduklarında gelir elde etmektedirler.

Futbolun bünyesinde barındırdığı bu gibi gelirlerin varlığı futbola yatırım yapacak kişilerin, futbola olan ilgilerinin artmasına sebebiyet vermektedir. Birçok işadama futbol kulüplerinin başkanı olabilmek için birbirleriyle yarışıp, kulüplerin yönetim kurullarında yer almak için çaba göstermektedirler. Futbol ekonomisinin etkileşim içerisine geçtiği sektör sayısının her geçen gün daha da çoğalması futbol ile ilişki kurmayı kolaylaştıran bir olgular zinciri olmaya başlamıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi şehirlerinden biri olan Siirt şehrinin futbol ile olan ilişkisi uzun yıllara dayanmaktadır. Üç büyük kulübün ardından şirketleşme sürecine giren spor kulüplerinden biri olan Siirt Jet-Pa Spor kulübü (daha sonra Siirtspor olarak) son yıllarda, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin diğer şehirleri gibi (Gaziantepspor hariç) sportif anlamda başarıdan çok uzak kalmış ve Süper Lig seviyesine çıkamamıştır.

Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için, söz konusu bölgenin dinamikleri dâhilinde hareket etmek gerekmektedir. Siirt ilinde futbola karşı büyük bir ilgi mevcuttur. Siirt'te sadece futbola değil diğer branşlara ilgi duyan ve bu alanlarda aktif olarak spor yapan sporcuların sayısı fazladır. Futbol başarılarının ve futbolun endüstrileşmesiyle alınan payların arttığı spor kulüplerinin futbol takımlarının başarılarının diğer branşlara yansımaya Barcelona ve Real Madrid'in basketbol takımlarının hem İspanya Ligi'nde hem de Euro Lig seviyesinde kazandığı başarılar örnek olarak gösterilebilir. Türkiye'de Fenerbahçe Spor Kulübü'nün voleybol, basketbol gibi branşlarda başarı sağlaması, masa tenisinde önemli dereceler elde etmesi olimpiyatlara atletizm ve boks alanında sporcular yollaması da bir diğer örnek olarak gösterilebilir. Siirt'in profesyonel liglerde yer alan son takımı Siirtspor'un borçlarından dolayı maçlara çıkamaması ve akabinde küme düşmesi sonucunda şehri profesyonel liglerde temsil eden kulüp kalmamıştır. Buna rağmen şehirde futbola olan ilgi son derece yüksektir. Amatör liglerde mücadele eden hem şehir merkezinin hem de ilçelerin takımları, kadın futbol takımı ve engelli sporculardan oluşan İşitme Engelliler takımı mücadelelerini sürdürmektedir.

Bölgesel kalkınma temelli yapılan çalışmalar arasında olan planlı dönemde uygulanan politikalardan istenilen neticelerin elde edilememesi ve bununla beraber çalışmada yer alan ve amaçları arasında bölgedeki gelir düzeyini iyileştirmek, kırsal

kesimde verimliliği arttırmak, yeni iş olanakları sağlamak, toplumsal refahın artmasını sağlamak gibi genel başlıkların bulunduğu Güneydoğu Anadolu Projesi'nin aradan geçen yıllara rağmen yol alındığı ama nihai hedeflere ulaşamadığı görülmektedir. Son yıllarda uygulanan teşvik politikalarının, kalkınma ajanslarının futbol yatırımları konusunda da özendirici olması, futbol temelli kalkınmaya katkı sunacaktır. Bununla beraber spor hizmetleri üreten kümelenme çalışmaları da üretim sektörünü şehir genelinde canlandırabilir.

Geri kalmış Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu illerinin kalkınabilmesi için uygulanan politikalarının istenilen sonuçları verememesi yeni bir sektör dâhilinde yatırımların yapılması gereksinimini doğurmuştur. Şehirde yaşayan bireylerin potansiyelleri ve üzerine çalışılacak sektörün şehirde var olan diğer sektörlerle ilişkisi ile katkısı göz önüne alındığında futbol üzerine yoğunlaşma ve futbola yapılacak yatırımlar doğrultusunda Siirt merkezli bölgesel kalkınmanın sağlanabileceği düşünülmektedir.

İstatistiki Bölge Birimleri sıralaması kapsamında TRC3 bölgesinde yer alan Siirt'te, işsizlik oranının çok yüksek olduğu görülmüştür. Bununla beraber bölge içerisinde spor bazlı değerler neticesinde yüz bin kişiye düşen kulüp sıralamasında ilk sırada yer almaktadır. Siirt ile beraber bölge içerisinde yer alan illerde sadece Batman Petrolspor'un ve Cizrespor'un profesyonel liglerde yer alması, futbol yatırımlarında bölge illerinin de yararlanabileceğini göstermektedir. Günümüzde şehirlerin kendi tanıtımlarını yapmak için birçok plan ve program uyguladığını görmekteyiz.

Çalışmada Siirt ili turizm potansiyeli taşıyan, katma değeri yüksek ürünleri olmasına rağmen tarımda yeterli ithalat düzeyine ulaşamadığı, sanayinin ise şehirde çok az bir boyutta olduğu, çalışanların önemli bir bölümünün hizmetler sınıfında yer alanlardan olduğundan bahsedilmiştir. Günümüzde sanayi alanında ileri Avrupa ülkelerinin, sanayi kaynaklı üretimden kaynaklı olarak oluşan hava kirliliğini azaltmak ve temiz hava sahasına kavuşabilmek adına üretim yapan büyük şirketlerin üretimlerini Asya'da ki ülkelere taşıdıkları görülmektedir. Durum böyle iken yeniden bir sanayi oluşumu ile rekabet edebilmek oldukça güçtür. Katma değeri yüksek olan ürünlerin şehir ekonomisi için yeterli olmadığı da tarımsal üretim verilerinden anlaşılmaktadır.

Futbolun diğ er sektörler ile ilişkisi aynı anda birden fazla sektörü canlandırmak adına yarar sağlayabilir.

Siirt'te sadece futbol oynayanların de ğ il, futbolun diğ er önemli faktörlerinden olan hakemler, gözlemciler ve antrenörler gibi unsurlarında bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Profesyonel liglerde takım bulunmazken bu alanlara ilginin olması ve bu temelde faaliyetlerin sürmesi, başarıların artması ile beraber daha ileri düzeylere çıkacaktır.

Futbolda ekonomik başarının, ço ğ u zaman sportif başarı ile beraber geldiğ i sonucuna ulaşılmaktadır. Sportif ve ekonomik başarıyı bir arada sağlayan takımların genellikle ülkelerin nüfusu yüksek olan kentlerin takımları oldu ğ u görülmesine rağmen demografik yapı itibariyle Siirt'e benzeyen şehirlerinde futbolda önemli başarılar elde ettikleri ve böylece dünya ç apında tanınırlıklarını arttırdıkları görülmüştür. İspanya Ligi'nde mücadele eden ve oldukça az nüfuslu bir yerleşim yerinin takımı olan Villareal ve Almanya temsilcisi Borussia Mönchengladbach bu konuda örnek olarak gösterilen takımlar arasında yer alır. Bununla beraber geçmişinde yakaladı ğ ı başarılarla rağmen büyük bir maddi çöküş dönemi yaşayan ve tekrardan eski başarılı zamanlarına dönen İtalya'nın Fiorentina Kulübünün toparlanma sürecinden Siirt ile ilgili karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılarak çözümler aranabilir.

Çalışmada belirtilen bir diğ er önemli husus ise futbolun etkileşim içerisinde bulunacağı diğ er sektörlerdir. Futbola yapılacak yatırımların temelinde yer alan tesisleşme, modern stadyumlar, spor salonları futbol ile inşaat sektörü arasındaki bağı ortaya koyar. Türkiye'nin birçok şehrinde yapılan yeni stadyumların ve spor komplekslerinin benzerlerinin Siirt'e yapılacak olması, inşaat sektöründe çalışan birçok kişiye yeni iş imkânı sunabilir. Sportif başarıların artması ile beraber turizm türleri arasında önemli bir yeri olan Spor Turizmi kapsamında yapılacak spor tesisleri, yeni oteller ve konaklama tesisleri, turizm-futbol-inşaat sektörlerinin bir arada büyümesini sağlayabilir. Futbolun etkileyebilece ğ i bir diğ er sektör olan ulaşım sektörü ile yolcu taşıma kapasiteleri hem hava yolu hem de karayolu ulaşımına yeni bir boyut kazandırabilir. Futbolun eğlence sektörü ile olan ilişkisi de aşıkârdır. Futbolun pozitif etkileri eğlence sektöründe, hem hizmet üretenlere hem de hizmet satın alanlar için önem taşır.

Futbol ile kalkınmanın bir diğer önemli kısmı olan sosyal kalkınma en az ekonomik kalkınma kadar önem taşımaktadır. Futbolun en önemli özellikleri arasında yer alan sosyal bütünleşme ile beraber, bölgenin içerisinde bulunduğu gerginliklerin azaltılması ve bir arada yaşayan insanların ortak temelli ilgi alanı ve mutluluk kaynağı oluşturması, bireylerin televizyonlarda izledikleri ünlü futbolcuları ve spor adamlarını kentlerinde görmeleri ve bağ kurmaları, spor yapma alanları ile beraber sağlıklı yaşam sürdürmeleri sağlanabilir. Siirt'te yaşayan insanların en çok yakındığı durumlardan biri olan sosyal faaliyet yetersizliği, futbol etkisi ile azaltılabilir. Dünyanın önde gelen liglerinde tribünlerde kadın taraftarların sayılarının sürekli artması, çocukları tribünlere çekmek için yapılan çalışmalar futbolun şehre sağlayabileceği bir diğer önemli avantajdır. Siirt'te tribünlere kadınlarında dâhil olması, şiddet ve küfür gibi durumların önüne geçebilir.

Futbolun Siirt'in kalkınmasında birçok pozitif etkisi olabileceği gibi olumsuz bir takım durumlar ile de karşılaşılabilir. Tüm dünyada futbolun en büyük sorunlarından olan şike olgusu son olarak UEFA ve FIFA nezdinde de sorunlara yol açmışken tüm dünyada ortaya çıkan şike süreçlerinden ders çıkarılarak temelde küçük yaştaki sporculara fair play ruhu ve sporun temel ahlaki ilkeleri benimsetilerek bunun önüne geçilebilir. İdarecilerinde şike ile elde edilen haksız kazançların başka ülkelerde örnekleri görüldüğü gibi sıkı denetimler neticesinde ortaya çıktığı ve bunun karşılığında ağır yaptırımlar olduğu bilinciyle hareket etmeleri gerekir. Bir diğer olumsuz unsur olan futbolun siyaset ile olan ilişkisi devletin yapmış olduğu planlamalar çerçevesinde olmalıdır. Seçim dönemlerinde siyasetçilerden bir takım taleplerde bulunmak daha sonra futbola siyasetçilerin doğrudan müdahalelerde bulunması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasını engellemek için ilgili Bakanlıkların programları doğrultusunda belirli ilişkiler geliştirilmelidir. Seçim dönemlerinde bir takım talepler ve pazarlıklarda bulunmak yerine uzun vadeli programlar ile beraber yapılacak çalışmalar daha faydalı olacaktır.

Yasa dışı bahis ve mafya yapılanmaları da futbola zarar veren diğer unsurlar arasında yer almaktadır. Yasa dışı bahis tüm dünyada spor türleri arasında olmakla beraber en çokta futbol üzerinden oynatılmaktadır. Siirt'i temsil eden bir takımın üst liglerde mücadele etmesi yasa dışı bahis oynayanlar için çok fazla bir anlam taşımaz,

çünkü birçok seçenek mevcuttur. Sadece futbol bahsi oynayanların resmi kanallarda oynamaları neticesinde tuttıkları takımların da bundan bir gelir elde edeceği durumu üzerine tercihleri değiştirilebilir. Siirt için bir diğer önemli sorun sporda şiddet kavramıdır. Geçmiş yıllarda futbol müsabakalarında ortaya çıkan şiddet vakaları neticesinde hem kulüpler zarar görmüş, hem futbolcular cezalandırılmış, hem de seyirciler zarar görmüşlerdir. Futbolun son yıllarda bir oyundan daha fazlasını ifade ettiği doğrudur fakat, sonuç itibarıyla futbolun bir sportif faaliyet temelli olduğu bilinciyle hareket etmek ve kitleleri buna göre bilinçlendirmek futboldaki şiddetin azalmasını sağlayabilir.

Ekonomik büyümenin ve bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için sürükleyici sektörün doğru belirlenmesi gerekmektedir. Siirt'te sürükleyici sektör sorunu, futbolun sürükleyici sektör olarak belirlenmesi ile ortadan kaldırılabilir. Siirt'te üretimin neredeyse hiç olmadığı organize sanayi bölgesi futbol ürünleri üretimi yapan işletmelere tahsis edilebilir. Futbol, Siirt'in tarım ürünlerinin de reklamının yapılabilmesi için bir yöntem olabilir. Siirt'te bulunan futbol takımlarının üst liglere çıkması ile beraber dört büyük kulüp ile birlikte Bursaspor, Konyaspor ve Gaziantepspor gibi takımların çıkardığı süreli yayınların benzeri Siirt'te de çıkarılabilir ve bu alanda faaliyet gösterenlerin birikimlerinden hem yazım hem de teknik olarak faydalanabilir. Bunların dışında futbol müsabakalarının daha büyük kitleler tarafından takip edilmesi, özel güvenlik görevlileri ve sağlık çalışanlarına yeni iş olanakları sağlayabilir. Özel güvenlik görevlileri stadyumlarda görev yaparken, sağlık çalışanları kulüplerde çalışma olanağı bulabilir.

Genel itibarıyla Siirt'in merkeze oturtulduğu, futbol yatırımlarının yapıldığı, zamanla futbolun diğer spor branşlarını ve diğer sektörlerin büyümesini tetikleyeceği bir kalkınma planlaması bölge adına büyük önem taşır. Uzun yıllardır var olan ve çözüm önerilerinin çoğu zaman başarısızlıklar ile sonuçlandığı bölgede, futbol endüstrisinin gelir kalemleri teşvik edici olarak kullanılıp bölgesel kalkınma sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Açak, M., Karademir T., Nacar, E., Taşmektepligil Y. (2010). *Futbol Taraftarı Üniversite Öğrencilerinin Spor Sponsorluğu Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. e-Journal of New World Sciences Academy. 2 (5), 115-126.
- Akşar, T. (2005). *Endüstriyel Futbol*. İstanbul, Literatür Yayıncılık.
- Akşar, T. (2009). *İddaa'nın Futbola Katkısı*. <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/ekonomi/35-tugrulaksar/575-ddaann-futbola-katks.html>
- Akşar, T. (2013). *Krizdeki Futbol*. İstanbul, Literatür Yayıncılık.
- Akşar, T., Merih, K. (2006). *Futbol Ekonomisi*. İstanbul, Literatür Yayınları.
- Altı Soruda Yasadışı Bahis Endüstrisi*. (03 Ekim 2015) BBC Türkçe, http://www.bbc.com/turkce/spor/2013/02/130220_illegal_bet_altipas.shtml
- Anonim. (1991). “*Bölgesel Kalkınma*”. Milliyet Ekonomi Ansiklopedisi, (s. 39), İstanbul, Milliyet Gazetecilik.
- Anonim. (1991). “*Futbol*”. Milliyet Spor Ansiklopedisi, (s. 100), İstanbul, Milliyet Gazetecilik.
- Anonim. (1994). “*Futbol*”. Büyük Larousse, 9, 4331, İstanbul, Milliyet Gazetecilik.
- Anonim. (1994). “*Siirt*”. Büyük Larousse, 20,10514, İstanbul, Milliyet Gazetecilik.
- Anonim. (2011). *İşgücü Piyasası Araştırması Siirt İli Sonuç Raporu*, İşkur (s. 2,6,9).
- Anonim. (2013). *Seçilmiş Göstergelerle Siirt*. Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.
- Anonim. (2014). *Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Siirt Şubesi*.
- Anonim. (2014). *Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği Spor Turizmi Raporu*, http://www.tursab.org.tr/dosya/12195/tursab-spor-turizmiraporu_12170173.pdf
- Antalyaspor Store'da Ürün Satışları Yüzde 50 Arttı*. (20 Ekim 2015) http://tr.eurosport.com/futbol/super-lig/2015-2016/antalyaspor-store-da-urun-satislari-yuzde-50-artti_sto4798352/story.shtml.
- Arık, B. (2008). *Futbol ve Televizyon Bağı*. Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. (26), 197-222.

Arslan, K. (2005). *Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. (1) 7, 275-294.

Ataçocuğu, M.Ş. (2013). *Futbolda Emek Sömürüsü*. İstanbul, Yazılama Yayınları.

Avrupa Liglerinde En Yüksek Yayın Geliri İngiltere Premier Lig'de. (15 Nisan 2015) http://tr.eurosport.com/futbol/ingiltere-premier-ligi/2014-2015/avrupa-liglerinde-en-yuksekk-yayin-geliri-ingiltere-premier-lig-de_sto4633451/story.shtml

Ayan, S. (2006). *Şiddet ve Fanatizm*. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 7 (12), 191-209.

Aydemir, O. (2005). *Sponsorluğun Temelleri*. İstanbul, Der Yayınları.

Aydın, Mustafa. (2002). *Futbol Hiçbir Zaman Sadece Bir Oyun Olmadı: Spor-Siyaset İlişkisi*. (19 Eylül 2015) http://www.academia.edu/1748817/Futbol_Hiçbir_Zaman_Sadece_Bir_Oyun_Olmadı_Spor-Siyaset_İlişkisi

Barcelona Turizmi Bile Coşturuyor. (25 Temmuz 2015) Sabah Gazetesi <http://www.sabah.com.tr/spor/futbol/2015/05/23/barcelona-turizmi-bile-costuruyor>

Berber, M. (2011). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Trabzon: Derya Kitabevi.

Berber, M., Çelepçi E., (2005). *Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 146–155.

Biçer, T. (2008). *Sporda Toplam Kalite Yönetimi ve Futbol Uygulamaları*. İstanbul, Beyaz Yayınları.

Bora, T., Adnan Z. (2013). *Kim Başrol Kim Karakter Kulüp Hikayeleri*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Bölgesel Gelişme Planı. (05 Ekim 2015) Dicle Kalkınma Ajansı http://www.dika.org.tr/photos/files/TRC3_20142023_B%C3%B6lgesel_Geli%C5%9Fme_Plan%C4%B1.pdf

Coakley, J. (2001). *Sport and Society. Issues & Controversies*. New York, McGraw-Hill.

Devecioğlu, S. (2010). *Futbol Turizmi*. <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/ekonomi/109-sehattin-devecioglu/526-futbol-turizmi.html>

Devecioğlu, S., Çoban, B., Karakaya, Y.E. (2011).*Spor Kulüplerinin Yönetim Modellerinin Değerlendirilmesi*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (31), 51-68.

Dicle Bölgesi 2013 Yılı Ekonomik Göstergeleri. (08 Ağustos 2015) Dicle Kalkınma Ajansı. <http://www.dika.org.tr/5098-haberler>

Dinler, Z. (2012). *Bölgesel İktisat*. Bursa, Ekin Kitapevi Yayınları.

Diulio, E.A.,Salvatore, D. (1988). *İktisat İlkeler ve Kavramlar*. İstanbul, Alfa Basım Yayım.

Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013. (2006). TC Resmi Gazete, 26215, 1 Temmuz 2006.

Dört Yıl İçin Beş Milyar Euro. (15 Kasım 2014) Hürriyet Gazetesih<http://www.hurriyet.com.tr/4-yil-icin-5-milyar-euro-27377847>

DPT. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*.Ankara, DPT Yayınları.

DPT. (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*.Ankara, DPT Yayınları.

DPT. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*.Ankara, DPT Yayınları.

DPT. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*.Ankara, DPT Yayınları.

DPT. (1985). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*.Ankara, DPT Yayınları.

DPT. (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*.Ankara, DPT Yayınları.

DPT. (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. Ankara, DPT Yayınları.

DPT. (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*.Ankara, DPT Yayınları.

Dünya'da Şikenin Tarihi.(15 Eylül 2015) http://www.hurriyet.com.tr/spor/futbol/_27377847.asp

Eraydın, A. (2010). *Bölgesel Kalkınmanın Yönetişim Çerçevesinde Kurumlaşması: Kalkınma Ajansları*.İktisad.

Erdoğan, İ. (2008). *Futbol ve Futbolu İnceleme Üzerine*, Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. 26, (1-58).

Eurobarometer. (2010). *Sportand Physical Activity*. Special Eurobarometer No: 334, Brüksel.

Eylemer S., Şemşit. S., Taş. İ. (2013). *Avrupa Birliği Örneğinde Uluslararası Spor Politikasının Gelişimi: Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Boyut*. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi. 4,(9), 136-151.

Fenerbahçe Futbol A.Ş 2012-2013 Sezonu Finansal Karşılaştırma Çalışması. (2013). (s.7) http://www.fenerbahce.org/pic_lib/FutbolSirketleriRaporu.pdf

Filiztekin, A., (2008). *Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar*. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği.

Galatasaray ve Huawei'den Dev İşbirliği. (20 Nisan 2015) <http://www.galatasaray.org/haber/gs-sportif-a-s/galatasaray-ve-huawei-den-dev-isbirligi/10857>

Galeano, E., (2008). *Gölgede ve Güneşte Futbol*.(54,55). İstanbul, İletişim Yayınları.

GAP'ın Tarihçesi. (09 Eylül 2015) Şanlıurfa, TC Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, http://www.gap.gov.tr/site-icerik/gap_in_tarihcesi.aspx

Güreş, T. (2006). *Enstitüsü Futbol Ekonomisinde Naklen Yayın Gelirlerinin Bölüşümünün Analizi*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.

<http://batman.gsb.gov.tr/>, (15 Eylül 2015) Batman, Batman Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü

<http://mardin.gsb.gov.tr/>, (15 Eylül 2015)Mardin, Mardin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü

<http://siirt.gsb.gov.tr/>, (15 Eylül 2015) Siirt, Siirt Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü

<http://sirnak.gsb.gov.tr/>, (15 Eylül 2015) Şırnak, Şırnak Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü

http://www.deloitte.com/view/en_GB/uk/industries/sportsbusinessgroup/sportsfootball/annual-reviewoffootballfinance2011/index.htm

<http://www.ekonomisahasi.com/>, (10 Eylül 2015)

<http://www.fanatik.com.tr/>, (19 Eylül 2015)

<http://www.fenerium.com.tr/>, (01 Mayıs 2016)

<http://www.fifa.com/>, (26 Temmuz 2016)Zurich, Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği

<http://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/15020/Corporate.aspx>: (15 Şubat 2016)

<http://www.gsb.gov.tr/>, (04 Ekim 2015) Ankara, TC Gençlik ve Spor Bakanlığı

<http://www.tff.org/>: (10 Haziran 2015) İstanbul, Türkiye Futbol Federasyonu

<http://www.uefa.com/>: (25 Temmuz 2016) Nyon, Avrupa Futbol Federasyonları Birliği

İddaa'da 2013 Şampiyonu Trabzonspor. (19 Şubat 2015) Milliyet Gazetesi.
<http://www.milliyet.com.tr/iddaa-da-2013-sampiyonu-besiktas-galatasaray-fenerbahce-trabzonspor-1818425-skorerhaber/>

İkiz, M. (2007). *Türkiye'de Spor Kulüplerinin Şirketleşmesi ve Halka Arzlar.*
http://www.futbolekonomi.com/Raporlar/yonetsel/Turk%20_Spor_%20Kuluplerinin_%20Sirketlesmeleri_Mete%20ikiz_KHU_13%20Subat%2010.pdf

İkiz, M. (2010).*Futbolun Tarihsel Gelişimi.*<http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/126-meteikiz/247futbolun-tairhse-gelisimi.html>

İsim Hakkı Bedelleri. (18 Şubat 2015) Ankara: Spor Toto Teşkilatı Başkanlığı,
<http://www.sportoto.gov.tr/isim-hakkibedelleri.aspx>

Kadınlar Ligi Puan Cetveli ve Fikstürü. (15 Temmuz 2015)İstanbul, Türkiye Futbol Federasyonu, <http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=1298&grupID=1112#grp>

Kalkınma Ajansı Nedir. (15 Eylül 2015) Nevşehir, Ahiler Kalkınma Ajansı,<http://ahika.gov.tr/kalkinma-ajansi-nedir/>

Kara, M. (2005). *Turizmde Mevsimlik Talep Dalgalanmalarının Azaltılmasında Futbol Organizasyonlarının Yeri ve Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Karataş, Ö. (2014). *Türkiye'de Futbol ve Siyaset İlişkisi.*İnönü Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 1 (2), 39-47.

Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008–2010. (2009). TC Resmi Gazete, 27132, 5 Şubat 2009.

Kızıltepe, M. (2012). *Futbol Kulüpleri İçin Değerleme Çerçevesi.* Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. X (3), 77-88.

Klose, A. (1993). *Futbol ve Kültürü.*(373,374). Editörler:Horak, R.,Reiter, W. ve Bora, T.İstanbul,İletişim Yayınları.

Kocaoğlu, N. K. (2011). *Futbol Şirketlerinin Halka Açılması.*Ankara Barosu Dergisi.(4), 69-109.

Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından Meclis Araştırması Komisyonuna gönderilen 05 Ocak 2011 tarihli ve 814 sayılı yazı.

Medicana Sağlık Grubu. (16 Eylül 2015)
<http://www.medicana.com.tr/sponsorluklar.aspx>

Millî Eğitim Bakanlığı Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri. (2011). *Sponsorluk.*Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı.

Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. (2013). TC Resmi Gazete, 6 Temmuz 2013.

Ostlinning, F. E. (2011).*Runningfor Europe EU Sports Policyandthe Role of CivilSociety.* UnpublishedPhDDissertation, WestphalianWilhelmsUniversity, Münster.

Özsoy, S. (2011). *Türkiye'de Bilişim Teknolojisi ile Değişen Spor Gazeteciliği.* İletişim Fakültesi Dergisi. 81-102.

Parasız, İ. (2005). *Kalkınma Ekonomisi.* Bursa, Ezgi Kitapevi.

Parasız, İ., Özer, M. (2005). *Bugünkü İktisadın Temelleri.* İstanbul, Aktüel Yayınları.

Peltekoğlu, B. F.(2009).*Halkla İlişkiler Nedir?*,(39) İstanbul, Beta Yayınları.

Samur, S. (2013). *Kurumsal Futbol Yönetimi Futbol Ama Hangi Futbol,* Ankara, Gazi Kitabevi.

Tezcan, B. (2014). *Hepsi Futbol.*İstanbul, NTV Yayınları.

Serarslan, M.Z. (2009). *Futbol Pazarlaması.*İstanbul,TFF FGM Futbol Eğitim Yayınları.

Sert, M. (2002).*Gol Atan Galip Futbola Sosyolojik Bir Bakış.*İstanbul, Bağlam Yayınları.

Siirt 1. Amatör 2014/15. (10 Mayıs 2015) <http://www.amatorfutbol.org/askf/siirt/1-amator/puandurumu-3038.html>

Siirt'te Amatör Maçta Olaylar Çıktı. (20 Eylül 2015)
<http://www.milliyet.com.tr/siirt-te-amator-macta-olaylar-cikti-siirt-yerelhaber-167215/>

Siirt İlimiz. (09 Ağustos 2015) TC Siirt Valiliği,
<http://www.siirt.gov.tr/kategoritekli.asp?kategori=CO%D0RAFYA>

Siirtspor-Kurtalanspor Maçında Olay!.. 14 Yaralı! (20 Eylül 2015)
http://www.dha.com.tr/siirtspor-kurtalanspor-macinda-olay-14-yarali_899840.html

Siirtspor'un Amatör Lig'e Düşme Tehlikesi. (11 Mayıs 2015) Milliyet Gazetesi,
<http://www.milliyet.com.tr/siirtspor-un-amator-lige-dusme---1826658-skorerhaber/24>

Sinemmillioğlu, M.O. (2009). *Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma ve Türkiye Süreci.* Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 8 (27), 245-268.

Soyer, F. (2003). *Spor da Sponsorluk Kavram, Kapsam ve Bir Araştırma.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Spor Genel Müdürlüğü. (07 Mayıs 2015) <http://sponsorluk.gov.tr/Home/Content/46#1>

Spor Toto 2. Lig, 1999-2000 Sezonu. (10 Mayıs 2015) İstanbul, Türkiye Futbol Federasyonu, <http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=802&grupID=156#grp>

Spor Toto Süper Lig, 2000-2001 Sezonu. (10 Mayıs 2015) İstanbul, Türkiye Futbol Federasyonu, <http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=552&hafta=34#grp>

Spor da Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair 6222 sayılı Kanun. (2011). TC Resmi Gazete, 27905, 14 Nisan 2011.

Sultanoğlu, B. (2008). *Hisseleri Halka Arz Edilen Türk Futbol Kulüplerinin Mali Tablolarının Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde İncelenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Sunay, H. (2009). *Spor Yönetimi.* Ankara, Gazi Kitabevi.

Talimciler, A. (2012). *Spor da/Futbolda Şiddet: Gerçekten Çözmek İstiyor muyuz?.* Tüm Yönleriyle Şiddet Çalıştayı, 81-90.

Talimciler, A. (2008). *Futbol Değil İş: Endüstriyel Futbol.* Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. (26), 89-114.

Talimciler, A.(2010).*Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporunu.* (165). İstanbul, Başlık Yayınları.

TFF Yönetim Kurulu Yayın Gelirlerinin Dağıtım Kriterlerini Belirledi. (30 Aralık 2014) <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=285&ftxtID=4827>

TUİK. (10 Ekim 2015) Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, <http://rapory.tuik.gov.tr/07-07-2015-09:34:49-178778654674311268256643428.html>

Turizm. (05 Ekim 2015) Siirt, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.siirtkulturturizm.gov.tr/TR,56378/eko-turizmi.html>

Türk Dil Kurumu. (02 Kasım 2015) Ankara, TC Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5667f13ee06c32.86148773

Türk Hava Yolları Yıllık Raporu.(2010). İstanbul, http://investor.turkishairlines.com/documents/ThyInvestorRelations/kurumsal/faaliyet_raporu/2010/pdf/tr-thy2010.pdf

Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluyor. (25 Şubat 2014) İstanbul, Türkiye Futbol Federasyonu, <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=294>

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. 06 Mart 2015 tarih ve 18645 sayılı bülten. Ankara, TUİK.

Türkiye İşitme Engelliler 2. Lig. (15 Temmuz 2015) <http://www.sessizspor.org/#!futbol-2-lig/cvu3>

UEFA'ya Üye Oluyoruz. (26 Temmuz 2016) İstanbul, Türkiye Futbol Federasyonu, <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=296>

Ülkemizde Futbolun Doğuşu. (25 Aralık 2014) İstanbul, Türkiye Futbol Federasyonu <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293>

Vodafone Arena'da Kaç Kişi Çalışıyor. (05 Temmuz 2015) <http://www.1903cemiyeti.com/vodafone-arenada-kac-kisi-calisiyor-baskani-acikladi/>

Vodafone Türkiye ile Beşiktaş Arasında Toplam 145 Milyon Dolarlık Dev İmza. (15 Ekim 2015) <http://www.vodafone.com.tr/Vodafone-Turkiye-Ile-Besiktas-Arasinda-Dev-Sponsorluk-Imzasi.php>

Yatırım Teşvik Sistemi. (18 Eylül 2015) İstanbul, TC Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, http://www.ito.org.tr/2014/sunum/Yatirim_Tesvikleri.pdf

Yayar R., Demir Y. (2012). *Bölgesel Kalkınma ve Yatırım Teşvikleri: Tokat İlinde Bir Uygulama*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 39 (46), 119-146.

Ziraat Türkiye Kupası Ödül Kriteri Belirlendi. (10 Haziran 2015) İstanbul, Türkiye Futbol Federasyonu, <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=267&ftxtID=21571>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Şahin AY
Doğum Yeri ve Tarihi	Dicle /12.08.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Gaziantep Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İktisat
Yüksek Lisans Öğrenimi	Siirt Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Siirt Üniversitesi
Yurtdışı Deneyimleri	
Erasmus	Polond Kielce Jan Kochanowski University
Sertifikalar ve Eğitim Seminerleri	
İŞKUR Genç İstihdamın Desteklenmesi Operasyonu Eğitim Programı (2013)	
Kamusal Eğitim Araştırma ve Geliştirme Derneği Hizmet Takip Programı konulu eğitim semineri (2014)	
Kargeport Eğitim Danışmanlık 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu konulu eğitim semineri (2015)	
İletişim	
E-Posta Adresi	sahinay111@hotmail.com
Tarih	28.09.2016